

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Rozvojová politika EU vůči
státům skupiny ACP jako
politický nástroj v regionu
Afriky**

Ondřej Horňák

Konzultant: PhDr. Irah Kučerová PhD.

Praha 2009

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval sám za použití zdrojů řádně uvedených jak přímo v textu, tak i v závěrečném seznamu.

Obsah práce

I. Rozvojová politika EU – teorie mezinárodních vztahů, důležité pojmy a vývoj práva Společenství.....	11
I. 1 Rozvojová politika a teorie mezinárodních vztahů.....	11
I.1.1 Realismus: rozvojová politika jako doplňkový nástroj k zajištění bezpečnosti.....	11
I.1.2 Idealismus/Liberalismus: rozvojová politika jako důkaz lidského pokroku.....	13
I.1.3 Funkcionalismus/Neofunkcionalismus: Rozvojová politika důkazem preference společných zájmů a úpadku role států.....	14
I. 2 Zakládající smlouvy a následný vývoj práva EU v oblasti rozvojové spolupráce.....	16
I. 3 Koncept a charakteristika rozvojové politiky EU.....	19
I. 4 Nástroje politiky rozvojové spolupráce EU.....	22
I. 5 Instituce EU pro oblast rozvojové spolupráce.....	23
I.5.1 Evropský rozvojový fond (EDF).....	23
I.5.2 Evropská investiční banka (EIB).....	25
I.5.3 Instituce vytvořené na základě dohod z Lomé.....	25
II. Rozvojová politika jako nástroj zahraniční politiky EU.....	27
II. 1 Role EU v mezinárodní politice a rozvojová politika.....	27
II. 2 Cíle rozvojové politiky EU.....	30
II. 3 Lidská práva, demokracie a právní stát v rozvojové politice EU.....	32
II. 4 Politická podmíněnost.....	34
II. 5 Kritika konceptu politické podmíněnosti.....	38
II. 6 Podpora regionalismu.....	42
II. 7 Bezpečnost.....	44
II. 8 Závěrem....	47

III. Vývoj smluvních vztahů EU a zemí skupiny ACP.....	48
III. 1 Charakteristika zemí skupiny ACP a obchodní vztahy s EU.....	48
III. 2 Asociace zámořských zemí a území dle části IV Římské smlouvy.....	51
III. 3 Asociace dle Dohod z Yaoundé.....	54
III. 4 Dohody z Lomé.....	56
III.4.1 Politické souvislosti a charakteristika dohod z Lomé.....	56
III.4.2 Financování.....	60
III.4.3 Dohoda z Lomé I.....	62
III.4.3 Dohoda z Lomé II.....	63
III.4.4 Dohoda z Lomé III.....	64
III.4.5 Dohoda z Lomé IV.....	65
III.4.6 Revize dohody z Lomé IV.....	66
III. 5 Dohody z Cotonou.....	67
III.5.1 Základní znaky dohody z Cotonou.....	67
III.5.2 Uzavírání dohod o ekonomickém partnerství (EPAs).....	70
IV. EU a africké státy skupiny ACP – účinná pomoc či snadná kontrola?.....	73
IV. 1 Politika rozvojové spolupráce EU – zájmy donorů až na prvním místě.....	74
IV. 2 Praxe politiky rozvojové spolupráce: příklad Francie.....	75
IV. 3 Praxe politiky rozvojové spolupráce: EU a podpora demokracie a dodržování lidských práv.....	77
IV.3.1 Jihoafrická republika (JAR).....	78
IV.3.2 Keňa.....	80
IV.3.3 Niger.....	81
IV. 4 Nigérie: ropa, zemní plyn, bezpečnostní a obchodní zájmy - vše je víc než demokracie a lidská práva.....	83
IV.4.1 Krátký výlet do historie.....	84
IV.4.2 Nigérijská „demokracie“ a Evropská Unie.....	86
IV.4.3 Volby v roce 2007 – historicky první střídání civilních vlád u moci v historii země.....	87
IV.4.4 Závěrem k případu Nigérie.....	88

Seznam příloh

Příloha 1 - Evropský rozvojový fond a jeho vývoj	94
Příloha 2 – Geografické rozdělení investičních aktivit EIB v roce 2007	95
Příloha 3 – Státy skupiny ACP – rozdělení dle jednotlivých regionů	96
Příloha 4 – Možné motivy dárcovských států pro poskytování zahraniční rozvojové pomoci	97
Příloha 5 – Charakteristika trojice posledních “demokratických” voleb v současné Nigérii	98
Příloha 6 - Situace po posledních volbách v Nigérii z roku 2007	99

Seznam použitých zkratk

ACP	Afrika, Karibik, Pacifik (Africa, Caribbean, Pacific)
CAP	Společná zemědělská politika EU (Common Agriculture Policy)
CARIFORUM	Fórum afrických, karibských a tichomořských států
DC	Rozvojové země (Development countries)
DCP	Politika rozvojové spolupráce (Development Cooperation Policy)
DG	Generální ředitelství (Direction générale)
EBA	Iniciativa „Vše kromě zbraní“ (Everything but Arms)
ECJ	Evropský soudní dvůr (European Court of Justice)
EHS	Evropské hospodářské společenství
EK	Evropská komise
EP	Evropský parlament
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade)
GSP	Všeobecný systém celních preferencí (General System of Preferences)
LDC	Nejméně rozvinuté země (Least Development Countries)
MFN	Doložka nejvyšších výhod (Most Favourite Nation)
PDP	Lidová demokratická strana Nigérie (People's Democratic Party)
STABEX	Systém pro stabilizaci exportních příjmů
SYSMIN	Stabilizační systém příjmů z exportu minerálů

SZBP

Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU

ZUT

Zámořská území a teritoria

Úvod

Politika rozvojové spolupráce Evropské unie představuje jeden ze základních stavebních kamenů jak vnějších ekonomických vztahů Společenství tak i jeho zahraničních politiky. Členské státy jsou povinné koordinovat své politiky rozvojové spolupráce a sladovat své programy pomoci včetně vystupování na půdě mezinárodních organizací v souladu s linií nastolenou Komisí EU. Politika rozvojové spolupráce je zároveň svým vymezením v zakládajících smlouvách charakterizována jako doplněk ostatních politik EU a její realizace je tudíž koncipována i v souladu s nimi.

Politika rozvojová spolupráce hraje zároveň velmi významnou roli také v celé obchodní politice EU. Avšak vztah obchodní a rozvojové politiky EU je mnohoznačný – obě politiky jsou navzájem komplementární a je to právě obchodní politika, která je hlavním nástrojem Společenství v oblasti rozvojové spolupráce.

Vzhledem k tomu, že samotná rozvojová spolupráce byla součástí vnějších aktivit EHS/ES již od Římských smluv, poněkud paradoxní se pak jeví fakt, že až do 1.11.1993 (tj. datum vstupu Maastrichtské smlouvy o EU (TEU) v platnost) neexistovala žádná její specifická právní úprava - vnější dohody o rozvojové spolupráci byly do té doby zpravidla uzavírány dle čl. 310 TEU, nebo jako obchodní dohody dle čl. 133 či 235. Právě až s uzavřením Maastrichtské smlouvy byly přidány čl. 177-181 pojednávající pouze o rozvojové spolupráci.

V oblasti vnějších vztahů byl zásadní historickou událostí pro nově zrozené EHS/ES proces dekolonizace, zahájený po 2. světové válce a de facto ukončený v roce 1962, kdy byly již všechny jednostranně přidružená zámořská území (s výjimkou francouzského Somálska) evropských mocností nezávislá. Právě tento historický fakt byl bezprostředním impulsem pro hledání nových cest k udržení hospodářských a obchodních vztahů EHS/ES s bývalými koloniemi jeho členských států.

Otázka nového uspořádání vztahů s mladými africkými státy přitom pro Evropské společenství představovala věc prvořadého významu – evropské státy si uvědomovaly morální povinnost pomáhat svým bývalým koloniím avšak na druhou stranu si v těchto zemích chtěly udržet svůj vliv – jak kvůli jejich geopolitickému významu v době studené války tak i kvůli obrovskému nerostnému a přírodnímu bohatství ukrytému na africkém kontinentě. Právě nové státy vzniklé z bývalých afrických kolonií, z nichž výraznou část tvořily a stále tvoří ty nejchudší státy světa, se staly hlavním objektem zájmu formující se rozvojové politiky EHS/ES v podobě tzv. čistých asociačních dohod. Je tedy možné tvrdit, že rozvojová politika EHS/EU tak již od svých počátků sledovala významné politicko-ekonomické cíle.

Právě z těchto důvodů jsem se rozhodl věnovat se ve své diplomové práci politice rozvojové spolupráci EHS/ES vůči africkému regionu. Byly to právě státy položené na tomto kontinentu, historicky pevně spjatém s Evropou, které se staly základem nově se rodící skupiny zemí ACP, kterou EHS/ES již od svých počátků zařadilo na špičku pyramidy svých obchodních preferencí.

Do jaké míry se ekonomické výhody poskytnuté Evropským společenstvím chudým africkým zemím skupiny ACP na základě dohod z Yaoundé, Lomé a Cotonou skutečně podílejí na jejich ekonomickém a sociálním rozvoji? Údaje z EUROSTAT mluví jasně - relativní podíl obchodu ACP s EU stále klesá - z původních asi 6% celkového obchodu EU v době uzavření první dohody z Lomé na současná 2-3 % - není to tedy skutečně spíše tak, že: „Dohody z Lomé... (byly) relativně levnou cenou zajišťující, že země skupiny ACP, obzvláště státy sub-saharské Afriky, zůstanou ve sféře vlivu západoevropských mocností,“¹?

---

¹ Cosgrove-Sacks, C.: Europe, Diplomacy and Development Cooperation with the ACP Group, s. 274, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, diplomacy and*

Předtím než se pokusím zodpovědět tuto otázku, pokládám za nutné vymezit základní pojmy a poukázat na postavení politiky rozvojové spolupráce v zahraniční politice EU. Těmito tématy se hodlám zabývat v první a druhé kapitole své práce. První část je zároveň oproti projektu práce doplněna i o teoretické pohledy na politiku rozvojové spolupráce EU z hlediska teorií mezinárodních vztahů. Ve třetí části zrekapituluji dosavadní vývoj smluvních vztahů EHS/ES a skupiny ACP. Na základě předcházejících kapitol se následně budu ve čtvrté kapitole věnovat analýze politické praxe Evropského společenství vůči africkým státům skupiny ACP v souvislosti s politikou rozvojové spolupráce.

Otázky, na které budu hledat odpověď, se vztahují na realizaci politiky rozvojové spolupráce v praxi. Je tato politika vedena v souladu s jejími proklamovanými cíli uvedenými jak v asociačních smlouvách, tak v Maastrichtské smlouvě o EU? Je realizována primárně s ohledem na zájmy jejích příjemců, jak by dle své oficiální podoby měla být? Tento vliv přitom budu demonstrovat na konkrétních případech praktikování politiky rozvojové spolupráce EU či jejích členských států. Ústřední zemí, na kterou se mé v práci zaměřuji je Nigérie. Právě tato země je totiž díky svému nerostnému bohatství velmi důležitá nejen pro EHS/ES jako celek ale i pro jeho jednotlivé členské státy s jejich partikulárními zájmy. Oproti původnímu předpokladu uvedeného v projektu k této práci jsem ale z důvodu větší relevance mimo Nigérie použil i případy jiných afrických zemích.

Materiály pro tuto práci jsem čerpal jak z řady knihoven, tak z internetu a elektronických databází Univerzity Karlovy. Co se týče dostupnosti zdrojů, neměl jsem během psaní této práce výraznější problém – téma rozvojové politiky je probíráno v odborné literatuře velmi podrobně.

I. Rozvojová politika EU – teorie mezinárodních vztahů, důležité pojmy a vývoj práva Společenství

V první kapitole se budu věnovat tématům, o kterých jsem přesvědčen, že o nich z logiky této práce musím hovořit hned na jejím počátku. Jedná se jednak o „teoretický náhled“ na rozvojovou politiku EU spočívající v aplikaci trojice ústředních teorií mezinárodních vztahů na tuto politiku – realismu, idealismu/liberalismu a funkcionalismu/neofunkcionalismu. Pokládám za velmi vhodné čtenáře seznámit s různými teoretickými náhledy na rozvojovou politiku ještě předtím, než k ní zaujmu vlastní postoj (který, jak si určitě bystřejší čtenář uvědomí již v závěru kapitoly II, je velmi blízký právě jednomu z nich).

V dalších částech této kapitoly se pak zabývám problematikou vývoje právních základů, na kterých je rozvojová politika realizována ze strany EHS/ES, jejímu konceptu, charakteristice a konečně používaným nástrojům a institucím, které tuto politiku realizují v praxi. Seznámit čtenáře s tímto „backgroundem“ rozvojové politiky EU považuji za nutné hned v úvodu a proto má tato kapitola - s výjimkou aplikace teorií mezinárodních vztahů - převážně deskriptivní charakter.

I. 1 Rozvojová politika a teorie mezinárodních vztahů

I.1.1 Realismus: rozvojová politika jako doplňkový nástroj k zajištění bezpečnosti

Rozvojová politika je praktickým ekonomickým nástrojem typu „soft power“ v rámci celkové bezpečnostní politiky bohatých států rozvinutého Severu, které si její provádění mohou dovolit. Vzhledem k tomu, že hlavními zájmy každého státu jsou vlastní přežití, udržení moci a zajištění bezpečnosti jeho občanů, stala se rozvojová politika v druhé polovině 20. století efektivním doplňkovým nástrojem pro jejich dosažení. Její hlavní výhoda

přítom spočívá v naprosto minimálních nákladech nutných k její realizaci.

Proč k rozmachu této politiky došlo právě v druhé polovině 20. století? Zapříčinila se o to jednak částečná (byť ne zcela logická) diskreditace použití vojenské síly po dvojici světových válek jako naprosto legitimního prostředku mezinárodní politiky, která se nutně spolupodílela na rozpadu koloniálního systému a jednak vynález jaderných zbraní, který značně zúžil možnosti pro použití klasické „hard power“ v nastávajících dobách studené války. Jak západní tak i východní blok tak byly v situaci vzájemného geopolitického soupeření nuceny hledat nové cesty k udržení vlivu v postkoloniálním světě počátku 60. let. Zatímco v Sovětském svazu a jeho satelitech, kde vládly autoritářské režimy charakterizované prakticky neomezenou kontrolou médií a informačních toků, nevznikla zdaleka taková nutnost vysvětlovat a obhajovat veřejnosti vlastní politiku, na Západě byla situace zcela jiná. Tamní lídři byli nuceni před veřejností své kroky ospravedlňovat a získávat pro ně podporu a právě rozvojová politika se stala ideálním prostředkem pro udržení vlivu v postkoloniálních zemích – vždyť jak lépe nazvat prosazování vlastních zájmů s co nejmenšími náklady v chudých zemích světa než pojmem „rozvojová politika“? Termíny jako „náklady na udržení zahraničního vlivu“ či „geopolitická investice“ byly z pochopitelných důvodů ne zcela vhodné a spojení „rozvojová politika“ zní nesrovnatelně lépe.

Tento oportunismus Západu ale z jeho podstaty není možné jednoduše kritizovat. Je třeba si uvědomit, že morálka ve státní politice nemá žádné místo – jedná se pouze o produkt moci, věrně odrážející zájmy silnějších – tj. v tomto případě zájmy západních velmocí. Rozvojová politika se tak stala ideálním prostředkem k ovlivňování mezinárodního systému, který je ze své podstaty anarchický a v kterém vždy vládlo, vládne a vládnout bude právo silnějšího. Oproti klasickému nástroji „hard power“ v podobě vojenské síly je také u rozvojové politiky zároveň minimalizován

negativní dopad hrozby iniciování klasického bezpečnostního dilematu, ústícího v další intenzifikaci závodů ve zbrojení mezi oběma bloky.

Rozvojová politika tak od konce druhé světové války vytvořila zcela nový nástroj pro udržování rovnováhy moci a soupeření obou zneprátelených bloků ve třetím světě. Zatímco se v době studené války dá hovořit o převaze politických důvodů pro provádění takové politiky, s rozpadem východního bloku začaly v myšlení západních státníků převažovat čistě ekonomické zájmy společně se vzrůstajícím hladem po surovinových zdrojích v rodícím se globalizovaném světě. Rozvojová politika tedy koncem studené války neztratila nic na svém významu důležitého doplňku klasické „hard power“, ba naopak – obzvláště v současném „závodu o suroviny“ s rychle se rozvíjejícími asijskými státy v čele s Čínou její význam přetrvává.

1.1.2 Idealismus/Liberalismus: rozvojová politika jako důkaz lidského pokroku

Mohutný rozmach rozvojové politiky vyspělých států světa, který šel ruku v ruce s rozpadem koloniálního systému, se dá pokládat za další z projevů evoluce lidského rodu a sociálního pokroku, jehož jsme svědky. Vždyť jak jinak se dá nahlížet na zásadní změnu v politice velmocí v moderním světě, která se z prosté kontroly slabších pomocí vojenské síly změnila na jejich ekonomickou podporu (byť výměnou za surovinové zdroje a vlastní ekonomické zisky)? Je také projevem faktu, že boj Spojenců proti mocnostem Osy nebyl vedený ze strany dnešního západního světa ve jménu svobody, demokracie a lidských práv jen jako ospravedlnění vlastního válečného úsilí. Ba naopak – právě tyto hodnoty se po druhé světové válce staly jak integrální součástí politiky států „Západu“, tak i důkazem jejich slábnoucí role v mezinárodních vztazích. Společně s těmito hodnotami a poválečnou rychlou ekonomickou obnovou západní Evropy se stalo další udržení koloniální panství oslabených evropských

mocností nemožné. Během patnácti let od konce války tak došlo k jeho rozpadu (v naprosté většině případů bez vojenské konfrontace mezi koloniemi a jejich „mateřskými“ zeměmi) a místo koloniální politiky nastoupil nový fenomén politiky rozvojové.

Tato proměna zahraniční politiky vůči bývalým koloniím (nyní státům třetího či rozvojového světa) – z klasické politiky síly typu „hard power“ na čistě ekonomický koncept spadající do kategorie „soft power“ – jsou nejen jednoznačným důkazem probíhající kultivace mezinárodních vztahů a mezinárodního systému jako takového, ale také důkazem nesmyslnosti provádění politiky síly a vedení válek jako běžného nástroje mezinárodních vztahů tak jako v minulosti.

Výrazně k této změně samozřejmě přispěl vědecký pokrok, díky kterému došlo v druhé polovině 20. století k dalšímu rychlému rozvoji dopravy a komunikačních možností. Zpřístupnění nových zdrojů a investičních příležitostí přivedlo svět (byť až do počátku 90. let rozdělený na dva hlavní soupeřící bloky) do situace rychle vzrůstající vzájemné ekonomické závislosti. V ekonomice přestala platit většina geografických omezení a jednotlivé části světa se postupně staly vzájemně závislé jedna na druhé. Rozsáhle vedená válka se tak (společně s faktorem trvalé možnosti vzájemného rychlého zničení pomocí jaderných zbraní) během několika desetiletí proměnila v něco většinou velmi nevýhodného a drahého. Propojující se svět s nukleárními zbraněmi, ve kterém geografická omezení hrají oproti uplynulým staletím předcházející lidské historie jen minimální roli, se tak stal místem, kde může dojít k rozvoji prakticky všech států a seberealizaci většiny příslušníků tohoto „nového“ světa a kde se z jeho podstaty automaticky snižuje možnost vzájemných konfliktů.

Právě rozvojová politika v této proměně hrála a hraje důležitou roli. Podpora ekonomického rozvoje chudých zemí (tj. de facto posilování principu vzájemné závislosti), prosazování principů demokracie, dobré vlády a lidských práv – to všechno jsou faktory, přispívající ke snížení rizika vojenských konfliktů v dnešním světě.

Rozvojová politika se tak během své existence stala důležitým a efektivnějším nástrojem než klasická „hard power“, která sama o sobě nedokáže zajistit tak základní politické cíle dneška jakými jsou blahobyt, možnost svobodné seberealizace jedince a trvalé mírové soužití lidského rodu. Zároveň tato politika z velké části prováděná² nestátními aktéry a institucemi slouží jako další důkaz, že to nejsou jen státy, kdo řídí běh světových událostí a že současná podoba světa stojí na základě pluralitního uspořádání, ve kterém hrají stejně důležitou roli státní i nestátní aktéři.

I.1.3 Funkcionalismus/Neofunkcionalismus: Rozvojová politika důkazem preference společných zájmů a úpadku role států

Rozvojová politika bohatých států Severu se stala dalším potvrzením faktu, že stát jako sociální organizace založená na teritoriálním principu postupně slábne a s postupem lidských dějin se stává zastaralou institucí. Jaké jsou důvody pro toto tvrzení? Podstatou rozvojové politiky není primárně hájit zájmy jejích poskytovatelů (a už v žádném případě každého takového státu či nevládní instituce obzvláště) nýbrž její funkce, kterou je dosažení *společných zájmů všech* států společně s nestátními aktéry, jejichž agendy se tato politika týká.

Právě *společné zájmy* zainteresovaných aktérů jsou pro tuto politiku zásadní – její legitimita je založená na sdílených potřebách, kterými jsou zejména mír a společná prosperita a k jejímuž dosažení slouží zejména ekonomické nástroje a akty politické vůle založené na společném konsenzu. Jejím nutným předpokladem je proto vzájemná spolupráce vyvolaná vědomím celkové závislosti každého aktéra na ostatních. Jedním z projevů této spolupráce je právě rozvojová politika, ve které se jedinečně spojuje jak vzájemná solidarita (díky podpoře slabých, rozvíjejících se zemí) tak i uspokojování společných potřeb (za pomoc s rozvojem

---

² V tomto případě pod pojmem rozvojová pomoc – ovšem s prakticky totožnými cíli a mnohdy ještě efektivnějším fungováním.

chudých získají ti bohatí suroviny, levnou pracovní sílu, potraviny apod.).

Právě v rozvojové politice se tak ukazuje dominance společných zájmů nad partikulárními a často protichůdnými národními zájmy jednotlivých států. Funkce zajištění společného blaha v ní sehrává naprosto zásadní úlohu a státu jako sobeckému aktéru hledícímu si pouze svých omezených cílů přisuzuje ze své logiky podřadnou roli.

Téma rozvojové politiky zároveň z velké části spadá do agendy nadnárodních institucí (jako je např. Světová banka, MMF, řada rozvojových bank atd.) jejichž stále se rozšiřující pole působnosti (i v kontextu se současnou ekonomickou krizí) dokládá jak jejich funkční užitečnost tak i pokračující regionální i globální integraci současného světa. Je tedy vidět, že to jsou právě preference systému (tj. světového společenství tvořeného státy a nestátními aktéry toužícími po míru a prosperitě), které jsou zásadními nositeli těchto procesů, jejich rozšiřování a intenzifikace (tzv. spill over efekt). Samotné státy a jejich vlastní preference se tak nevyhnutelně stávají mnohem podřadnější než v minulosti a zatím nic nenasvědčuje tomu, že by mělo dojít k nějaké formě jejich „renesance“.

I. 2 Zakládající smlouvy a následný vývoj práva EU v oblasti rozvojové spolupráce (DCP³)

Jedním z hlavních znaků politiky rozvojové spolupráce EU (který se samozřejmě odráží i v její podobě) je její dlouhodobě nejasná ukotvenost v právním řádu Společenství. Ačkoli rozvojová politika původního EHS byla součástí jeho vnějších aktivit již od Římských smluv, neměla svou vlastní specifickou právní úpravu v právu Společenství – a to až do přijetí Maastrichtské smlouvy a

---

³ Development Coordination Policy.

jejího vstupu v platnost 1.11.1993. I přes tento fakt ale došlo k prudkému rozvoji DCP již v 60. letech minulého století. Na jakém právním základě tedy byla realizována?

Dohody o rozvojové pomoci byly až do dob Maastrichtu uzavírány většinou dle čl. 310 TEU⁴ nebo jako obchodní dohody dle čl. 133 a 235. Jediná část, která se do té doby zmiňovala o DCP byla část IV, vymežující formu asociace se Zámořskými územími a Teritorií (ZUT). Tyto články hovořily⁵ o asociaci neevropských zemí a teritorií se speciálními vztahy s některými členskými státy⁶). Oficiálním cílem takových zvláštních vztahů měla být podpora ekonomického a sociálního rozvoje zemí ZUT a byla realizována rozhodnutími Rady. Právní podklad pro samotnou DCP nicméně chyběl a tato politika, jejíž důležitost se ukázala po definitivním rozpadu koloniálního systému počátkem 60. let, byla realizována na základě tří jiných částí smlouvy o ES⁷.

Zásadním článkem se stal čl. 310⁸, umožňující ES uzavírat tzv. *asociační dohody* - tedy dohody se státy či mezinárodními organizacemi stanovující asociaci s recipročními právy a závazky, možností společných akcí a s vlastními specifickými procedurami. Článek přitom neurčuje konkrétních oblastí, pro které se může aplikovat a spektrum možností pro jeho využití je tedy dost široké – ostatně právě proto byl také následně použit pro účely dalšího rozvinutí DCP EHS/ES. Článek 310 poskytl právní základ pro nejrozsáhlejší rozvojový projekt ES - dohody z Lomé.

---

⁴ ex-238

⁵ 182-188 (ex-131-136a)

⁶ Které tvořily: Dánsko, Francie, Holandsko a Velká Británie. (Viz Barbagallo S., *Evolution of the Legal Framework of the European Union's Development Cooperation Policy*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001)

⁷ Na příkladu DCP je vidět, jakým způsobem je možné "obejít" původní vymezení zakládajících smluv EHS/ES. I když ani jeden z trojice níže uvedených článků nebyl určen pro oblast DCP, díky jejich širokým definicím se podobné řešení ukázalo jako funkční a poměrně pružné v kontrastu s případnou nutnou úpravou zakládajících smluv v případě jejich užšího vymezení.

⁸ ex-238

Článek 133⁹ týkající se regulace společné obchodní politiky přenáší z členských států na orgány ES exkluzivní pravomoci v oblasti tarifů a obchodu. Tento článek byl v rámci DCP použit pro stanovení Generálního systému preferencí (GSP) v roce 1971. Díky němu byl umožněn preferenční přístup na trh ES rozvojovým zemím v některých průmyslových a zemědělských produktech¹⁰ a k uzavření dalších dohod o pohybu zboží.

Článek 308¹¹ pak dává Radě právní základ pro takové akce, které jsou nutné k dosažení některého z definovaných cílů Společenství, ale v kterých nejsou smlouvou o ES jasně vymezeny potřebné pravomoce ani instituce. Toto ustanovení bylo aplikováno v těch nejkrajnějších případech, kdy skutečně neexistoval jiný právní základ¹².

K zásadní změně právního rámce DCP došlo až s přijetím Maastrichtské smlouvy o EU a jejím vstupem v platnost koncem roku 1993. Tato smlouva již přesně definovala i oblast DCP (v části XX¹³) a díky tomu (a následným dalším úpravám v Amsterodamské smlouvě, přiznávajícím Evropskému parlamentu vedle Rady roli spolurozhodovacího orgánu při přijímání legislativy v oblasti DCP) došlo k revizi dosavadní praxe. Články 133 a 310 jsou stále aplikovány ve vztazích s rozvojovými zeměmi, avšak vedle nové části XX je oblast DCP zahrnuta i mezi základní aktivity vyplývající ze samého účelu existence ES (článek 3r¹⁴ definující „Politiku v oblasti rozvojové spolupráce“¹⁵). Zbrusu nová část XX

---

⁹ ex-113

¹⁰ Tento přístup byl plně kompatibilní s principy UNCTAD i s GATT.

¹¹ ex-235

¹² Např. pro přijetí podmínek technické a finanční pomoci a potravinové pomoci (Food aid policy). Viz Barbagallo S., *Evolution of the Legal Framework of the European Union's Development Cooperation Policy*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

¹³ ex-XVII

¹⁴ ex-3q

¹⁵

viz např. <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, citováno dne 7.12.2008

pak ve svých pěti člancích dává konkrétní právní podklad pro provádění této politiky.

Tato nová část obsahuje vymezení základní charakteristiky DCP a zároveň zavazuje členské státy při provádění svých vlastních politik vůči rozvojovým zemím ke konzistenci a vzájemné koordinaci. Jsou zde také definovány opatření a akty v rámci DCP i schvalovací procesy, rozdělení kompetencí institucí ES a zároveň zde je specifikována kompetence ES k uzavírání mezinárodních smluv na poli DCP.

Jako zajímavý se pak jeví fakt, že je zde přesně řečeno¹⁶, že provádění DCP spadající pod část XX nemá ovlivňovat spolupráci se zeměmi ACP v rámci dohod z Lomé – jasným cílem podobného ustanovení je tedy zachování struktur vytvořených asociačními dohodami z Lomé, což platí i pro jejich právní základ, který má i nadále tvořit čl. 310.

I. 3 Koncept a charakteristika rozvojové politiky EU

Evropská unie je nejštědřejším multilaterálním donorem co se týče objemu prostředků rozvojové pomoci. Její kompetence v této oblasti ale paradoxně nejsou exkluzivní. Členské země tak stále mohou praktikovat rozvojovou pomoc nejen kolektivně, ale v rámci EU i samostatně nebo na bilaterální bázi. Jednou z hlavních charakteristik DCP je fakt, že tato politika EU je geograficky naprosto neomezená - vedle zemí ACP zahrnuje i státy Latinské Ameriky, Asie a Středomoří – tzn. většinu států rozvojového světa.

DCP ze své podstaty zasahuje do dalších politik a aktivit Společenství, jako je společná obchodní politika, společná zahraniční a bezpečnostní politika, asociační politika a zemědělská politika. Ve společné obchodní politice má oproti DCP exkluzivní kompetence Evropská komise – díky tomu byly uzavřeny dohody s celkem 138 zeměmi z rozvojového světa, do nichž je zahrnuto osm

---

¹⁶ čl. 179

rámkových dohod a specifických sektorů (například rybolov). Podobně tak existence společné zemědělské politiky EU má významný vliv na zapojení Unie do programů potravinové pomoci, která je jedním z nástrojů rozvojové politiky¹⁷.

Z logiky právního uspořádání ES tak konečně nastal stav, kdy je DCP vymezena v samotných zakládajících smlouvách. Části XX Maastrichtské smlouvy o EU charakterizuje DCP jako doplněk obchodní politiky (a dalších politik EU zejména v oblasti SZBP). Je zde definován závazek ke koordinaci politik rozvojové spolupráce a sladování individuálních programů členských států ohledně rozvojové pomoci včetně vystupování v mezinárodních organizacích. DCP patří mezi politiky se sdílenou pravomocí ES a členských zemí - dohody jsou v této sféře činnosti ES přijímány Radou kvalifikovanou většinou a ve většině případů vyžadují souhlas Evropského parlamentu.

Koncepce DPC se dá velmi dobře vymežit tzv. principem tří K¹⁸ - neboli principy koordinace, komplementarita a koherence .

Koordinace spočívá v tom, že má zabránit nekonzistentnosti v rozvojové politice – členské státy mezi sebou i v rámci Společenství mají spolupracovat tak, aby se jejich politiky nepřekrývaly. Pojem koherence se vztahuje na sladění všech ostatních politik EU s dopadem na rozvojovou politiku¹⁹. Komplementaritou se rozumí vzájemné zvýšení efektivity autonomní rozvojové pomoci členských zemí a rozvojové pomoci EU. Komplementarity se má docílit právě pomocí společné koordinace rozvojových politik na obou úrovních.

---

¹⁷ Převezato z: <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=840>, 9.12.2008

¹⁸ "The three C's concept" (Coordination, Coherence, Complementarity). Převezato z: Holubová, E.: *Vztahy Evropské unie a ACP států*, kapitola "Evropská rozvojová politika", str 24-39, Praha 2005

¹⁹ Jako ideální příklad poslouží iniciativa „Vše kromě zbraní“, která zřetelně dokládá snahu o koherenci obchodní a rozvojové politiky v oblasti vnějších vztahů ES. Iniciativa jasně říká, že poskytování výhod pro rozvojové země a podporu volného obchodu je možné provádět, avšak nikoli pro oblast zbraní. Obchod s nimi je sice v souladu s obchodní politikou ES, avšak není v souladu (nejen) s cíli rozvojové politiky ES jako je například udržování míru a bezpečnosti. Viz např. http://ec.europa.eu/trade/issues/global/gsp/eba/index_en.htm (1. 2. 2008)

Cílem je, aby nedocházelo k “dublování” či rozporům v rozvojových politikách EU a jejích členských států.

Rada přijímá k uskutečňování cílů rozvojové politiky potřebná opatření. Do procesu rozhodování v rámci rozvojové pomoci ale zasahuje i Evropský parlament (EP), který má také pravomoc přijímat rezoluce o rozvojové a kooperační politice a musí schválit většinu rozhodnutí Rady týkajících se DCP. Samotnou rozvojovou politikou se v EP zabývá Výbor pro rozvoj a spolupráci.

Mezinárodní dohody vyjednává a jejich následnou implementaci řídí Evropská komise. Jejím hlavním exekutivním orgánem pro oblast rozvojové spolupráce je Generální ředitelství pro rozvojovou spolupráci. Právě to je odpovědné za celkovou koncepci rozvojové politiky EU vůči třetím zemím. Generální ředitelství pro rozvojovou spolupráci ale vzhledem ke komplexnosti vnějších vztahů EU nepostupuje samo, ale ve spolupráci s dalšími DG, jako je např. DG pro vnější vztahy, s kterým společně řeší koordinaci a plánování zahraniční pomoci. Do procesu tvorby rozvojové politiky se dále zapojují i DG pro obchod - to se věnuje dvoustranným i regionálním obchodním jednáním se skupinami zemí ACP, Asie, Latinské Ameriky a Středomoří a DG pro rozšíření zabývající se přístupovým procesem zemí východní Evropy²⁰.

Právě z důvodu zvýšení koherence byl v roce 1998 rozhodnutím Komise založen Úřad společné služby, jehož cílem měla být koordinace technických, finančních, logistických, smluvních a právních aspektů rozvojové pomoci EU. Tento úřad pak byl další reformou s cílem zvýšení efektivnosti rozvojové pomoci nahrazen Úřadem pro spolupráci EuropeAid. Ten je součástí aparátu EK a řídí a koordinuje projekty navržené v rámci rozvojové politiky.

---

²⁰ Viz <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=840>, převzato 9. 12. 2008

I. 4 Nástroje politiky rozvojové spolupráce EU

Evropská unie disponuje v oblasti rozvojové spolupráce dvojicí hlavních nástrojů. V první řadě se jedná o tzv. *regionální dohody*, které mají buď podobu *typických (čistých) asociačních dohod* (uzavíraných dle zmiňovaného článku 310 – sem tedy spadají dohody z Lomé a Cotonou), nebo podobu *dohod o rozvojové spolupráci* (dle článku 181). Druhým nástrojem jsou pak tzv. *činnosti v celosvětovém měřítku*, mezi které patří Všeobecný systém celních preferencí (GSP) společně s humanitární, potravinovou, technickou a finanční pomocí zemím Latinské Ameriky a Asie.

Společným znakem *regionální dohod* je fakt, že pokrývají všechny oblasti spolupráce (obchodní, technickou, finanční i kulturní včetně politického dialogu) a zúčastněným státům a skupinám států garantují určitá privilegia. V rámci *asociačních dohod* se však cílové země samy rozhodují, pro které oblasti chtějí dohod využít. Jak jsem již zmínil výše, právě tento typ dohod byl využit pro uzavření dohod z Lomé. *Dohody o rozvojové spolupráci* jsou bližší kooperačním smlouvám a oproti asociačním dohodám jsou nabízeny jen omezenému počtu rozvojových zemí (DC).

Co se týče *činností ve světovém měřítku*, zde vedle velmi silného nástroje v podobě stanovení GSP hraje velmi výraznou roli i celá řada dalších aktivit, které spadají do pravomocí institucí EU. V první řadě se jedná o humanitární pomoc – tzn. akce na pomoc utlačovaným, uprchlíkům, obětem přírodních katastrof či válečných konfliktů. Humanitární pomoc je poskytována již od roku 1969 ve formě jednorázové, nebo opakované (dlouhodobé) finanční pomoci, nebo má formu poskytování potravin jejím příjemcům společně s dalšími nezbytnými nutnými k přežití. Financována je částečně ze společných zdrojů (tj. ze společného rozpočtu a mimořádných fondů) a částečně ze zdrojů členských států EU. Koordinací

humanitární pomoci byl pověřen úřad ECHO²¹. Potravinová pomoc zahrnuje dodávky potravin do oblastí postižených hladem. Její malá část putuje k postiženým přímo (prostřednictvím vlád daných států), většina ale nepřímo (prostřednictvím nevládních agentur jako je např. Mezinárodní výbor červeného kříže). Potravinová pomoc je financována z rozpočtu EU. Finanční a technická pomoc zemím Latinské Ameriky a Asie má za cíl zajistit spolufinancování projektů nevládních organizací v rozvojových zemích těchto regionů. Příslušné projekty jsou vždy schvalovány EK. Většinou se týkají rozvoje zemědělství a venkova, urbanizace, vzdělání, zlepšení životního prostředí či podpory lidských práv. Finance jsou na ně uvolňovány formou nevratných grantů a půjček, financovaných na základě Programu finanční a technické pomoci pro Asii a Latinskou Ameriku. Případné půjčky pak poskytuje Evropská investiční banka.

I. 5 Instituce EU pro oblast rozvojové spolupráce

I.5.1 Evropský rozvojový fond (EDF)

Evropský rozvojový fond představuje jeden z dvojice hlavních institucionálních nástrojů rozvojové politiky ES. EDF byl zřízen již v samých počátcích Evropských společenství v rámci Římských smluv v roce 1957 a od roku 1958 sídlí v Lucemburku.

Aktivity EDF směřují jak vůči zámořským zemím a územím, tak (zejména) k zemím skupiny ACP. Jeho finanční zdroje přitom nepocházejí z rozpočtu EU na daný rok ale přímo z rozpočtů členských států EU na základě dohody o výši pětiletých příspěvků. Jeho první rozpočet byl schválen v roce 1957, další se pak

---

²¹ European Commission Humanitarian Aid Office. ECHO byl založen v roce 1992 a jeho úkolem je realizace akcí směřovaných na pomoc lidem v nouzi na principu rovnosti (bez ohledu na pohlaví, náboženský či národnostní původ). Úřad přitom nemá rozlišovat mezi příčinami humanitární krize a jeho působnost je tak poměrně široká. ECHO zároveň spolupracuje i s dalšími organizacemi - ať již s jednotlivými agenturami OSN, Červeným křížem či dalšími nevládními organizacemi.

schvalovaly většinou v 5-ti letých intervalech. Působnost jednotlivých EDF se vždy kryla s financováním jednotlivých dohod mezi EU a zeměmi ACP (s výjimkou Lomé IV – tato dohoda byla podepsána na 10 let a zahrnovala tak dva finanční protokoly společně se sedmým a osmým EDF – a aktuální dohody z Cotonou). Výše prostředků EDF je určena dohodou EK a národními vládami. Objem financí v jednotlivých EDF se během jejich historie stále navyšoval - jednak díky vzrůstajícímu stupni vzájemné spolupráce EHS/ES a zemí ACP a jednak z důvodu stoupajícího počtu států ACP (vliv na výši finančních prostředků v rámci každého EDF měla samozřejmě i inflace)²². EDF je řízen EK prostřednictvím Výboru EDF složeného ze zástupců členských zemí.

Mezi jeho poměrně širokou škálu priorit patří financování ekonomické spolupráce, regionální integrace, zdravotnictví, školství a také rozvoj venkova a životního prostředí v zemích ACP. Proto je poměrně obsáhlý i seznam příjemců jeho finančních prostředků. Čerpat z něj mohou²³:

- Regionální či mezistátní organizace jejichž členem je alespoň jeden stát ACP, nebo je-li organizace zaštitěna státem ACP
- Organizace s právní subjektivitou, založené společně státy ACP a EU
- společnosti a podnikatelé nebo soukromé ekonomické subjekty v zemích ACP i společnosti členských států EU, které příspěvky z EDF používají na investice do ACP
- finanční zprostředkovatelé (v zemích ACP a EU), poskytující záruky na investice ve státech ACP
- ministersva, Mezinárodní nevládní organizace, banky a jiné subjekty státní správy v zemích ACP

---

²² Tabulku s výší rozpočtů jednotlivých EDF najdete v příloze 1.

²³ Viz Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003

1.5.2 Evropská investiční banka (EIB)

Evropská investiční banka představuje druhý subjekt participující na financování rozvojové pomoci EU vůči zemím ACP. Stejně jako EDF byla i EIB založena na základě Římských smluv již v roce 1957. Vlastníky banky jsou členské státy dle výše svých upsaných příspěvků (stanovené dle politického kritéria přibližně odpovídajícího váze hlasů jednotlivých členských států při hlasování v Radě)²⁴.

EIB jako finanční instituce EU poskytuje výhodné dlouhodobé úvěry a záruky na investice s cílem přispívat k harmonickému hospodářskému vývoji EU. Mimo to je ale také jejím posláním podpora ekonomicky slabých oblastí i mimo území členských států EU – tj. v rozvojových zemích (zejména zemích skupiny ACP). Hlavní část jejich financí směřuje k rozvoji průmyslu, energetiky a místní infrastruktury.

Do zemí skupiny ACP v rámci externího mandátu EIB (tj. právě aktivit směřujících mimo členské státy EU) proudí poměrně malá část z celkového množství bankou poskytnutých půjček (například v roce 2007 necelá 2%²⁵). K financování je využívána přímá a nepřímá majetková účast, poskytování přímých úvěrů (podnikům), globálních úvěrů (místním a evropským finančním prostředníkům, vládám či bankám pro financování podniků). EIB sice pracuje na komerčním základě ale díky podpoře úrokových měr z EDF jsou tržní úroky i cena veškerých úvěrů značně snižené.

1.5.3 Instituce vytvořené na základě dohod z Lomé

Na základě dohod Lomé I a II byly založeny tři společné orgány EU a skupiny zemí ACP. Základním rozhodovacím orgánem se

---

²⁴ Například podíl ČR na upsaném kapitálu EIB činí 1 258,8 mil. EUR (tzn. 0,764 % z celkové hodnoty upsaného kapitálu EIB ve výši 165 mil. EUR)

²⁵ Graf s rozdělením směřování investic EIB do jednotlivých regionů světa (za rok 2007) najdete v příloze č. 2.

stala Rada ministrů EU-ACP²⁶ skládající se z Rady ministrů EU a EK a reprezentanta každé země ACP. Rada se schází dvakrát ročně a EK vypracovává pravidelně výroční zprávu o její činnosti.

Druhým důležitým orgánem je Společný výbor (Joint Committee). Výbor plní funkci denního výkonného orgánu a tvoří jej členové EK společně s reprezentanty zemí ACP²⁷. Jeho funkcí je dohled na podvýbory zabývající se rozvojovou spoluprací a odesílání periodických reportů Radě ministrů, zároveň odpovídá i za tzv. smíšené výbory²⁸.

Společné shromáždění²⁹ je pak z jedné poloviny tvořeno reprezentanty zemí ACP a z druhé členy Evropského parlamentu. Schází se dvakrát do roka a jeho posláním je vytváření základních strategických iniciativ a řešení problémů v případě nenaplnění lomských dohod odpovědnými výkonnými orgány.

---

²⁶ EU-ACP Council of Ministers

²⁷ Které tvoří v drtivé většině ambasadoři těchto zemí v Bruselu.

²⁸ Jako je například Výbor pro celní spolupráci EU-ACP.

²⁹ Joint Assembly

II. Rozvojová politika jako nástroj zahraniční politiky EU

V této kapitole se budu věnovat vymezení rozvojové politiky EU v kontextu zahraniční politiky Společenství – právě rozvojová politika totiž patří mezi její základní nástroje a to i přes fakt, že její značná část oficiálně pod II pilíř EU (SZBP) nepatří – společně s jednotlivými znaky této politiky s ohledem na jejich budoucí relevanci ke konkrétním případovým studiím v závěrečné páté části mé práce. Za logický začátek této kapitoly proto pokládám rozbor role EU v mezinárodní politice, který je následován analýzou jednotlivých cílů rozvojové politiky EU, uvedených v Maastrichtské smlouvě o EU. Právě tyto „oficiální“ cíle totiž samozřejmě vytvářejí současnou koncepci této politiky, avšak její finální podoba, jak uvidíme, má ve struktuře vnějších vztahů Společenství ještě řadu dalších, možná ještě důležitějších aspektů.

II. 1 Role EU v mezinárodní politice a rozvojová politika

Zahraniční politika EU ze své podstaty má oproti zahraničním politikám běžných států řadu odlišností a limitů. Právě ona slouží jako jedinečný důkaz obtíží, které doprovází mnohdy velmi zdoluhavé a bolestné hledání nutných kompromisů, kterými by se sjednotil postoj dnes již takřka třiceti členských států. Tyto státy mají často diametrálně odlišné zahraničně-politické postoje a zcela jiné historické vztahy s ostatními světovými státy a regiony. Právě proto se také zahraniční politika nestala integrální součástí rodících se Evropských společenství z 50. a 60. let minulého století a své místo v rozšiřující se agendě rozrůstajícího se Společenství nacházela až v reakci na jednotlivé mezinárodní události, při kterých se začalo poukazovat na výhodnost společného postupu členských zemí Společenství. Jednou takovou událostí byl i rozpad

koloniálního systému na přelomu 50.-60. let minulého století³⁰, který dal vzniknout rozvojové politice – zaměřené zejména na země „naší“ dnešní skupiny zemí ACP. Právě rozvojová politika se tak již prakticky od počátků historie Společenství stala jedním z jeho nejdůležitějších zahraničně-politických nástrojů. A právě na základě externích tlaků vyžadujících společnou rozhodnou akci na pokud možno co nejlegitimnějším základě se zrodila zahraniční politika ES.

Jeden ze základních limitů takové zahraniční politiky jsem již nastínil výše – je jím značná nejednotnost postojů členských zemí EU. EU není unitární stát, tvorba zahraniční politiky v drtivé většině případů probíhá na základě komplikovaného *mezinárodního* jednání v Radě a Komisi (a to i přes časté ujišťování o vzájemné jednotě, solidaritě a uplatňování *nadnárodního* principu). V přístupu jednotlivých států k vytváření konsenzuální společné pozice k mezinárodním tématům se odráží značná neochota k obětování vlastní suverénní zahraniční politiky a dochází k tomu většinou až v okamžiku, kdy převládne přesvědčení o výhodnosti takového postupu. Evropské společenství jako celek zároveň do značné míry postrádá pocit vzájemné historické sounáležitosti a identity – vazby České republiky na země ACP jsou velmi malé v kontrastu s bývalými koloniálními mocnostmi jako je Francie či Velká Británie a je pochopitelné, že vztahy s touto skupinou států nebudou patřit k prioritám naší zahraniční politiky. Je proto více než logické, že právě zahraniční politika je místem nejtvrďšího jednání mezi českými státy vedeného většinou stále ještě na *mezinárodním* základě: „Historie Evropské unie jako mezinárodního aktéra je plná napětí jak na úrovni jejího praktického provádění, tak na úrovni vytváření jejích základních principů.“³¹

---

³⁰ Viz následující kapitola III.

³¹ Lafan, B., O'Donnell, R., Smith, M.: *Europe's Experimental Union*, Routledge, London & New York 2000, s. 176

Abychom na tomto místě nebyli nespravedliví, je třeba podotknout, že členské státy EU samozřejmě mají řadu společných zájmů (např. zajištění vlastní bezpečnosti) a dlouhou historii společného soužití, plného konfliktů a mocenských srážek. Tyto zkušenosti se do zahraniční politiky Společenství samozřejmě promítají – a to velmi zásadně. Jedním z hlavních motivů vzniku Evropských společenství byla snaha o zajištění budoucího míru a vyhnutí se dalšímu ničivému konfliktu, s potencionálně ještě mnohem horším dopadem na životy Evropanů, než byla dvojice světových válek. Kořeny dnešní EU spočívají na partnerství bývalých nesmiřitelných nepřátel Francie s Německem a do vínku tak již od svých počátků Společenství dostalo snahu o dosažení míru, ekonomické prosperity a společného rozvoje – čehož se mělo dosáhnout vytvořením společných institucionálních struktur a otevřením svých ekonomik. Podobné cíle se tak odrážejí i v zahraniční politice Společenství a také, jak brzy uvidíme, v politice rozvojové spolupráce.

Druhým zásadním limitem provádění zahraniční politiky EU je neexistence společných ozbrojených sil. Právě neexistence relevantní „hard power“ jako nutné podpory zahraniční politiky zabraňuje Evropskému společenství provádět skutečně komplexní diplomacii a efektivně využívat všech jejích nástrojů. Právě neexistence společných vojenských sil má za následek, že praxe takové zahraniční politiky je prováděna právě s pomocí nástrojů z oblasti ekonomických vztahů, obchodu... a rozvojové politiky.

Evropské společenství zároveň ve své současné podobě disponuje trojicí hlavních nástrojů pro provádění zahraniční politiky a dosažení svých zahraničně-politických cílů, kterými jsou³²: rozvojová pomoc, obchodní politika a diplomacie. Role diplomacie je přitom zásadním způsobem oslabená faktorem neexistence společných ozbrojených sil a není proto překvapující, že první dva

---

³² Viz Smith, K., E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge 2003

uvedené nástroje zahraniční politiky EU dominují³³. Tyto neúčinnější nástroje zahraniční politiky EU tak poněkud paradoxně patří pod první pilíř EU (Evropské společenství) a nikoli, jak by se mohlo zdát, pod pilíř druhý (SZBP) – právě do prvního pilíře dnešní EU totiž spadá jak problematika obchodu tak politika rozvojové spolupráce.

II. 2 Cíle rozvojové politiky EU

V Maastrichtské smlouvě je DCP charakterizována jako doplněk obchodní politiky³⁴ a dalších politik a ve struktuře vnějších ekonomických vztahů Společenství jí přísluší místo mezi činnostmi „zaměřenými na splnění cílů ES“³⁵. I přes to, že se rozvojová politika rozvinula *ad hoc* v rychlé reakci na nové zájmy Společenství, které vyvstaly s rozpadem evropského koloniálního panství, je třeba si uvědomit, že od roku 1945 – kdy byla Evropa největším příjemcem zahraniční pomoci – se právě ES stalo největším světovým hráčem v oblasti rozvojové politiky³⁶.

DCP má dle svých definovaných cílů uvedených v Maastrichtské smlouvě přispívat k:

- harmonickému a postupnému zapojování rozvojových zemí do světové ekonomiky
- boji proti chudobě v rozvojových zemích

---

³³ Samozřejmě musím podotknout, že všechny tyto tři nástroje se navzájem doplňují. Právě diplomacie je místo “hard power” v podobě společné armády doplňována zbylými dvěma nástroji z oblasti “soft power”. O vzájemné provázanosti obchodní a rozvojové politiky jsem již hovořil výše a budu se k němu vracet i na dalších stránkách této práce.

³⁴ Viz hlava III konsolidovaného znění TEU, kapitola 1 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:EN:PDF> (18. 1. 2009)

³⁵ Viz <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, citováno dne 3.1.2009

³⁶ Viz např. de Chávarri Ureta, I: *The European Commission's Institutional Framework for Development Policy*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

- obnově ekonomiky rozvojových zemí
- udržitelnému hospodářskému a sociálnímu rozvoji v rozvojových zemích – a to zejména těch, které jsou v nejméně výhodné situaci
  - rozvoji a upevňování demokracie a právního státu, společně s respektováním lidských práv a svobod (v rámci všeobecných cílů zahraniční politiky EU)

Z uvedených cílů je patrné, že smyslem rozvojové politiky EU by měl být zejména ekonomický rozvoj zemí, na které je tato snaha cílena. Vzhledem k tématu mé práce se budu dále zaměřovat pouze na země skupiny ACP – vývoji politiky rozvojové spolupráce vůči těmto státům se budu věnovat v následující kapitole III. této práce. Předtím ale pokládám za nutné rozebrat specifické znaky DCP EU, které vytvářejí její současnou podobu a jsou zároveň relevantní k tématu této práce a její poslední, páté části. Dva z nich jsou obsažené přímo v definici cílů DCP EU v Maastrichtské smlouvě uvedené výše – udržitelný rozvoj na jedné straně (kterému se věnuji jen okrajově - kvůli jeho velmi indferentnímu vztahu k politickým dopadům DCP EU) a upevňování demokracie, právního státu a respekt k lidským právům na straně druhé. K těmto tématům je ale nutno přičíst ještě další, které z podstaty současné DCP EU vyplývají – ať již přímo koncipují její podobu a jsou definované v cílech této politiky či nejsou přímo její „oficiální“ součástí: na mysli mám témata jako jsou politická podmíněnost, kterou současná EU používá jako jeden z hlavních oficiálních prostředků k dosažení svých deklarovaných cílů v oblasti rozvojové spolupráce, regionalismus, či na první pohled nenápadné ale v konečném výsledku naprosto zásadní téma zajištění bezpečnosti EU a jejích členských států.

V této kapitole se tedy budu věnovat právě těmto důležitým tématům, které zásadním způsobem formují konečnou podobu současné politiky rozvojové spolupráce Evropských společenství a

kteřé jsou zároveň pro nás relevantní z hlediska jejich přímé souvislosti s tématy, kterým se budu věnovat v poslední kapitole této práce.

II. 3 Lidská práva, demokracie a právní stát v rozvojové politice EU

Otázky lidských práv, demokracie a právního státu během několika desetiletí vývoje rozvojové politiky ES začaly v jejím rámci hrát velmi výraznou roli³⁷ a dnes patří k jejím dnešním hlavním znakům určujícím její podobu. Zároveň představují zásadní nástroj pro politický tlak na její příjemce – v našem případě na země skupiny ACP.

Zmínka o lidských právech v Římských smlouvách o EHS chyběla (byla zmíněna pouze v preambuli smlouvy o EHS). První zlom v této otázce znamenal založení Evropského soudu pro lidská práva (ECJ) v roce 1959. Soud stanovil základní lidská práva obecnými principy práva Společenství, které musí jako takové bránit. ECJ může zrušit opatření ES (nebo členského státu) vycházejícího z implementace práva Společenství pokud toto opatření porušuje záruky poskytnuté Společenstvím.

K dalšímu posunu v oblasti zahrnutí lidských práv do práva Společenství došlo s přijetím Jednotného evropského aktu a zejména Maastrichtské smlouvy o EU. V této smlouvě již jsou lidská práva a jejich ochrana explicitně zahrnuty³⁸: „Unie bude respektovat základní lidská práva, garantovaná Evropskou úmluvou o základních lidských právech a svobodách.” Na základě Amsterodamské smlouvy pak mohou být členské státy sankcionovány v případě vážného a trvalého porušování lidských práv.

---

³⁷ Vývoji relevance těchto témat v asociačních dohodnách uzavíraných se státy ACP se budu věnovat v následující kapitole III.

³⁸ Čl. 6 (ex-F), Viz <http://eur-ex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, citováno dne 6.1.2009

Ochrana lidských práv je ve své současné podobě definována v oblasti rozvojové politiky ES v rámci prvního pilíře EU (viz výčet jejích cílů výše) a zároveň i v rámci druhého pilíře - Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. SZBP má mezi svými cíly: "Rozvíjení a upevňování demokracie a právního státu, respektování lidských práv a základních svobod"³⁹. V této práci sice zabývám rozvojovou politikou⁴⁰ spadající do prvního pilíře, nicméně jak brzy uvidíme, právě politika rozvojové spolupráce EU se podílí na realizaci cílů SZBP a jejich cíle se překrývají.

Mnozí autoři⁴¹ však upozorňují na nedostatky bránící opravdu důslednému vymáhání lidských práv ze strany EU⁴²: není definována jednotná politická ochrana těchto práv, tato ochrana nemusí být povinně součástí smluv, které ES uzavírá s dalšími státy a zavazuje tedy v oblasti politiky rozvojové spolupráce jen rámcově. Dalším zmiňovaným problémem je pak i absence sekundárního práva k podpoře vymáhání požadavků v oblasti lidských práv v DCP: „Jasně právní vymezení pro akci v oblasti lidských práv existuje pouze v rámci SZBP. V rámci prvního pilíře neexistují žádné právní záruky umožňující přijetí takové politiky, která by se exkluzivně týkala pouze sféry lidských práv.“⁴³ Ukazuje se, že v rámci EU oficiálně existuje shoda na nutnosti podpory

---

39

Viz

<http://eur-ex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>, citováno dne 6.1.2009

⁴⁰ Je třeba si uvědomit, že řada politik ES se ze samotné podstaty třípilířové struktury současné EU překrývá. Podobná situace je také např. v oblasti bezpečnosti, které se budu věnovat níže. Ta spadá primárně pod II. pilíř EU – Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, nicméně ze své podstaty úzce souvisí i s rozvojovou politikou – i přes to, že není explicitně definována v jejích cílech.

⁴¹ Např. Sacristan Sanchez, I.: *The European Union's Human Right Policy towards Developing Countries*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

⁴² Tyto nedostatky by pomohlo z velké míry vyřešit přijetí Lisabonské smlouvy, která se mimo jiné hlásí k detailnímu vymezení lidských práv Listinou základních práv a svobod OSN a činí ji právně závaznou.

⁴³ Sacristan Sanchez, I.: *The European Union's Human Right Policy towards Developing Countries*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001, str. 75

lidských práv, nicméně z velké části chybí efektivní nástroje, jak toho dosáhnout. Prakticky totožná situace panuje s ochranou demokracie a právního státu – články vyžadující dodržování těchto hodnot pro poskytnutí rozvojové pomoci (nejen) zemím ACP se sice do smluv o rozvojové spolupráci již běžně vkládají, nicméně jejich vynucování v praxi značně pokulhává.

Jakými nástroji disponuje současná Evropská unie pro dosažení svých cílů v oblastech lidských práv, podpory demokracie a dobré vlády? V první řadě se jedná o princip politické podmíněnosti kterému se podrobně věnuji v následujících stránkách této kapitoly. Tento princip je pro zahraniční politiku EU naprosto stěžijní – může se používat univerzálně jak v oblasti rozvojové pomoci tak obchodních dohodách (jako jsou smlouvy z Lomé či Cotonou) či dalších mezinárodních smlouvách.

Výraznou roli v těchto snahách hrají i finanční stimuly – tvoří ji zejména pomoc třetím zemím s financováním institucionálních či legislativních reforem a školením odborníků s cílem zlepšení dodržování lidských práv či podpory demokratických procesů ve společnosti. Sada možných diplomatických nástrojů k podpoře demokratizačních procesů a lidských práv je oproti finančním nástrojům velmi omezená. Deklarace vydávané v rámci SZBP sice mohou být částečně účinné (minimálně vyvolají odezvu ve světě), nicméně jen těžko mohou hrát roli efektivního donucovacího (či motivačního) prostředku. Ve sféře podpory demokracie hraje zároveň výraznou úlohu monitoring a asistence s přípravou voleb – a to nejen v případě zemí tzv. třetího světa ale i v poskomunistických zemích bývalé východní Evropy.

II. 4 Politická podmíněnost

Dodržování lidských práv, principů demokracie a právního státu představují základní podmínky pro poskytování rozvojové pomoci EU. Důraz Evropských společenství na tyto hodnoty přispívá k

současnému rozšíření fenoménu *politické podmíněnosti*⁴⁴, nastíněnému v předcházející kapitole, který se stal nejdůležitějším nástrojem EU v oblasti rozvojové politiky pro prosazování těchto podmínek. Podstata politické podmíněnosti spočívá v zárukách (v našem případě záruce dodržování lidských práv, demokracie a právního státu), kterými jeden aktér (EU) podmiňuje své akce (či poskytnutí určitých benefitů) jinému státu (či skupině států jako jsou země skupiny ACP). Z definice zároveň vyplývá dvojí možná podoba takového konceptu: v případě *pozitivní* podmíněnosti jde o to, že v případě splnění daných podmínek stát či skupina států od poskytovatele má možnost něco získat, v případě *negativní* podmíněnosti se pak jedná o snížení či pozastavení plnění dohod ze strany poskytovatele v okamžiku porušení principů vyžadovaných v rámci politické podmíněnosti⁴⁵.

Princip politické podmíněnosti již sice byl uplatňován ES od 60. let ve vztahu Společenství k třetím zemím - například nerespektování lidských práv ovlivnilo vztahy ES s Řeckem, Portugalskem i Španělskem. V této první fázi ale podobné požadavky ze strany EU nebyly součástí uzavíraných smluv (neobsahovaly je ani první dvě smlouvy z Lomé). Požadavky související s politickou podmíněností se v této první fázi dají definovat jako „implicitní podmíněnost“⁴⁶ – ochrana lidských práv v této době nebyla uvedena ve smlouvách, ale jejich porušování mnohdy vedlo k adekvátní reakci ES a zhoršení vztahů se státy, ve kterých k tomu docházelo⁴⁷. V oblasti politiky rozvojové spolupráce EU vůči zemím ACP byly podobné požadavky definovány až v dohodě Lomé III (uzavřené na období 1985-90), která obsahovala

---

⁴⁴ Political conditionality.

⁴⁵ Viz Giorello, M.: *The Clauses of Democratic Conditionality in the European Union's External Relations*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tak tomu bylo například ve vztahu ES k Jižní Africe letech 1985-6 (v době apartheidu) a k Číně 1989 (po událostech na Náměstí nebeského klidu).

(vágní a právně těžko vynutitelnou) deklaraci poukazující na lidskou důstojnost jako na základní cíl rozvoje.

Vkládání ochrany lidských práv do uzavíraných dohod se stalo běžnou praxí až v 90. letech minulého století. Poprvé se tomu stalo v případě Lomé IV (přijaté v roce 1989, v platnosti od roku 1991). Tato smlouva obsahovala přelomový článek 5: „Vzájemná spolupráce je zaměřena na rozvoj lidí, jako hlavních protagonistů a cílů rozvoje, což v sobě zahrnuje respekt a ochranu všech lidských práv.“⁴⁸ Ve smlouvě jsou také tato práva explicitně uvedena a jasně se deklaruje, že: „Spolupráce mezi Evropským společenstvím a zeměmi ACP musí být založena na respektu k lidským právům.“⁴⁹

Avšak i takto koncipované podmínky se dají klasifikovat jako velmi slabé - ochrana lidských práv jako základního principu vzájemné spolupráce je zde sice ustanovena, nicméně možnost samotného potrestání hříšníků v případě porušení tohoto principu je velmi nepravděpodobná. Podobně formulované články totiž neposkytují jasný právní podklad pro případné pozastavení plnění smluv a mají spíše povahu mezinárodně-politického „soft law“ hovořícího o důležitých hodnotách. Lomé IV však ještě obsahuje jednu důležitou klauzuli: tzv. klauzuli o neplnění (non-fulfilment clause).

Její historie se začala psát 28.listopadu 1991, kdy Rozvojová rada (setkání představitelů Rady EU a členských států) přijala rozhodnutí o LP, demokracii a rozvoji s uvedenou možností „odpovídající reakce“ v případě porušení lidských práv v oblasti rozvojové politiky⁵⁰. Krajním krokem přitom mohlo být i pozastavení

---

⁴⁸ Viz http://www.acpsec.org/en/conventions/lome4_bis_e.htm (16. 3. 2009)

⁴⁹ Viz Giorello, M.: *The Clauses of Democratic Conditionality in the European Union's External Relations*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001, s. 81

⁵⁰ Viz Eeckhout, P.: *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*, Oxford University Press, 2004. p. 477. Bezprostředním podnětem pro zpřísnění požadavků souvisejících s lidskými právy a demokracií byla situace s rozvojovou pomocí směřující do tehdejší Jugoslávie zmítané občanskou válkou.

dohod v případě porušování lidských práv, demokracie a principů tržní ekonomiky. Konkrétní podobou tohoto kroku se stala právě „klauzule o neplnění“ (*non-fulfilment clause*), která nahradila původní „základní klauzuli“ (*essential element clause*)⁵¹. Ta obsahovala právě články kladoucí velký důraz na dodržování lidských práv, demokracie a principů tržní ekonomiky a brzy začala patřit mezi základní součásti uzavíraných smluv. Díky „základní klauzuli“ bylo dosaženo mnohem větší právní relevance při použití principu politické podmíněnosti než kdykoli dříve - v případě jasně definovaných forem porušení uzavřených smluv od nich již bylo možné odstoupit. Vylepšená „klauzule o neplnění“ pak obsahovala článek deklarující: „*možnost okamžité reakce v případě porušení základních ustanovení smlouvy*“⁵².

Tato klauzule tedy byla vložena v roce 1995 do revidované dohody Lomé IV. Doplněná byla o přesné vymezení dalších kroků, které mohou nastat v případě porušování některého z těchto principů: pro takové případy byla zavedena zvláštní procedura konzultací na vzájemném fóru představitelů zemí ACP a ES. Pozastavení smluv bylo uvedeno až jako poslední varianta (vázaná na princip jednoty hlasování v Radě). Zároveň bylo uvedeno, že tato opatření nemají vést k poškození obyvatel potrestané země ale její vládních představitelů. Článek 366a revidované dohody Lomé IV jasně poukazuje, co bude následovat, pokud jedna strana neplní své závazky. Nastat mohou 2 varianty: dohoda může být pozastavena jednostranně v případě nouze, v ostatních případech má dojít ke konzultacím – jejich odmítnutí či neschopnost druhé

---

⁵¹ Jednu z těchto klauzulí následně obsahovaly již dohody uzavřené ES se zeměmi střední a východní Evropy z počátku 90.let a byly vloženy také např. do dohod s Andským paktem z roku 1993, a dalších dohod se zeměmi Latinské Ameriky.

⁵² Viz Giorello, M.: *The Clauses of Democratic Conditionality in the European Union's External Relations*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001, s. 83

strany zahájit konzultace během 15 dní pak může vést k jednostrannému pozastavení plnění smlouvy.

Problematika vymáhání dodržování požadavků vyplývajících z uplatňování principu politické podmíněnosti ale vyplývá nejen z podstaty mezinárodního práva ale i ze samého vnitřního práva Evropského společenství. Komise může dle Smlouvy o EU uzavřít smlouvu se třetí zemí pouze pokud a) *všechny témata, která smlouva obsahuje, spadají výlučně do pravomocí ES* či b) *jsou nutné k dosažení některého z cílů Společenství*. Došlo kvůli tomu mimo jiné k procedurálním sporům ohledně způsobu hlasování v Radě (dle varianty a) či b) se liší způsob hlasování – buď principem kvalifikované většiny či uplatněním principu jednoty) a takové případy musel řešit Evropský soud⁵³.

II. 5 Kritika konceptu politické podmíněnosti

S konceptem politické podmíněnosti požadujícím po příjemcích rozvojové pomoci dodržování lidských práv, zásad dobrého vládnutí a demokracie, narážíme na první přinejmenším problematický aspekt konceptu rozvojové politiky EU. Pokládám proto za nutnost zmínit v tomto bodě některé kritické názory vůči celému konceptu politické podmíněnosti a prosazování “evropských” hodnot jako jsou demokracie a lidská práva.

Hlavním argumentem odpůrců tohoto konceptu je výtky, že Západ se podobnými požadavky dopouští kulturního relativismu, kterým morálně dokládá svou nadřazenost nad zbytkem světa a v praxi si tím pomáhá udržovat svůj vliv. Mnozí autoři kritizují současný koncept politické podmíněnosti a dávají jej do kontextu s s kolapsem SSSR a celého východního bloku, který vyústil v zásadní změnu situace ve světové politice: Západ takto ztratil jednoduchou a účinnou možnost ospravedlnění podpory řady diktátorů z třetího světa, které do té doby podporoval pod rouškou

---

⁵³ Viz např. případy *Portugal v. Council* či *Indian Agreement Case*.

boje proti komunismu, zatímco skutečné důvody pro takovou podporu byly zcela jiné (nerostné suroviny, udržování vlivu v zájmu vlastní země). G. Brusco spatřuje dva hlavní důvody vzniku současného konceptu politické podmíněnosti v politice EU⁵⁴ (představující právě podobu “kulturního relativismu” zmíněného výše):

- 1) definitivní odsouzení myšlenky socialismu a zaplnění vzniklé mezery jednoznačnou a univerzální ideou světového liberálního obchodu
- 2) vytvoření nového relevantního druhu legitimacy pro udržení vlastní hegemonie a vlivu v ekonomicky a politicky důležitých státech

Brusco podotýká, že podobné koncepty snadno poslouží jako nástroj zajištění zájmů dárců a jejich regionální dominance a že stát není morální entita ale politická a z této jeho podstaty vždy vyplývá jemu vlastní strohý realismus směřující v první řadě k zajištění vlastních zájmů. A jako takový může být jen těžko legitimní k prosazování jakéhosi univerzálně platného souboru práv a proklamované morální povinnosti: „k integraci šíření jeho hodnot v rámci vlastní zahraničně-politické agendy.”⁵⁵

Brusco spatřuje právě rozvojovou pomoc jako nejsilnější nástroj šíření západních idejí, protože právě v ní se stala podpora demokracie a konceptu lidských práv jak cílem, tak i podmínkou poskytování rozvojové spolupráce Evropských společenství třetím zemím. Implementaci principu politické podmíněnosti založeného na požadavku dodržování lidských práv a demokratických principů podle něj Západ reflektuje exkluzivitu těchto hodnot a principiálně

---

⁵⁴ Viz G. Brusco: *Eurocentricism and Political Conditionality: The Case of the Lomé Convention*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

⁵⁵ Tamtéž, s. 104.

odmítá ostatní modely uspořádání společnosti. Západ podle něj sebevědomě vystupuje jako jediné společenství, které může hlídat a prosazovat implementaci demokracie: “Tímto paternalistickým přístupem, je úroveň demokracie v dané zemi měřena dle úrovně jejího pozápádnění.”⁵⁶ Takto univerzalisticky prosazovaná vize západního liberalismu tak de facto samu ideu liberalismu popírá. Požadavky související s politickou podmíněností podle něj navíc tvoří samy o sobě překážku pro skutečnou změnu: podle Bruscova mínění jen nabízejí tradičním vládcům v třetích zemích možnost získání mezinárodního uznání tím, že splní požadované formální standarty (existenci více stran, zdánlivě svobodné volby), dají svému režimu demokratickou tvář a přitom si v praxi zachovají svůj monopol na moc (soustředěnou propagandou, “nenápadnými” manipulacemi s volebními výsledky apod). Požadavky politické podmíněnosti podle něj musejí směřovat k samotné podstatě demokracie jako vlády lidu: „Předtím, než bude nahrazen feudální pán voleným vládcem, je třeba nejprve pozvednout prostého služebníka do role sebevědomého občana.”⁵⁷

Ve věci zesílení principu politické podmíněnosti včetně možného přerušení plnění smluv, obsaženého v revizi dohody Lomé IV z roku 1995⁵⁸ Brusco vytýká EU, že podobné normy zemím ACP EU vnucuje díky své silnější vyjednávací pozici a společné instituce vzniklé na základě dohod z Lomé charakterizuje jako slabé – podle něj se rozhodně ve vztahu EU-ACP v žádném případě nejedná o partnerství: „Dohody z Lomé mluví o konceptu partnerství...avšak ani vnitřní normy EU týkající se uzavírání kooperačních smluv, ani institucionální uspořádání vybudované na základě uzavřených dohod nedává státům skupiny ACP příliš prostoru k jednání.”⁵⁹ Společné instituce dle něj hrají jen podřadnou

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 108.

⁵⁷ Tamtéž, s. 110.

⁵⁸ Viz předcházející kapitola.

⁵⁹ Viz G. Brusco: *Eurocentricism and Political Conditionality: The Case of the Lomé Convention*, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and*

roli: EK vyjednává se zeměmi ACP na základě mandátu předem daného rozhodnutím Rady ministrů, které většinou neobsahuje mnoho alternativ – obzvláště u takto důležitých témat. Do not hraje EK i faktor nutné potřeby uzavření dohod o rozvojové spolupráci ze strany zemí ACP, který přispívá k tomu, že tyto státy jsou nuceny jakýkoli takový mandát EK bez výhrad uznat. “V takové podobě, článek 366a dává institucím EU příliš velkou sílu, než aby se dalo mluvit o proklamovaném konceptu partnerství.⁶⁰”

Dalším výrazným kritickým okamžikem, bezprostředně souvisejícím se čtvrtou kapitolou této práce, je samotná motivace pro vymáhání dodržování takové věci, jako jsou lidská práva⁶¹. I v případě, že s takovým prvkem v politice Společenství budeme souhlasit z morálního hlediska, je nutné si uvědomit, že se jedná o citlivou problematiku – jedná se totiž o výrazné zasahování do vnitřních záležitostí států, kterých se to týká. Taková politika přitom z praktického hlediska není příliš efektivní a vyvstává proto otázka, v čím zájmu ji EU vykonává. Evropské firmy a představitelé soukromé sféry (tj. silné skupiny voličů) budou asi jen těžko nadšeni uvalením jakýchkoli forem omezení pro jejich obchod či pozastavením plnění mezinárodních dohod, na které mohou být vázány cenné kontrakty v případě porušování něčeho tak idealistického jako jsou lidská práva.

Tento fakt je skvěle vidět na příkladě Číny – s kterou celý demokratický svět čile obchoduje a oblast lidských práv v těchto vztazích hraje stále menší roli⁶². K. Smith proto upozorňuje, že pravým důvodem pro podobnou politiku může být prosté prokázání vlastní morální převahy západního “civilizovaného” světa, za

---

Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001, s. 106-107

⁶⁰ Tamtéž, s. 107.

⁶¹ Viz např. Viz Smith, K., E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge 2003. K jinému zdůvodnění této součásti politiky EU – z pohledu bezpečnosti – se dostanu v části II.7.

⁶² V současné chvíli je toto v souvislosti s finanční světovou krizí ještě mnohem markantnější.

kterým stojí ryze pragmatické zájmy jako je např. bezpečnost (viz II.7) či snaha o získání potřebné podpory a vyvolání zdání legitimacy dané politiky EU mezi občany jejich členských států.

Poukazuje tak na to, že vnitřní tlaky na podporu lidských práv v ní pravděpodobně hrají mnohem větší roli, než vnější faktory. Právě pod populární fasádou snah o vytváření politik, které efektivně podporují dodržování lidských práv ve světě se tak může skrývat ryzí pragmatismus v podobě získání výhodných obchodních příležitostí, přístupu na trh či zajištění národních (či “unijních”) zájmů. K tomuto se ale vrátíme až v kapitole IV.

II. 6 Podpora regionalismu

S pádem sovětského bloku několik let před koncem 20. století došlo k zásadnímu urychlení procesu globalizace – mezinárodního pohybu lidí, zboží a služeb a s ní spojeného trendu rostoucí vzájemné ekonomické závislosti. Jedním z paradoxních důsledků globalizačního procesu však byla renesance regionalismu. Podobná reakce států i společností v nich žijících se ze zpětného pohledu zdá být jako zcela přirozená. Postupování efektů globalizace s sebou jednak přineslo hrozbu zániku regionální kultury a společenských vazeb a vyvolalo tak někde posílení nacionalistických tendencí⁶³ a jednak znamenalo další ztrátu kontroly suverénních států nad vývojem vlastní ekonomiky. Koncepce státu jako jednotky suverénní na svém území se například v otázce vybírání daní v případě globálních nadnárodních korporací jeví jako beznadějně zastaralá⁶⁴. Tento fakt si dovoluji nazvat jako historický - stát totiž jako ekonomická jednotka ztratil

---

⁶³ Pokud se budeme bavit o Evropě, stačí zmínit narůstající vliv radikálních pravicových skupin v Německu, Maďarsku či u nás.

⁶⁴ Je otázkou, do jaké míry se v současné době do postavení států v ekonomice promítne současná ekonomická krize. Stimulační balíčky a zásahy do ekonomiky v podobě pomoci pouze vybraným firmám, rozsáhlé znárodňování nejen finančního sektoru, snaha o vytvoření nových finančních regulací ze strany vedoucích státníků – všechny tyto kroky ukazují, že státy stále disponují velmi výrazným vlivem na ekonomiku.

příliš mnoho ze svého významu a zůstává otázkou, jestli jej v budoucnu může někdy získat zpět.

Státy i jejich byrokratické aparáty ovšem přirozeně mají tendenci “držet se otěží” a snaží se svou kontrolu nad ekonomikou zachovat – ruku v ruce s tím jde nutnost udržení vlastní konkurenceschopnosti ve světové ekonomické jednotce. Vycházejí z předpokladu, že regionální ekonomické seskupení splní oba dva tyto cíle a pod dojmem úspěšného příkladu sjednocování na půdě evropského kontinentu, tak jsme v závěrečné třetině minulého století svědky řady regionálních iniciativ – zejména mezi rozvojovými zeměmi, mezi které patří naprostá většina států spadajících do skupiny ACP. Současná popularita regionálních ekonomických uskupení se dá velmi dobře vystihnout takto: “Integrovaný region, vystupující jako zóna volného obchodu, celní unie a jednotný trh, má mnohem větší potenciál čelit světové konkurenci...To platí zvláště pro rozvojové země, jejichž křehké ekonomiky a nestabilní politické instituce jsou o to víc citlivější vůči rozmarům světové ekonomiky.⁶⁵”

Podpora regionálních uskupení mimo prostor Evropy patří také mezi cíle rozvojové politiky EU. Je přitom očividné, že podpora regionálních organizací ze strany EU je založena primárně na vlastní pozitivní zkušenosti a že díky specifickým historickým podmínkám evropského kontinentu bude právě podobná politika jen velmi těžko “exportována” do jiných oblastí světa. EU takovou politikou sleduje zejména vytvoření lepších předpokladů pro udržení míru a stability - v duchu “osvědčené” logiky, že je efektivnější jednat s menším počtem regionálních organizací sdružujících skupiny států než s velkým počtem států samostatně a navíc: „Při řešení mnoha problémů je velmi neefektivní omezovat se pouze na jeden stát, neboť jejich povaha přesahuje hranice

---

⁶⁵ Santos, C.: *European Union Support for Regional Integration Initiatives in Developing Countries* in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001, s. 30

státu a jejich řešení nelze rozdělit do národních činností, jež by mohly provést jednotlivé země zvlášť.“⁶⁶

Co se týče nástrojů pro podporu regionalismu a regionálních uskupení, EU disponuje trojicí základních možností jeho prosazování⁶⁷: a) ekonomickou asistencí (zejména v podobě finanční pomoci), b) kooperačními smlouvami (uzavíranými s regionálními uskupeními a nikoli se samostatnými státy – příkladem poslouží současné vyjednávání o dohodách EPAs), c) politickým dialogem s regionálními organizacemi (s modelem jednání skupina-skupina (tj. EU-daná regionální organizace)).

II. 7 Bezpečnost

Realistický koncept státu jehož hlavním cílem je zajistit bezpečnost sebe sama a svých občanů se zřetelně promítá do politik EU a zároveň také velmi silně do politiky rozvojové spolupráce. Právě v jejím případě a v návaznosti na předcházející kapitoly uvidíme nejen, že právě důraz na bezpečnostní témata formuje výše zmiňované základní charakteristiky rozvojové politiky EU ale také, že právě tento důraz je pro ní naprosto stěžejní.

Pokud se budeme držet v současné době převládajícího „širokého“ konceptu bezpečnosti zahrnujícího mimo klasickou „hard power“ v podobě ozbrojených složek sloužících primárně k zajištění bezpečnosti společnosti a jejích členů před násilím také sféru ekonomickou a environmentální (tj. zajištění základních lidských potřeb, co nejvyšší kvality lidského života či udržitelnost vlastního rozvoje), je patrné, že právě rozvojová politika má možnost přispívat ke zmenšení většiny těchto bezpečnostních rizik. Témata jako jsou šíření zbraní hromadného ničení, terorismus, mezinárodní organizovaný zločin, regionální konflikty či hrozba násilí ze strany jednotlivých států mohou být touto politikou

---

⁶⁶ Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 291

⁶⁷ Viz Smith, K., E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge 2003

bezprostředně ovlivněna a pravděpodobnost skutečné realizace těchto hrozeb zmenšena.

Při celkové analýze rysů této politiky je vidět, že právě prostřednictvím podpory rozvoje tzv. třetích zemí (s cílem zlepšení životních podmínek a dosažení stability v těchto zemích), demokracie, lidských práv, regionalismu a obchodu se (nejen) v rámci rozvojové politiky Evropská unie snaží přispívat k vytvoření stabilního globálního prostředí a dosáhnout tak (mimo jiné) právě výše zmíněného zásadního politického cíle, kterým je vlastní bezpečnost. Podíváme-li se na teoretický podklad politiky s takovými rysy, musejí nám logicky přijít na mysl dvě důležité teorie: *teorie demokratického míru* a *teorie vzájemné závislosti*⁶⁸. Dopad dvojice těchto teorií je dle mého mínění více než zřetelný a obě se promítají hned do celé řady politik EU souvisejících se vztahy se třetími zeměmi – my se nicméně budeme držet našeho tématu a zůstaneme u rozvojové politiky.

Teorie demokratického míru přichází s tvrzením, že demokratické státy mají přirozené předpoklady pro mírové soužití s jinými demokraciemi v kontrastu vztahů demokratických států a států s nějakou formou autoritářského režimu. Při takovém úhlu pohledu je možné interpretovat rozvojovou politiku EU (založenou na podpoře demokracie a souvisejících lidských práv) ve smyslu snahy o snížení bezpečnostních hrozeb pro evropský kontinent – a to nejen potencionálních hrozeb ze strany nepřátelských států, ale také hrozeb souvisejících s mezinárodním terorismem⁶⁹.

Teorie vzájemné závislosti se zase opírá o premisu, že čím větší je množství obchodní výměny mezi státy, tím menší je možnost válečného konfliktu mezi nimi – s vyšší úrovní obchodní výměny mezi státy se totiž jakýkoli válečný konflikt stává pro

---

⁶⁸ Viz např. Kameš, I.: Problematika obchodní politiky jako nástroje zahraniční politiky EU v kontextu vztahů se zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří, Fakulta sociálních věd UK, Praha 2005

⁶⁹ Demokracie jako model uspořádání společnosti založený na hledání společenského kompromisu teoreticky zmenšuje riziko terorismu.

všechny zúčastněné méně a méně výhodný. *Teorie vzájemné závislosti* je navíc také velmi silně podpořená praxí samotné EU – právě tento model uspořádání vzájemných vztahů stál u samotného vzniku Evropských společenství. Zároveň výrazná podpora obchodní výměny (jádnem rozvojové pomoci zemím ACP dle dohod z Lomé i Cotonou je právě obchod) a regionální integrace se tak dají chápat jako pokus o rozšíření aplikace této teorie i mimo evropský prostor. Faktor snahy EU o posílení regionální spolupráce zemí ACP je navíc v poslední době ještě markantnější v rámci Dohody z Cotonou, ve které je snaha o rozšíření evropského modelu (tzn. ekonomické integrace prostřednictvím vytvoření regionálního seskupení) mírového soužití do mnohdy značně nestabilních zemí skupiny ACP vložena do samotné její podstaty – EU se snaží uzavírat Dohody o ekonomickém partnerství (EPA⁷⁰) s *celými regiony* zemí ACP.

Dalším logickým důsledkem rozvojové politiky EU vůči zemím ACP je také její příspěvek k zabránění ještě většímu přísunu uprchlíků z těchto politicky a ekonomicky nestabilních oblastí, který by mohl představovat zvýšení socioekonomických problémů v členských státech EU a vyústit tak v ohrožení jejich *vnitřní* bezpečnosti.

Fakta uvedená v této kapitole o rozvojové politice EU vůči zemím ACP podporují tvrzení, že právě rozvojová politika je zásadním nástrojem EU ve snaze o zvýšení vlastní bezpečnosti a stability celého mezinárodního systému. Zároveň částečně odpovídá na její kritiku uvedenou v kapitole II.5: “kulturní imperialismus” je ve světle tohoto pohledu možné nahradit “snahou o dosažení vlastní bezpečnosti” (s tím, že se nebudeme bavit o efektivitě a (ne)pravdivosti teorií, z kterých tato politika vychází), která je vlastní všem státům - a nyní očividně i nadnárodní

---

⁷⁰ Economic Partnership Agreement.

organizaci jako je EU - a která se z morálního i praktického hlediska dá jen těžko odsuzovat.

II. 8 Závěrem...

V této kapitole jsme se věnovali rozvojové politice EU z hlediska jejích cílů a jejího postavení v zahraniční politice EU. Rozebrali jsme také její jednotlivé zásadní znaky z hlediska tématu této práce a celou kapitolu zakončili konstatováním, že právě zajištění vlastní bezpečnosti je ústředním tématem stojícím na pozadí rozvojové politiky Evropského společenství.

III. Vývoj smluvních vztahů EU a zemí skupiny ACP

V této kapitole se budu věnovat historickému vývoji smluvních vztahů EU a zemí skupiny ACP od jejich počátků (tj. de facto od Římských smluv z roku 1957) až po současnost. V úvodních dvou částech této kapitoly si přiblížíme země skupiny ACP z hlediska jejich struktury, významu a postavení ve světové ekonomice a politice a blíže prozkoumáme jejich vazby na EU, které vyústily v již více než padesát let dlouhé partnerství založené na specifických preferenčních smluvních vztazích. Právě specifické smluvní uspořádání se státy ACP se stalo základním nástrojem Evropských společenství nejen pro podporu rozvoje těchto bývalých kolonií, ale také pro zachování jejich vlivu v zemích ACP v post-koloniální éře. Statistické údaje použité v této kapitole pocházejí z nejnovějších údajů Eurostat z roku 2008⁷¹, starší údaje pak Cihelková (2003) a Jelínek (2003)⁷².

III. 1 Charakteristika zemí skupiny ACP a obchodní vztahy s EU

Mezi země skupiny ACP v současné době patří celkem 79 států Afriky, Karibiku a Pacifiku (dle rozdělení do těchto regionů se jich nachází 48 v Africe, 16 v Karibiku a 15 v Tichomoří)⁷³. S výjimkou Somálska a Kuby mají tyto státy své vztahy s EU v současné době jednotně uspořádané na bázi tzv. Dohod o Partnerství⁷⁴.

---

⁷¹

Viz

např.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113340.%20South%20Africa.pdf (15. 4. 2009) Do statistik o obchodu zemí ACP přitom nezahrnuji Jihoafrickou republiku. Ta přitom tvoří asi ¼ obchodu celé skupiny ACP, nicméně JAR je velmi specifickou zemí skupiny ACP na kterou se nevztahují příspěvky z EDF ani řada dalších ustanovení Dohody z Cotonou.

⁷² Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003 a Jelínek, P. a kol.: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003

⁷³ Kompletní seznam států ACP můžete najít například zde: http://acp.int/en/acp_states.htm (12. 4. 2009) Podrobnou mapku zemí ACP pak naleznete v příloze číslo 3.

⁷⁴ Viz níže.

Země ACP zabírají rozsáhlé území o rozloze 25,5 miliónů km² (tj. 5% souše). Řada z nich disponuje bohatými přírodními zdroji – to platí zejména pro africké státy skupiny. Díky tomu mají pro Evropskou unii důležitý význam zejména v souvislosti s jejich surovinovým a energetickým potenciálem. Co se týče obyvatelstva, v zemích ACP dnes žije na 800 miliónů obyvatel, což představuje přibližně 12% světové populace. Jako velmi důležitý se také jeví fakt, že tyto státy zároveň tvoří asi 40% členské základny OSN a zastoupeny jsou samozřejmě i v jiných mezinárodních organizacích. Při hlasováních v těchto organizacích, ve kterých má zpravidla každý stát jeden hlas, tudíž jejich podpora může pro EU hrát velmi významnou roli a tato podpora se tak stává důležitým negociačním faktorem.

V ostrém kontrastu s těmito údaji stojí fakta o nízkém podílu zemí ACP na světové ekonomice, který činí přibližně 1-2% světového HDP. Na 39 z nich zároveň patří mezi nejméně rozvinuté země světa⁷⁵. Průmyslový sektor se v těchto státech na produkci HDP podílí jen asi z 10%⁷⁶. Charakterizuje je průmysl zaměřený na těžbu a zpracování nerostných surovin a lehký průmysl zejména pro domácí spotřebu. Naprosto dominantní je sektor zemědělství následován oblastí primitivních služeb. Podíl zemí skupiny ACP na světovém obchodu se až do posledního desetiletí neustále zmenšoval i přes veškeré rozvojové snahy z vyspělého světa⁷⁷ – země skupiny ACP jsou zároveň dlouhodobě jedinou skupinou rozvojových zemí, jejichž podíl na zahraničním obchodě EU relativně klesá.

Pokud se zaměříme na komoditní strukturu obchodu, zřetelně se v ní ukazuje vzájemný vztah vyspělých a rozvojových ekonomik panující mezi členskými státy EU na jedné straně a zeměmi ACP

---

⁷⁵ Tzv. LDC (Least Development Countries)

⁷⁶ Tento údaj nevyznívá vůbec dobře ani v porovnání se zeměmi Asie (průmysl se zde podílí na produkci HDP ze 30%) ani Latinské Ameriky (25%).

⁷⁷ V roce (2007 činil podíl zemí ACP bez JAR 2,06% světového exportu a 2,12% světového importu (1980 - 2,4% a 2,1%, 1999 - 1,5% a 1,7%).

na straně druhé. Z Evropské unie se do států ACP dováží zejména stroje a dopravní zařízení (v roce 2007 37%), do EU pak paliva (42% dovozu z ACP což tvoří celkem 5,1% celkového dovozu těchto komodit do EU). Reálnou charakteristiku ekonomik států ACP vystihuje následující citace: „Všechny regiony ACP se úzce specializují ve svých vývozech do EU na primární produkci. Celých 80% vývozu většinou tvoří 3-5 komodit.“⁷⁸ Z uvedených údajů je patrné, jak moc jsou ekonomiky rozvojových zemí ACP citlivé na výkyvy v cenách těchto komodit (tj. zejména nerostných surovin a zemědělských produktů).

Z celkového objemu exportů i importů v obchodě mezi zeměmi ACP a EU přitom připadá na africké státy skupiny takřka 90%. Právě africké země skupiny ACP díky své blízkosti evropskému kontinentu, obrovské rozloze a nedozírným zásobám nerostných zdrojů jsou pro EU z celé skupiny těmi nejpodstatnějšími. Tyto státy jsou charakterizovány kontinentálním klimatem, většinou umělými hranicemi vytvořenými evropskými mocnostmi, katastrofálními komunikacemi a obchodem prioritně orientovaným na Evropu. V Africe zároveň existuje hned několik regionálních uskupení s mnohdy velmi odlišnou důležitostí a stupněm funkčnosti. Členství řady afrických států se přitom často ve více z nich překrývají. Jak mezi jednotlivými státy tak i mezi regionálními organizacemi panuje často rivalita blokující vzájemnou spolupráci.

Karibské státy skupiny ACP jsou charakterizovány většinou středními příjmy, v jejich ekonomikách naprosto převažuje oblast zemědělství a cestovního ruchu. Jejich obchod má díky geografické poloze mnohem silnější vazby na Severní a Latinskou Ameriku než na země EU. Hlavní mezinárodní organizací je v této oblasti od roku 1992 Fórum karibských států ACP (CARIFORUM)⁷⁹ jehož

---

⁷⁸ Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 327

⁷⁹ Jeho členskými státy jsou Surinam, Haiti, Dominikánská republika, Anitugua a Barbuda, Belize Grenada, Sv. Vincenc a Grenadiny, Bahamy, Dominika,

cílem je vedle společného volného trhu a podpory regionální spolupráce zajistit také lepší vzájemnou koordinaci členských států v oblasti rozvojové politiky.

Co se týče tichomořských států skupiny ACP, spadá sem celkem 15 z 22 ostrovních zemí a území v této oblasti. Pro tento region jsou charakteristické značné geografické vzdálenosti předznamenávající značně roztroušené trhy. Právě tato geografická omezení z hlediska vzdálenosti zde jsou jednou z hlavních brzd rozvoje těchto zemí a jsou i příčinou toho, že zde nevzniklo žádné integrační uskupení. Prioritou pro tichomořské země skupiny ACP je zlepšení spojení (zejména rozvoj letecké a námořní dopravy). Významným faktorem jsou také značně limitované přírodní zdroje (s výjimkou Papuy-Nové Guineje). Co se týče obchodu, mají tyto země hlavní vazby na asijské státy - obchod s EU představuje z hlediska exportu i importu přibližně ¼ celkového objemu.

I přes množství poskytnuté rozvojové pomoci ať už od vyspělých států světa či mezinárodních organizací a obchodní zvýhodnění dané asociačními dohodami ze strany EU se ukazuje, že ani tento fakt zdaleka nemusí hrát tak výraznou pozitivní roli a stále platí, že: „Zatímco pro EU jsou ACP sice důležitým „politickým“ partnerem při okrajové roli ekonomické, pro skupinu zemí ACP je EU partnerem rozhodujícím, zejména pokud jde o africké země.“⁸⁰

III. 2 Asociace zámořských zemí a území dle části IV Římské smlouvy

Začínající proces evropské integrace v 50. letech minulého století logicky nastolil potřebu další specifikace vztahů zakládající evropské „Šestky“ k zámořským územím a koloniím jejich

---

Guayana, Sv. Kryštof a Nevis, Trinidad a Tobago, Barbados, Jamajka a Sv. Lucie.

⁸⁰ Viz Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 322.

členských států po vytvoření EHS. Tato otázka byla obzvláště citlivá pro Francii (ta měla v době vzniku EHS nejrozsáhlejší koloniální území), ostatní státy „Šestky“ jí nepřikládaly takový důraz. Právě díky jejímu tlaku tak došlo k tomu, že: „Ustanovení zakládající asociaci neevropských zemí a území, které měly zvláštní vztahy k Belgii, Francii, Itálii a Nizozemsku, byla zahrnuta do smlouvy o založení EHS jako její Část IV.“⁸¹ Oficiálním důvodem přidružení byla podpora hospodářského a sociálního rozvoje těchto oblastí a úsilí o založení úzkých hospodářských vztahů mezi nimi a Společenstvím jako celkem.

Členské státy se zavázaly odstranit cla a kvantitativní omezení na zboží z těchto zemí a území a ty naopak musely za stejných obchodních podmínek jako se svými mateřskými zeměmi obchodovat s ostatními státy Společenství. Členské státy se také zavázaly k příspěvkům na investice do rozvoje takto asociovaných oblastí. Smlouva také obsahovala ustanovení o právu občanů a společností ze členských států zakládat v nich firmy a části upravující volný pohyb pracovníků mezi členskými zeměmi a asociovanými zeměmi (který ovšem nakonec zrealizován nebyl a dohody z Yaoundé se o něm již vůbec nezmiňovaly).

Hospodářský a sociální rozvoj měl být podporován finančními prostředky z Fondu pro rozvoj zámořských zemí a území, který vešel ve známost právě jako Evropský rozvojový fond (již zmiňovaný EDF)⁸². Již od této chvíle tak platilo, že do EDF přispívají přímo členské státy formou ročních příspěvků po dobu

---

⁸¹ Viz Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 8. Jednalo se o tyto zámořské země a území: Senegal, Súdán, Guinea, Pobřeží slonoviny, Dahome, Mauretánie, Nigérie, Horní Volta, Střední Kongo, Ubangi-Šari, Čad a Gabun, Saint-Pierre a Miquelon, Komory, Madagaskar a závislá území, Francouzské Somálsko, Nová Kaledonie a závislá území, Francouzské državy v Oceánii, Jižní a antarktické země, Togo, Kamerun, Belgické Kongo a Ruanda-Urundi, Somálsko, Nizozemská Nová Guinea.

⁸² Tabulka s finančním objemem jednotlivých EDF Viz zmiňovaná příloha 1. Co se týče použité terminologie – v práci uvádím všude dnešní název dnešní měny EUR, nicméně před ustanovením Evropského měnového systému (1979) se vždy objem finančních prostředků uváděl v tzv. zúčtovacích jednotkách, v letech 1979-1999 pak v Evropských měnových jednotkách (ECU).

pěti let. Zdroje z prvního EDF byly určeny zejména na financování hospodářských investic s všeobecným významem pro danou lokalitu (infrastruktura, modernizace venkova, diverzifikace zemědělství apod.) a sociálních institucí jako školy a nemocnice. Ačkoli celkový objem prostředků, který měl první EDF k dispozici nebyl nijak závratný (570 mil. EUR): „...představoval ve své době významný krok zakládající vztah pomoci a zavádějící způsoby činnosti a procedury, které formovaly následující úsilí Společenství týkající se rozvojové spolupráce.“⁸³ Zároveň se první EDF stal modelem pro své následovníky – v dalších EDF sice byl rozšířen rozsah nástrojů a množství zdrojů, nicméně základní postupy zůstaly prakticky stejné.

Již v první pětiletce Asociace (tj. 1958-1963) se však ukázaly slabiny, které bohužel ve vztahu EU-ACP⁸⁴ přetrvaly až do dnešních dnů – a to se týká zejména efektivity přijatých opatření. Pokud vývozy z asociovaných zemí do EHS vzrostly v daném období o 10%, dovozy z ostatních rozvojových zemí se zvýšily o 29%⁸⁵ - a v tom případě se rozhodně nedá mluvit o úspěchu daných opatření.

Důležitým mezníkem se následně stalo zásadní urychlení procesu dekolonizace – do roku 1962 se všechny africké přidružené země (s výjimkou Francouzského Somálska) staly nezávislé. Tyto události nejen že nastolily potřebu přizpůsobení vzájemných vztahů novým podmínkám, ale také ukázaly v plné nahotě doposud opomíjenou problematiku technické pomoci – pokud za kvalifikaci personálu byla v koloniální době zodpovědná koloniální správa, po dosažení nezávislosti bylo nutné školení personálu zajistit jinak.

---

⁸³ Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 8-9

⁸⁴ V této chvíli ještě není zcela přesné mluvit o skupině zemí ACP – ta se zformovala až s přijetím první dohody z Lomé. V této chvíli se jednalo o skupinu afrických zemí EAMA (Asociované africké státy a Madagaskar), které vytvořily základ zemí z kterých následně vznikla skupina ACP.

⁸⁵ Tamtéž, s. 9

Je třeba také podotknout, že již od těchto prvopočátků praktikování rozvojové politiky ES/EU k formující se skupině ACP se podobná asociace stala trnem v oku signatářům Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). V jejich očích se nejednalo o vytvoření zóny volného obchodu ale o zapovězené rozšíření preferenčních režimů porušující princip nediskriminace.

III. 3 Asociace dle Dohod z Yaoundé

Za zcela nových podmínek - EHS teď mělo o nových dohodách vyjednávat na principu rovnosti se samostatnými státy – v době blížícího se konce platnosti stávajících dohod se začalo jednat o dalším pokračování režimu přidružení. Zatímco o skutečně rovném postavení během vyjednávací praxe se opět nedalo ani mluvit („Asociované státy byly v průběhu vyjednávání postaveny před skutečností, že rozhodujícím pro konečnou podobu dohody byly kompromisy dosažené mezi členskými státy (EHS pozn. aut.) a nikoli formální vyjednávání mezi nimi a EHS jako celkem.“⁸⁶ Vzájemná rovnost se promítla jen do faktu, že politické aspekty asociace nebyly prakticky vůbec zmiňovány.

EHS nabídlo do té doby přidruženým zemím a územím 3 další varianty:

- 1) asociaci sui generis (tj. pokračování dosavadního stavu)
- 2) uzavření zvláštní obchodní dohody
- 3) přistoupení ke konvenci z Yaoundé

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 11. Jako příklad poslouží společné “vyjednávání” o výši poskytované finanční pomoci. Původní nabídka EHS zněla na 730 mil. zúčtovacích jednotek poskytnutých v rámci druhého EDF a 50 mil. jako půjček od EIB. Po jednohlasném odmítnutí takové nabídky ze strany asociovaných zemí došlo k navýšení objemu půjček o 20 mil. a asociované státy byly nuceny tyto podmínky přijmout.

Osmnáctka nově vzniklých afrických zemí (bez Guiney, která přistoupit k dohodě odmítla) nakonec podepsalo se šesti státy EHS v roce 1963 Dohodu o přidružení v Yaoundé⁸⁷.

Šlo o první tzv. čistou asociační dohodu, která upravovala vztah mezi dvěma suverénními stranami (tzn. EHS a zeměmi ACP) – dohoda vstoupila v platnost 1. června 1964 na dobu pěti let. Založena byla sice na principu reciprocity a vzájemné rovnosti mezi stranami, nicméně jak jsem již uvedl, opak byl pravdou a realita asymetrických vztahů byla zachována.

Hlavním deklarovaným cílem dohody z Yaoundé byla další industrializace států ACP a diverzifikace jejich ekonomik. Finanční stránku rozvojové pomoci v letech 1963-68 pokrýval 2. EDF (který tvořilo již zmiňovaných 730 mil. EUR) z kterého šla dominantní část (40%) na rozvoj zemědělství. EHS se sice v nové dohodě rozhodlo zachovat zónu volného obchodu, nicméně došlo ke snížení tarifů Společného vnějšího sazebníku na řadu tropických produktů o 25-50%, u jiných byla cla zcela zrušena a země ACP tak z velké míry ztratily výhody pramenící z předcházející doby.

V prosinci 1968 pak začala jednání o nové dohodě (Yaoundé II). Jelikož cílem jednání tentokrát nebyla nová podoba vzájemných vztahů, jednání byla mnohem jednodušší a rychlejší. Nová dohoda podepsaná v roce 1969 (v platnosti od roku 1971) nepředstavovala žádný zásadní posun a ani její obsah se příliš nezměnil. V roce 1972 k dohodě přistoupil Mauricius, od roku 1969 se pak začaly čerpat prostředky z 3. EDF o objemu necelých 900 mil. EUR – jeho prostředky byly nyní určeny zejména na výstavbu infrastruktury a zlepšení komunikací v dekolonizovaných afrických zemích. Nejzásadnější inovací nové dohody bylo zavedení omezeného

---

⁸⁷ Jednalo se o tyto státy: Burundi, Senegal, Čad, Gabun, Pobřeží slonoviny, Dahome, Mauretánii, Niger, Horní Voltu, obě Konga, Togo, Kamerun, Somálsko, Malgašskou republiku, Mali, Rwandu a Středoafričskou republiku. Francouzská jižní a antarktická území, Komory, Nová Kaledonie, Svatý Petr a Michal zůstaly nadále spjaty se svými bývalými metropolemi na bázi *konstituční asociace s EHS*, která se později stala základem pro rozvoj vztahů s dalšími zámořskými zeměmi a územími - zejména po vstupu Velké Británie.

programu stabilizace cen. Asociované státy tlačily na zajištění svých vývozních příjmů požadavkem na garance minimální ceny pro jejich vývozy tropických produktů do EHS. Členské státy Společenství se v dohodě zavázaly k poskytnutí až 80 mil. zúčtovacích jednotek ze 3. EDF ke stabilizaci cen v případě příliš nízkých cen na světových trzích.

Do roku 1975 se tak rozsah spolupráce dále nezměnil. Dohody z Yaoundé ale tvořily základ pro novou generaci asociačních dohod. V rámci zemí ACP se postupně začala formovat skupina méně zaostalých a méně vyspělých zemích. Počátkem 70. let pak státní suverenitu získávají další země obzvláště karibské a pacifické oblasti a skupina čím dál tím více začíná jednat jako celek. Celkové hodnocení Dohod z Yaoundé se dá charakterizovat takto: „Rozvojová pomoc byla neúspěšnějším prvkem asociace podle dohod z Yaoundé. Vzhledem k tomu, že členské státy nesnížily po přijetí svých finančních závazků k EDF objem pomoci zprostředkovaný bilaterálními programy, došlo k celkovému nárůstu objemu pomoci.“ nicméně „Asociace nezabránila snižování významu asociovaných států jako obchodních partnerů EHS.“⁸⁸

III. 4 Dohody z Lomé

III.4.1 Politické souvislosti a charakteristika dohod z Lomé

Od počátku 60. let se v rámci EHS v souvislosti se žádostmi Velké Británie o vstup do Společenství začínají řešit otázky přičlenění rozvojových zemí Commonwealthu. Celý proces byl sice zpožděn pro odpor Francie nicméně v souvislosti s vypršením dohody z Yaoundé II v roce 1975 a nakonec schváleným vstupem Velké Británie do EHS v roce 1973 bylo jasné, že je třeba tuto otázku vyřešit.

---

⁸⁸ Oboje Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 14-15.

Jako problematická se zpočátku jevila reciprocita opatření v dohodách z Yaoundé, nicméně k prvním známkám možného opuštění tohoto principu došlo již v roce 1968⁸⁹. Ve prospěch příležitosti k rozsáhlému přetransformování rozvojové politiky Společenství v souvislosti se vstupem Velké Británie a zemí Commonwealthu byly také zároveň opuštěny původní návrhy na přistoupení těchto zemí k dohodě z Yaoundé, uzavření separátních dohod či zvláštních obchodních dohod s těmito zeměmi. Zároveň během jednání došlo k dotvoření skupiny zemí ACP – původní africké země asociované dle dohod z Yaoundé si samozřejmě chtěly uchovat svá privilegia, nicméně společné rozdíly mezi nimi a státy Commonwealthu se podařilo překonat (společně s Etiopií, Libérií a Guineou, které se k nové dohodě chtěly připojit) a tak: „Došlo ke vzniku vysoce soudržné, solidarizující se skupiny afrických států, která pod vedením Nigérie a Senegalu vznášela nárok na skutečnou rovnost při vyjednávání s EHS.“⁹⁰ Mezi hlavními požadavky patřili podpora společné spolupráce, neomezený přístup na trhy EHS pro veškeré zboží (včetně zemědělských produktů spadajících do CAP) a vytvoření stabilizačního mechanismu na ochranu před kolísáním světových cen.

Již prvního jednání o nové asociační podobě (květen 1973 v Abidjanu – Pobřeží slonoviny) se účastnili i zástupci rozvojových zemí Commonwealthu⁹¹. Nové pojetí vzájemných vztahů bylo stvrzeno 28. 2. 1975, kdy byla podepsána první Dohoda z Lomé

---

⁸⁹ Jednání tehdejší Východoafrické organizace společných služeb združující některé bývalé kolonie Velké Británie (Keňa, Tanzanie, Uganda) s EHS probíhala již od roku 1965. Asociační dohoda mezi nimi a EHS byla podepsána nakonec již v roce 1968 v Arushe – a právě v této dohodě byl poprvé opuštěn doposud preferovaný princip reciprocity, což dalo vzniknout vzájemnému asymetrickému vztahu ve prospěch afrických zemí. Viz Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003.

⁹⁰ Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 16.

⁹¹ Smlouva o přistoupení Velké Británie k EHS byla podepsána již v roce 1972.

mezi EHS a 46 státy Afriky, Karibiku a Pacifiku⁹² (v platnosti 1976-1980). Tímto krokem došlo k realizaci nové generace asociačních smluv s mnohem širším spektrem společné spolupráce a současně zahrnujícím výrazně větší počet zemí (jak na straně rozšířeného EHS tak i v rámci nově zformované skupiny ACP). Co přinesly tyto dohody nového, uspěly země ACP se svými požadavky a jaká tedy byla podstata nového uspořádání?

Výtkám směřujícím k odsouzení nové dohody jako „kolektivního kolonialismu“ se snažilo předejít vedle reálných opatření také změnou pojmů (pojem „asociace“ byl nahrazen pojmem „partnerství“ v preambuli k dohodě z Lomé) a úmyslným vynecháním zmínek o předcházejících dohodách v dohodě nové. Dohody z Lomé byly charakteristické svou mnohostranností: řešily obchodní otázky a otázky rozvoje zemí ACP, financování a technické pomoci. Na jejich základě byly také tyto země přidruženy ke Společenství a později do nich byly vloženy principy vyžadující dodržování demokratických standardů, lidských práv a dobrého vládnutí. Jejich oficiálním cílem byl dlouhodobý rozvoj přidružených rozvojových států skupiny ACP na principu partnerství s těsnými dlouhodobými vzájemnými vztahy.

Specifickým znakem nových dohod byla snaha o poskytnutí podpory zemím ACP v jejich úsilí o vytvoření regionálních seskupení, pomocí čehož mělo dojít k posílení dlouhodobého společenského a ekonomického rozvoje. Podobná podpora vlastní odpovědnosti zemí ACP za jejich další rozvoj byla projevem přání

---

⁹² Jednalo se o tyto země ACP: Burundi, Senegal, Čad, Gabun, Pobřeží slonoviny, Dahome, Mauretánii, Niger, Horní Voltu, Kongo, Zair, Togo, Kamerun, Somálsko, Mauricius, Mali, Rwandu, Středoafričskou republiku, Madagaskar (tyto státy již byly přidruženy v rámci dohod z Yaoundé), 21 států Commonwealthu (z toho 12 afrických, 6 karibských a 3 z pacifické oblasti): Botswana, Gambie, Ghana, Keňa, Lesotho, Malawi, Nigérie, Sierra Leone, Svazijsko, Tanzanie, Uganda, Zambie, Bahamy, Barbados, Grenada, Guayana, Jamajka, Trinidad a Tobago, Fidži, Tongo a Západní Samou a 6 dalších afrických států: Etiopie, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Rovníková Guinea a Súdán.

těchto států – a to platilo i v případě jednotlivých projektů, kdy příjemci pomoci nyní začali hrát aktivní roli ve všech fázích⁹³.

Asociační dohody byly uzavřené dle čl. 238 Smlouvy o EHS a jejich součástí byl vždy i finanční protokol, vymezující objem finančních prostředků směřujících do zemí ACP v pětiletém období.

Hlavním nástrojem pomoci zemím ACP ale měly bezesporu být preferenční obchodní vztahy poskytnuté členskými státy EHS. Deklarovaným účelem takové obchodní politiky byla podpora obchodu mezi státy EHS a ACP *s ohledem na rozdílnost v úrovni jejich rozvoje*, společně s rozdíly mezi samotnými zeměmi ACP – pozornost tedy byla věnována nejen zlepšování podmínek pro přístup zboží ze států ACP na trh Společenství ale i dodatečným obchodním výhodám pro tyto země. Tyto dodatečné výhody byly ze strany EHS poskytovány zemím ACP již od roku 1971 na základě GSP⁹⁴, kde bylo umožněno skupině ACP vyvážet své zboží a služby na trhy EU buď bezcelně nebo za preferenční (tj. snížený) tarif - importy do zemí ACP z EHS přitom bylo dále možné clem zatěžovat. Aby se zvýhodněný režim na dané zboží vztahoval, základní podmínkou bylo, že toto zboží muselo být z určité části vyrobeno v dané rozvojové zemi - podíl možných „cizích“ materiálů se přitom postupně zvyšoval.

V případě ostatních produktů, na které se podobné celní preference nevztahovaly (a u kterých tak byl zaručen jako u všech ostatních rozvojových států stejný přístup) EHS poskytovalo ACP výhodnější zacházení než bylo garantováno členským zemím GATT/WTO na základě klauzule MFN⁹⁵. Konkrétně se jednalo o zvýhodnění zejména vývozu zemědělských výrobků a minerálních surovin ze zemí ACP do EHS realizované pomocí systému celních

---

⁹³ Každá ze zemí ACP jmenovala svého Národního zmocněnce s rozsáhlými pravomocemi ohledně rozhodování o projektech, jejich přípravě i provádění.

⁹⁴ General System of Preferences. Právě přijetí GSP bylo prvním aktem, který zemím ACP přiznával *nereciproční* obchodní výhody ve vztahu k členům EHS.

⁹⁵ *Most favourite nation*.

úlev a cenových intervencí (GSP podobné praktiky nepřipouští) – k tomuto systému se vrátím níže. Konečný efekt takových opatření byl, že „V období dohody Lomé IV (tj. 1990-1999 pozn aut.) již vstupovalo na trhy EU 99,5% exportů z ACP bezcelně.“⁹⁶ Specifické postavení navíc získal například cukr, který ve společném obchodně podléhal zvláštním ustanovením (díky svému významu pro členské státy EHS a faktu, že součástí CAP se stal až v 70. letech)⁹⁷.

III.4.2 Financování

Finanční pomoc se stala základem ekonomických vztahů EHS-ACP. Finanční prostředky byly za dobu existence dohod z Lomé poskytovány z drtivé většiny z EDF (cca 90% ve formě grantů či půjček), zbytek pak proudil z EIB (10% ve formě půjček a záruk). Výše prostředků v konkrétním EDF na dané období přitom nemusela být stejná jako dohodnuté částky rozvojové pomoci v rámci EHS – již odpočátku totiž mohla zahrnovat i nevyčerpané zdroje z fondů předchozích.

Výdaje EDF na jednotlivé oblasti společné spolupráce tak kryly převážně financování⁹⁸:

1) Humanitární pomoci: Jednalo se o poskytování potravinové pomoci, pomoci obětem přírodních katastrof a válečných konfliktů a dlouhodobou pomoc pro uprchlíky.

2) Stabilizace příjmů ACP z exportu zemědělských produktů, nerostných surovin a derivátů (programy STABEX, SYSMIN): EHS

---

⁹⁶ Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 288

⁹⁷ „Úmluvou z Lomé se EHS zavázalo po neomezenou dobu nakupovat a dovážet za zaručených cen...specifikované množství třtinového cukru pocházejícího ze států ACP produkujících a vyvážejících třtinový cukr, která se zmíněné státy zavázaly dodat.“ Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 17

⁹⁸ Podrobněji se k jednotlivým oblastem vrátím až se budu věnovat jednotlivým Dohodám z Lomé.

v Dohodách z Lomé I-III poskytovalo nenávratné granty jen těm nejméně rozvinutým státům ACP, ostatní země mohly v případě propadu svých příjmů z exportu získat překlenovací úvěr - tento princip byl opuštěn v Lomé IV.

Obě tyto tzv. krátkodobé formy pomoci byly významnou částí vztahů ES a ACP. Celkem ale výdaje na ně nepřekračovaly více než 1/5 celkové finanční pomoci poskytované EHS.

3) Dlouhodobého strukturálního rozvoje, regionální spolupráce a eliminaci chudoby: Právě do této oblasti proudila většina finančních zdrojů. Jednalo se o projekty strukturálního přizpůsobování a regionální spolupráce, jejichž cílem byla podpora rozvoje soukromého sektoru, tvorba strategií pro rozvoj zemědělství a venkova, rozvoj demokracie a dodržování lidských práv. Hlavní podporované oblasti byly definovány v *Národních/Regionálních indikačních programech*, vypracovávaných jednotlivými zeměmi ACP.

4) Podpory úrokových měr a poskytování tzv. rizikového kapitálu: Zatímco podpora úrokových měr měla za cíl umožnit snadnější přístup k úvěrům v zemích ACP, tak tzv. rizikový kapitál byl určen k podpoře menších podniků v zemích ACP formou nákupu jejich akcií či jiným vkladem do jejich základního jmění.

EIB se přitom stala hlavním zdrojem financování rozvoje průmyslu, energetiky a infrastruktury. Využívala k tomu nástroje jako je přímá a nepřímá majetková účast, poskytování přímých úvěrů (podnikům), nebo globálních úvěrů (místním a evropským finančním prostředníkům, vládám či bankám).

5) Technické pomoci: Jejím cílem bylo odpočátku pomáhat zemím ACP s rozvojem národních a regionálních zdrojů pracovní síly, s vytvořením potřebných institucí a také přispívat k plnění ostatních cílů dohod (např. vytvořením registrů expertů a

konzultačních firem vhodných po participaci na projektech a programech EDF).

III.4.3 Dohoda z Lomé I

První dohoda z Lomé vstoupila v platnost v roce 1976. Jako její hlavní cíl byla deklarována „intenzifikace ekonomického a sociálního rozvoje zemí ACP a vytvoření nového modelu vztahů mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi.“⁹⁹ Jak jsem již zmínil výše – dohoda oficiálně mluvila o rovnosti mezi partnery a respektování suverenity států ACP. Hlavní charakteristikou přijatých opatření byl nereciproční charakter většiny z nich. Hlavním nástrojem pomoci zemím ACP se staly nereciproční preference pro většinu exportů z ACP do EHS společně se zvláštními obchodními protokoly o cukru, hovězím, telecím a banánech. Spolupráce se ale zároveň dále týkala i průmyslového rozvoje a podpory pohybu kapitálu.

Dalším z důležitých nástrojů se stal systém STABEX¹⁰⁰ fungující jako stabilizátor příjmů z exportu zemědělských produktů ze zemí ACP. Jeho úkolem bylo oslabení dopadů cenových výkyvů zemědělských produktů na země ACP, pro které jsou příjmy z těchto komodit dodnes zásadní. V rámci STABEXu tak bylo spuštěno vyrovnávání ztrát z exportu původně u 12 zemědělských (převážně tropických) produktů, jejichž počet se později dále zvyšoval¹⁰¹.

Technická pomoc byla od roku 1977 zajišťována Centrem pro průmyslový rozvoj (CID), které bylo později přejmenované na Centrum pro rozvoj podnikání (CDE). Od svých počátků měla technická pomoc podporovat vznik, rozšiřování a restrukturalizaci

---

⁹⁹ Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 291

¹⁰⁰ Z francouzského „*Système de Stabilisation des Recettes d'Exportation*“.

¹⁰¹ Systém dle svého počátečního nastavení fungoval tak, že v případě poklesu příjmů přidružených zemí ACP o 7,5 % a více (u nejméně rozvinutých zemí ACP, vnitrozemských a ostrovních jen o 2,5% a více) z doporučené úrovně cen (tzv. *referenční hladiny*) oproti předcházejícímu roku, mohla země požádat o finanční náhradu – její základ představoval rozdíl mezi doporučenou úrovní a reálnými příjmy.

průmyslových firem ve státech ACP a přispívat k užšímu partnerství s evropskými podniky. Finanční stránku spolupráce pokrýval v době dohody z Lomé I 4. EDF.

První dohoda z Lomé, její nástroje a principy se staly pro následující dlouhé roky základním rámcem rozvojové politiky EHS vůči zemím ACP a její význam je podtržen faktem, že: „Mechanismy a základní struktury vztahů mezi zeměmi ACP a ES, ustanovené první dohodou z Lomé, byly zachovány po více než čtvrt století a mnohé z nich si udrželi svůj význam až do dnešní doby.“¹⁰² Následující dohody z Lomé tak většinou přinášely jen menší úpravy stanovených pravidel a zásadní změna přišla až s dohodou z Cotonou (Viz kapitola III.5).

III.4.3 Dohoda z Lomé II

První upravená verze dohody z Lomé pokrývala období let 1981-1985. Její cíle i principy zůstaly zachovány a dohoda obsahovala jen nevelké změny. Hlavními oblastmi spolupráce měl být průmyslový rozvoj (včetně podpory kapitálových toků) a nově také zemědělství. K nové dohodě přistoupilo dalších 12 zemí a celkový počet signatářů ze strany ACP dosáhl 57.

Prakticky jedinou zásadní novinkou bylo zavedení systému SYSMIN¹⁰³. Tento systém byl podobně jako STABEX zaměřen na stabilizaci příjmů z exportu – v tomto případě se však jeho působnost vztahovala na nerostné suroviny a deriváty. Zřízen byl pro ty země ACP, v jejichž exportu hrál výraznou roli podíl těžbařského sektoru. Systém byl původně zaveden pro sedm surovin (bauxit, měď, kobalt, mangan, fosfáty, cín, železo), ale

---

¹⁰² Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 19

¹⁰³ *System of Stabilization of Export Earnings from Mining Products.*

podobně jako v předcházejícím případě systému STABEX byl tento seznam rozšiřován¹⁰⁴.

Se zvýšeným důrazem na zemědělství souvisí i zřízení Centra pro technickou pomoc (CTA). Centrum mělo napomáhat lepšímu přístupu zemí ACP k informacím o zemědělském rozvoji a rozvoji venkova a zároveň napomáhalo sdílení informací mezi státy ACP. Finanční stránku spolupráce Lomé II pokrýval 5.EDF.

III.4.4 Dohoda z Lomé III

Dohoda z Lomé III byla podepsaná v roce 1985 a její platnost se vztahovala na roky 1986-1990. Hlavním deklarovaným cílem byla „Podpora a urychlení ekonomického a sociálního rozvoje ACP, konsolidace a diverzifikace vztahů v duchu solidarity a oboustranných zájmů“¹⁰⁵. Počet signatářů dosáhl již 64 zemí a dohoda obsahovala také nové oblasti spolupráce – rozvoj venkova, rybolov, dopravu a komunikace. Výraznější roli v ní začala hrát regionální spolupráce a spolupráce v oblasti kultury a sociální péče.

Finanční prostředky ze 6. EDF proudily především na projekty související ze zastavováním rozšiřování pouští, rozvojem venkova a zemědělství. Zajištění dostatečné produkce potravin pro země ACP se stalo ústředním bodem dohody – v době jednání o Lomé III totiž byl nedostatek potravin vážným problémem řady zemí ACP a tak se v dohodě hlavní pozornost obrátila od průmyslu k podpoře potravinové soběstačnosti¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ O pomoc bylo ze strany ACP možné požádat v případě cenových výkyvů pokud export těchto surovin představoval alespoň 15% celkových exportních příjmů země minimálně po dobu 2 ze 4 let předcházejících žádosti o pomoc.

¹⁰⁵ Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003, s. 294

¹⁰⁶ Na rozvoj zemědělské produkce směřovala již celkem 1/3 prostředků 6. EDF (v 5. EDF to byla 1/4) a v následujícím 7. EDF dokonce takřka 1/2 (Viz Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003).

III.4.5 Dohoda z Lomé IV

I přes veškerou pomoc v 80. letech narůstaly hospodářské problémy v řadě zemí ACP. Jako velmi problematický se jevil zejména nedostatek kapitálu. Kulminoval problém s poskytováním půjček a jejich splácením - státy ACP k jejich zaplacení musely často podstupovat bolestné hospodářské reformy, celková míra zadlužení stále rostla a stávala se závažnou překážkou dalšího rozvoje. Mnohem větší množství pomoci tak začalo být poskytováno formou grantů namísto půjček¹⁰⁷, půjčky z EIB byly zlevněny a byl snížen i úrok pro poskytování rizikového kapitálu na podporu malým a středním podnikům (dosahoval maximálně 3% namísto dosavadních 5%).

Čtvrtá dohoda z Lomé svým důrazem na podporu soukromého sektoru znamenala nejvýraznější zlom v historii loméských dohod. Byla podepsaná v prosinci 1989 zástupci 12 zemí EHS a 67 států skupiny ACP netradičně na 10 let (1991-2000) s tím, že finanční protokol projde revizí po pěti letech (7. EDF na období 1991-1995, 8. EDF 1996-2000). Důvody prodloužení platnosti této dohody byly pragmatické – stála za nimi snaha o úspory a dohoda uzavřená na delší dobu měla přispět k dlouhodobému prohloubení důvěry investorů v země ACP.

Co se týče obchodu, zde došlo k redukcím dovozních omezení u zemědělských produktů, zmírněna byla i pravidla určení původu zboží¹⁰⁸, došlo k rozšíření systémů STABEX a SYSMIN. Oblast ekonomické spolupráce byla obohacena o nové nástroje řešící nové aktuální problémy: ochranu investic (v podobě garancí a podpoře přímých zahraničních investic, snahách o vytvoření rovnocenných podmínek pro tuzemské i zahraniční investory, ochraně investorů před znárodněním atd.), rozvoj služeb (novou

---

¹⁰⁷ Granty tvořily v 7. EDF již 92% výdajů. Viz Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003*

¹⁰⁸ Toto pravidlo určovalo již od počátku loméských dohod kolik procent komponentů z daného výrobku může pocházet z jiných států než členů ACP aby na něj bylo možné aplikovat zvýhodnění daná touto asociační smlouvou. V Lomé IV to již bylo 10% (pro srov. v Lomé III jen 5%).

samostatnou kapitolu tvořilo bankovníctví, pojišťovací služby, turismus a dopravní služby) a podporu regionální ekonomické spolupráce.

Nová dohoda také kladla důraz na otázky související s životním prostředím – byly například zrušeny zásilky nebezpečného radioaktivního odpadu z EU do ACP, spolupráce měla směřovat na ochranu ekosystémů, kontrolu sucha či boji proti odlesňování. Realizovány byly také informační a osvětové kampaně proti vysoké porodnosti jako hrozbě životnímu prostředí.

Do přijetí dohody z Lomé IV se také výrazně promítly politické okolnosti. Pád východního bloku v roce 1989 znamenal zásadní historický předěl i pro sféru rozvojové spolupráce. Státy ACP se obávaly snížení objemu pomoci a jejímu přesměrování do východní Evropy, nicméně tyto obavy se nenaplnily¹⁰⁹.

III.4.6 Revize dohody z Lomé IV

Revize Lomé IV již od počátku probíhala v zcela změněných mezinárodně-politických podmínkách. Konec rozdělení světa na dva soupeřící bloky rapidně urychlil globalizaci světové ekonomiky s kterou ruku v ruce postupovala liberalizace světového obchodu¹¹⁰. Tento fakt si během vyjednávání obě strany uvědomily a nová dohoda tak za prioritu považovala rozvoj obchodu zemí ACP prostřednictvím zvýšení jejich konkurenceschopnosti a integrace do světové ekonomiky namísto preferenčního přístupu (který však byl i přesto dále rozšířen). EU také postupně začala svou pozornost směřovat směrem k postkomunistickým zemím střední a východní Evropy. Země skupiny ACP s koncem studené války ze značné části ztratily svůj geostrategický význam – a rozvojová politika jako jeden z nástrojů studené války ztratila část ze svého opodstatnění.

---

¹⁰⁹ Naopak došlo k 20% reálnému zvýšení prostředků daných Společenstvím k dispozici dle prvního finančního protokolu. Viz Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003.*

¹¹⁰ Jedním z nejvýznamějších ukázek liberalizace se stalo urugayské kolo GATT, uzavřené v roce 1994. Přijaté závěry zejména ohledně celních preferencí stály v rozporu se stávající politikou EU vůči zemím ACP.

Možná i proto země ACP nakonec přistoupily na tlak EU a do nové dohody již byla implementována explicitní kondicionalita podmiňující poskytování rozvojové pomoci požadavky ohledně dodržování lidských práv, demokracie a principů dobré vlády. Jedna z hlavních změn oproti původní verzi se týkala právě této problematiky - v kapitolách o finanční a technické pomoci hospodářským reformám v zemích ACP je deklarovaný cíl jejich podpory pouze za předpokladu, že součástí ekonomického pokroku bude i sociální rozvoj, podpora občanské společnosti a demokracie.

Revidovanou dohodu podepsalo již 70 států ACP, navíc se k uskupení v roce 1997 přidružila Jihoafrická republika¹¹¹.

III. 5 Dohody z Cotonou

III.5.1 Základní znaky dohody z Cotonou

Faktory zmiňované v předcházejících kapitolách (rozpor stávajícího nerekipročního uspořádání s pravidly GATT a WTO, konec studené války a s ním spojená globalizace a liberalizace světového obchodu) společně s nedostatečnou efektivitou dopadů DCP EU vůči zemím ACP (viz části III.1 a III.2) rozhodly o tom, že se ukázalo jako potřebné celý koncept rozvojové politiky Společenství vůči zemím ACP změnit.

Odpověď na otázku jakým způsobem se má budoucí spolupráce dále ubírat, začala EU hledat již krátce po revizi dohody Lomé IV – v roce 1996 byla Komisí schválena tzv. Zelená kniha o vztazích mezi Evropskou unií a zeměmi ACP. Kniha nabídla celkem 4 varianty dalšího vývoje s tím, že hlavní prioritou má být omezování chudoby. Zároveň měla být posílena politická dimenze vzájemného vztahu (vedle demokratických principů měly být

---

¹¹¹ Ta se sice přistoupením k revidované dohodě z Lomé IV stala členem uskupení ACP, nicméně nemohla využívat finanční pomoc ze strany EU ani nerekiproční obchodní preference dle dohod z Lomé.

zahrnuty také otázky související s principy dobrého vládnutí a bojem s korupcí):

1) Zachování statutu quo: k tomu byl ovšem nutný předpoklad stálého prodlužování výjimky dané WTO

2) Zrušení lomeských preferencí: což by pro EU znamenalo integrovat vztahy s ACP do rámce MFN, pokročilé rozvojové země by v takovém případě měly standardní preference, „nejméně rozvinuté“ by pak mohly být zvýhodněné – problematické by ale v tomto případě bylo kritérium jejich odlišení

3) Zavedení jednotné reciprocity – tzn. de facto znevýhodnění nejméně rozvinutých zemí, které doposud tvořily výjimku z pravidel WTO a disponovaly výhodnějším zacházením, taková alternativa zároveň neumožňovala brát v úvahu značně rozdílné úrovně rozvoje v jednotlivých zemích ACP

4) Zavedení diferencované reciprocity – tzn. sjednání regionálních obchodních dohod se zeměmi ACP (což pravidla WTO umožňují), taková varianta by zároveň přispěla k posílení integračních tendencí zemí ACP a umožnila by uzavřít dohody s danými zeměmi dle jejich specifických potřeb

V následných jednání se ukázalo, že obě strany chtějí pokračovat v prohlubování vzájemných vztahů a oficiální jednání skončila podpisem nové „Dohody o partnerství mezi státy Afriky, Karibiku a Pacifiku a Evropským společenstvím a jeho členskými státy“ v červnu 2000 v Cotonou (dohodu podepsalo již 77 států ACP s platností na 20 let s pravidelnou 5-ti letou revizí). Nová dohoda vycházela z původní 4. varianty navržené Komisí ale

obsahovala některé úpravy¹¹². Dohoda z Cotonou opět rozšířila rozsah společné spolupráce EU-ACP a dosáhla tak ještě většího stupně komplexnosti na cestě k řešení problémů zemí ACP. Znamenala zároveň ústup od nereciprocit k reciprocitě - dle jejích ustanovení mělo paralelně dojít k uzavírání bilaterálních dohod (již zmiňovaných EPAs) se státy ACP dle pravidel WTO (které se však ukázalo jako velmi problematické – viz níže) – a tímto způsobem také k posílení principu regionalismu.

Dohoda z Cotonou se opírá o 5 pilířů nového partnerství:

1) Politická dimenze: Smlouva uvádí do explicitní souvislosti vztah mezi ekonomickým a sociálním rozvojem na jedné straně a politickým rámcem na straně druhé – ten hraje v globalizovaném světě zásadní roli v podpoře rozvoje a ochrany investic. Vedle témat obsažených v Lomé IV, dohoda z Cotonou zahrnuje nově také témata míru, bezpečnosti, prevence konfliktů a také imigrační politiku a problematiku korupce.

2) Decentralizace vzájemných vazeb: Nejen orgány ústřední státní správy ale i místní samosprávy a podnikatelské subjekty se podílejí na realizaci přijatých opatření.

3) Snižování chudoby: Boj s chudobou byl v dohodě z Cotonou deklarován jako její hlavní cíl.

4) Nový právní rámec ekonomické a obchodní spolupráce: Založený na reciprocitě a liberalizaci vzájemných vztahů.

5) Reforma finanční spolupráce: prostředky 9. EDF již nejsou rozdělovány dle jednotlivých nástrojů ale stanovuje se celková

---

¹¹² Např. princip zachování bezcelního přístupu na evropský trh pro zboží z 39 nejméně rozvinutých zemí ACP bez požadavku na reciprocitu.

částka pro dané země či regiony. Díky tomu finance přestaly být vázány na jediný účel a při určování výše poskytnutých prostředků začalo hrát roli kritérium výsledků, kterých bylo díky použitým financím dosaženo. Proto například systémy SYSMIN a STABEX přestaly fungovat v klasické podobě, kdy de facto odměňovaly exportní neúspěchy a byly nahrazeny novým Flex instrumentem). Na podporu soukromého sektoru v zemích ACP byl zároveň zřízen vedle EDF druhý nástroj financování – tzv. Investiční nástroj¹¹³ o objemu 2,2 mld EUR.

Co se týče samotné realizace ustanovení a z nich vyplývajících kroků obsažených v nové dohodě, státy ACP jsou odpovědné za definování cílů a priorit pro jednotlivé programy, výběr projektů, přípravu a uzavírání kontraktů a zavádění a za řízení programů a projektů, nicméně samotné rozhodnutí o jejich financování náleží ES.

I dohoda z Cotonou již v roce 2005 prošla plánovanou revizí (o další revizi se vyjednává a dle plánu k ní má dojít v roce 2010). Nešlo však o výraznou změnu kurzu jako spíše o doplnění stávajících ustanovení. V oblasti politické dimenze spolupráce byly například vloženy články odkazující na omezení šíření zbraní hromadného ničení či boji s terorismem, v oblasti rozvojové spolupráce byla explicitně uvedena snaha o ochranu sexuálního a reprodukčního zdraví společně s obecnými právy žen¹¹⁴.

III.5.2 Uzavírání dohod o ekonomickém partnerství (EPAs)

Jako velmi problematické se ukázalo vyjednávání předpokládaných bilaterálních dohod o ekonomickém partnerství mezi EU a šesti regionálními uskupeními v rámci zemí ACP (Viz příloha 3). Aby byla společná obchodní spolupráce uskutečňována

---

¹¹³ *Investment Facility*. Tento nástroj má ideálně fungovat jako návratný fond tzn. že poskytne finance na konkrétní projekt a jeho dobré fungování následně povede k výnosům, které se zpět ve splátkách vrací do IF.

¹¹⁴ Viz http://ec.europa.eu/development/geographical/cotonouintro_en.cfm.

ve shodě s ustanoveními WTO i po vypršení výjimky (stalo se tak koncem roku 2007), bylo nutné uzavřít nové obchodní dohody odpovídající pravidlům WTO. Dle představy EU těmito dohodami měly být právě EPAs. I přes několik let náročného jednání o EPAs však byly před koncem roku 2007 jako náhradní řešení parafovány pouze *prozatímní EPAs* (pokrývající pouze obchod se zbožím) společně s dodnes jedinou ratifikovanou plnou EPA uzavřenou se státy Karibiku sdruženými v organizaci CARIFORUM.

Prozatímní EPAs se staly právně problematickým pokusem EU a zemí ACP uvést do souladu své obchodní vztahy s pravidly WTO. Ty jsou koncipovány z hlediska mezinárodního obchodu tak, aby nahradily nerekiproční režim obchodních preferencí dohodami slučitelným s pravidly, které WTO povoluje pro rozvojové země diferenční a asymetrický přístup v rámci sjednaných oblastí volného obchodu orientovaných na rozvoj. Ty země ACP, které nestihly parafovat prozatímní dohody, nebo o ně ani neprojeví zájem, od počátku roku 2008 spadly automaticky do režimu GSP (nečlenové LDC) nebo EBA („*Everything-But-Arms*“¹¹⁵ – do této skupiny se dostaly státy patřící do LDC). Takový stav platí do dnešní doby, kdy jednání o plnohodnotných EPAs stále vážnou a kdy není jisté, jestli přes přetrvávající odpor států ACP budou přijaty.

Vyjednávání o EPAs je poznamenáno malým zájmem většiny zemí ACP o tyto dohody (mezi příčiny tohoto nezájmu patří obavy z výpadku tarifních příjmů, obavy z likvidace místních firem nadnárodními společnostmi, ale také rozpory mezi jednotlivými členy skupiny ACP – zejména africkými, a neefektivní státní správa neumožňující splnění nových náročných standartů pro pokračování přísunu pomoci). Na druhou stranu je třeba uvést hlasy ze zemí

---

¹¹⁵ Jedná se o nařízení schválené Radou EU z 26.února 2001 rozšiřující přesahuje rámec předchozích závazků EU vůči skupině ACP. Na jeho základě došlo k rozšíření režimu bezcelních dovozů téměř všeho zboží ze 49 LDC států světa mimo zbraně, vojenskou techniku, banány, rýži a cukr (zvláště citlivé zemědělské komodity).

ACP a některých mezinárodních organizací¹¹⁶, poukazující na pochybný rozvojový dopad EPAs a spatřující v dohodách a celém stylu vyjednávání ze strany EK převládající snahu o dosažení vlastních priorit namísto skutečné rozvojové spolupráce vymezené Dohodou z Cotonou.

IV. EU a africké státy skupiny ACP – účinná pomoc či snadná kontrola?

V předcházejících kapitolách této práce jsem již nastínil některé zásadní znaky rozvojové politiky EU vypovídající o jejím významu nejen z hlediska zájmů jejích příjemců – tj. států skupiny ACP – na jedné straně, ale také z hlediska zájmů jejích poskytovatelů – Evropského společenství a jeho členských států – na straně druhé. V části II jsem se věnoval otázce propojení problematiky rozvojové spolupráce a témat souvisejících se zajištěním bezpečnosti EU a jejích členských států s tím, že jsem kapitolu ukončil konstatováním o významných bezpečnostních motivech stojících na pozadí rozvojové politiky Společenství¹¹⁷.

K tomuto tématu se znovu vrátím v jednotlivých případech z praxe politiky rozvojové spolupráce EU (či jednoho jejího členu), kterým se budu věnovat v této poslední části mé práce. Na konkrétních ukázkách praktické realizace této politiky ze strany EU či jejích členských států směrem k africkým zemím skupiny ACP budu demonstrovat očividné porušování některých základních principů rozvojové politiky definovaných vůči zemím ACP jak smlouvami z Cotonou a z Lomé, tak samotným vymezením rozvojové politiky a jejích cílů v zakládajících smlouvách Společenství. Na mysli mám zejména obcházení obecně přijatých principů vymáháných pomocí politické kondicionality (demokracie, dodržování lidských práv a zásad dobrého vládnutí). Na řadě příkladů budu demonstrovat převažující důraz na dosažení vlastních zájmů EU (tj. zájmů poskytovatele rozvojové pomoci) v rámci její politiky rozvojové spolupráce vůči africkým státům skupiny ACP.

---

¹¹⁷ V zahraniční odborné literatuře se vzájemný vztah dopadů rozvojové politiky na bezpečnostní politiku označuje spojením „*Development-security nexus*“.

IV. 1 Politika rozvojové spolupráce EU – zájmy donorů až na prvním místě

Pokud přijmeme konstatování, že pro provádění jakékoli politiky má stát či nadnárodní organizace z prosté logiky určité důvody, je na místě se ptát, jaké důvody to jsou. Oblast rozvojové politiky je přitom poměrně specifická – automaticky se u ní předpokládá, že její bohatí poskytovatelé (donoři) v jejím rámci poskytují chudým příjemcům, na které je tato politika zaměřená, část svého bohatství s tím, že svou solidaritou podporují jejich zájmy a jejich občany ruku v ruce s obecně uznávanými cíli jakými jsou likvidace chudoby či další ekonomický a sociální rozvoj těchto států. Primát zájmů příjemců této politiky a důraz na jejich rozvoj jsou zároveň deklarovány i v oficiálních smlouvách upravujících tuto politiku – ať už se jedná o vymezení rozvojové politiky v zakládajících smlouvách EU, nebo o smlouvy uzavřené s příjemci této pomoci (v našem případě se státy skupiny ACP dle aktuální dohody z Cotonou).

Avšak i v oficiálních dokumentech upravujících politiku rozvojové spolupráce je možné najít „mezi řádky“ části, odkazující spíše na zájmy poskytovatelů než příjemců této politiky. V případě EU a její politiky rozvojové spolupráce je možné něco podobného spatřovat v již zmiňovaném principu 3 C¹¹⁸. Na první pohled nepřilíš nápadná formulka, jejíž význam na první pohled není mnohdy zcela jasný, definuje rozvojovou politiku Společenství jako koordinovanou, komplementární a koherentní s jeho dalšími politikami. Taková formulace může v konečném principu (a v kontrastu s celkovým vymezením politiky rozvojové spolupráce) zcela obrátit její směřování nikoli ve prospěch adresátů, nýbrž ve prospěch jejího poskytovatele – Evropské unie. Rozvojová politika se totiž (nejen) pomocí podobného ustanovení může stát (a v praxi se stává) právě zmiňovaným nástrojem pro dosažení vlastních cílů

---

¹¹⁸ Viz část I.

Společenství či jeho členských států mnohem spíše než zájmů jejich příjemců, jak ostatně uvidíme na následných příkladech.

V tabulce v příloze 4 jsou přehledně vymezeny důvody relevantní pro motivaci států k poskytování politiky rozvojové spolupráce. De facto pouze první uvedená dvojice (strategické a ekonomické zájmy) odkazuje přímo na primát zájmů poskytovatelů, Nicméně jak brzy uvidíme na konkrétních příkladech, tak i pro mezinárodní organizaci jakou EU je, v mnoha případech platí, že právě tyto zájmy jsou ve srovnání s ostatními uvedenými (či dokonce se zájmy příjemců pomoci) právě těmi převládajícími. Řada dalších důvodů uvedených v tabulce zase může primát vlastních zájmů v sobě obsahovat až sekundárně, což se ukáže opět až na konkrétním příkladu. Pojdme se tedy podívat na praxi provádění politiky rozvojové spolupráce EU a jejích členských států k africkým členům skupiny ACP

IV. 2 Praxe politiky rozvojové spolupráce: příklad Francie

Na příkladu rozvojové politiky Francie je možné ukázat význam této politiky pro identitu státu v mezinárodním systému¹¹⁹. Již jsem se zmiňoval o zásadní roli Francie ve formování rozvojové politiky Společenství (a ta v ní dodnes sehrává velmi důležitou roli), nicméně nyní krátce odbočím do oblasti bilaterální pomoci poskytované samostatně touto zemí.

Francie po dlouhou dobu patřila k nejvyšším dárcům v rámci Oficiální rozvojové pomoci (ODA¹²⁰) – vyjádřeno poměrem k jejímu HDP dosahovalo množství této pomoci v 1. polovině 90. let vysoké úrovně až 0,7% HDP a její koncept se dal charakterizovat takto: „Francouzské rozvojové programy byly vždy historicky vázané na bývalé francouzské kolonie a francouzsky mluvící státy – obzvláště v subsaharské Africe. Tato pomoc se přitom dál vymezovala svým silným bilateralismem, důrazem na „velké projekty“ a spojením se

---

¹¹⁹ Viz poslední kategorie v tabulce přílohy 4.

¹²⁰ Official development assistance.

speciálními ekonomickými a vojenskými smlouvami s bývalými koloniemi.¹²¹ Francouzský program rozvojové pomoci popsany Lundsgaardem tak plně odpovídá jak naší tezi o propojení rozvojové politiky jednak s bezpečnostními a ekonomickými zájmy donorské země (Francie), tak i tématem její vnitřní identity, které se v případě této země zdá jako ústřední.

Lunsgaard poukazuje na fakt, že právě politika rozvojové spolupráce Francie dosáhla takového stupně rozvoje¹²² pouze díky její imperiální minulosti, protože představovala ideální formu (ruku v ruce s vojenskou přítomností v daných oblastech), jak udržet svůj vliv v bývalých koloniálních državách po rozpadu francouzského koloniálního panství. Zároveň však od svých počátků hrála roli významného prostředku k udržení hrdé národní identity Francouzů. Francie totiž po obou světových válkách (a zejména ponížení ve druhé z nich) ztratila hodně ze své prestiže. Dle jejích představitelů bylo pro prokázání vlastní velikosti a významu ve světě nutné se v něm co nejaktivěji angažovat a uchovat si svůj vliv. Princip udržení národní velikosti se tak stal dědictvím Francie již od dob generála De Gaulla, který na tomto principu založil svou doktrínu a žádal: „obnovení podstaty a síly Francie, obnovení jejího vlivu v zahraničí a provádění vlastní nezávislé a aktivní role na světové úrovni až potud, pokud nám to naše zdroje dovolí.“¹²³

Během studené války tak Francii její specifické postavení v Africe vymezovalo jako „třetí“ sílu v kontextu s tehdejšími bipolárním světem a bylo zároveň formou vlastní sebeidentifikace vůči oběma tehdejšími světovými supervelmocím. Nicméně s koncem studené války se podobná politika ukázala jako nesmyslná a příliš nákladná – rozvojový svět definitivně přestal být poukazem k získání zásadního zahraničního vlivu a po roce 1995

---

¹²¹ Lundsgaarde, E.: *Exceptionalism and Development Cooperation Policy in Europe*, Washington 2004, s. 20.

¹²² A to nikoli pouze s ohledem na objem poskytované pomoci v rámci ODA.

¹²³ Generál Charles de Gaulle, Lundsgaarde, E.: *Exceptionalism and Development Cooperation Policy in Europe*, Washington 2004 tamtéž, s. 28.

došlo k výraznému zredukování jak francouzské vojenské přítomnosti v afrických státech, tak ke snížení objemu poskytované zahraniční rozvojové pomoci¹²⁴. Místo dosažení své ztracené velikosti prostřednictvím svých vlastních politik se Francie začala následně soustřeďovat na svojí vedoucí roli v Evropském společenství a na další prohlubování integračního procesu, čehož jsme ostatně svědky dodnes: „Evropa se musela stát hlavním centrem, pokud ne centrem jediným, s jehož pomocí mohla Francie dosáhnout svých národních zájmů, protože jedině to jí umožňuje vytvářet její osud mnohem efektivněji, než by to jinak kdy mohla dokázat sama.“¹²⁵

Lundsgaardenova studie tedy očividně poukazuje na velmi silné propojení rozvojové politiky daného státu s jeho bezpečnostními a ekonomickými zájmy společně s utvářením vlastní identity. Je patrné, že z takového úhlu pohledu je primát prosazování donorských zájmů v rozvojové politice nad zájmy jejich příjemců více než znatelný.

IV. 3 Praxe politiky rozvojové spolupráce: EU a podpora demokracie a dodržování lidských práv

Na primát zájmů donorských zemí v provádění politiky rozvojové spolupráce poukazuje i G. R. Olsen¹²⁶. Ten na příkladech několika afrických zemí také poukazuje na zájmy dárcovských zemí (členů EU) a na jejich dominanci nad zájmy příjemců. Jím vybrané příklady spadají do doby po konci studené války a ukazují, že i po jejím konci jsou to stále národní zájmy donorských zemí, které jsou klíčové v rozvojové politice Společenství: „...při praktikování rozvojové politiky jsou to „nedeklarované“ zájmy dárcovských států samy o sobě, které představují rozhodujícím faktor a nikoli ty

---

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, str. 40.

¹²⁶ Viz Olsen, R.: *Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How serious is Europe and for what reason?*, African Affairs. 97/1998, s. 343-367

oficiální, uváděné v mezinárodních smlouvách a veřejných prohlášeních. A to bez ohledu na zásadní změny v mezinárodním systému, které následovaly po ukončení studené války,¹²⁷ uvádí Olsen.

Politickou kondicionalitu a s ní spojené požadavky implementované do smluv se zeměmi ACP v 90. letech minulého století Olson definuje (mimo již zmíněný pocit kulturní dominance západu po rozpadu východního bloku a z něj vyplývající potřeby tyto hodnoty dál šířit) jednak jako snahu o zajištění alespoň částečné veřejné podpory pro provádění politiky rozvojové spolupráce poté, co ztratila ze svého významu s koncem studené války a jednak jako užitečný prvek pro politicky přijatelné ospravedlnění zrušení poskytování této pomoci v případě, že již nebude sloužit svým politickým a bezpečnostním účelům.

Olsen tak na následujících ukázkách dokládá svá tvrzení, že rozvojová politika EU je vedena primárně v souladu se zájmy EU a jejích členských zemí: „Pokud se budeme bavit o základních faktorech a motivech politiky rozvojové spolupráce po roce 1990, byly to vždy státní zájmy či „donorské“ zájmy, na kterých skutečně záleželo.“¹²⁸.

IV.3.1 Jihoafrická republika (JAR)

JAR byla v době studené války jednou z nejdůležitějších zemí na africkém kontinentě – primárně kvůli svému ekonomickému potenciálu a strategické poloze. Již před přijetím podpory demokracie a lidských práv jako základního rámce pro poskytování rozvojové pomoci však byla JAR centrem pokusů EU o transformování režimu apartheidu. Jen do programu „Speciální pomoci pro oběti apartheidu“ proudilo 10 mil. EUR ročně a jeho cílem byla „podpora mírové změny prostřednictvím rozvojových iniciativ jako jsou vzdělání, humanitární a sociální pomoc či právní

---

¹²⁷ Tamtéž, str. 345.

¹²⁸ Tamtéž, str. 348.

asistence s využitím nenásilných organizací v Jihoafrické republice.¹²⁹ Program měl ve svém poslání zakotvenou podmínku, že všechny projekty podporované Evropským společenstvím mají podporovat demokracii založenou na konceptu odstranění principů rasismu. V rámci programu byla nakonec financována celá řada projektů a roční výdaje Společenství na něj nakonec přesahovaly 100 mil. EUR ročně – díky tomu se z tohoto programu stal do té doby nejrozsáhlejší program zahraniční pomoci Evropských společenství.

Po propuštění Nelsona Mandely a postupném uvolňování režimu na počátku 90. let minulého století se EU v době nadcházejících jihoafrických voleb v dubnu 1994 výrazně podílela na rozvoji volebních registračních programů a poskytla více než 450 pozorovatelů a dalšího personálu aby dohlíželi na hladký průběh voleb. Navíc už krátce po vstupu Maastrichtské smlouvy o EU v platnost byla JAR vybrána jako jedna z pěti prvních tzv. společných akcí¹³⁰ realizovaných na základě nově vzniklého druhého pilířem EU – Společné zahraniční a bezpečnostní politice. Podpora demokracie a Jihoafrické republiky jako celku však neustála ani po demokratických volbách a vyvrcholila přijetím JAR do skupiny zemí ACP na něž se vztahuje rámec asociačních smluv s EU¹³¹.

Snahy EU o změnu politického klimatu v JAR a o její nasměrování k demokracii byly nakonec úspěšné, nicméně tento úspěch dle Olsena znamenal také významný zisk na straně EU. V první řadě se nově vzniklé EU podařilo ukázat svou sílu na mezinárodní scéně a vymezit sebe sama jako mezinárodního aktéra. Podařilo se jí tím zároveň posílit význam svého druhého pilíře (CSFP). Jako druhý významný motiv Olsen spatřuje právě bezpečnostní zájmy EU, kdy se takovým úspěchem podařilo přispět

---

¹²⁹ Tamtéž, str. 349.

¹³⁰ Common Joint Actions.

¹³¹ I když zdaleka ne všechna ustanovení – Viz předcházející kapitoly.

ke stabilitě a zvýšení bezpečnosti celého jihoafrického regionu, tolik důležitého z hlediska ekonomických a strategických zájmů Unie. V případě Jihoafrické republiky se tudíž jednalo o pestrý mix zájmů Společenství, který stál na pozadí poskytování pomoci této zemi.

IV.3.2 Keňa

Keňa byla počátkem 90. let 20. století pod velkým tlakem z „donorské“ strany. EU a některé její členskými státy tuto zemi silně kritizovaly kvůli porušování principů demokracie, chabému stavu v oblasti lidských práv a nenaplnování standardů dobrého vládnutí v souvislosti s přebujelou korupcí. V roce 1991 došlo k redukci (bilaterální) pomoci poskytované Společenstvím a skandinávskými státy (Švédsko a Finsko ještě nebyly členy EU) s podmínkou, že pomoc bude obnovena pouze v případě zřetelného zlepšení situace v těchto citlivých oblastech. Je třeba však podotknout, že v případě pomoci definované v rámci dohod z Lomé k jejímu pozastavení nedošlo.

Autokraticky vládnoucí prezident Daniel Arap Moi tlaku ustoupil a 29. prosince 1992 se v zemi konaly svobodné parlamentní i prezidentské volby, kterých se mohly zúčastnit i opoziční síly. Moi byl však znovuzvolen prezidentem (díky nejednotě a značné roztržičnosti opozice).

I přes uskutečnění voleb však poskytování rozvojové pomoci EU a dalších vyspělých zemí nebylo okamžitě obnoveno – právě kvůli (neoficiálnímu) důvodu přetrvávajících problémů s principy „dobrého vládnutí“. Olsen na tomto příkladě dokládá, že reálné situace v praxi politiky rozvojové spolupráce mohou vést ke zvláštním paradoxům, kdy proti sobě stojí dva principy této politiky a vyvstává otázka, který z nich se ukáže jako podstatnější.

Proud rozvojové pomoci byl nakonec obnoven v roce 1993 v souvislosti se zprávami pozorovatelů o částečném zlepšení situace. Případ Keni: „...ukazuje, že EU i její členské státy mohou dostát svým rozsáhle proklamovaným ideálům ohledně podpory demokracie a lidských práv v zahraničí, pokud nejsou v daných

případech v sázce žádné zásadní zájmy jak na úrovni EU, tak na úrovni jednotlivých členských států.¹³²

IV.3.3 Niger

Jako zcela opačný příklad země, ve které se naopak kříží řada různých zájmů EU a některých jejích členských států, uvádí Olsen Niger. Právě na jeho příkladě se jasně ukazuje rozpor mezi národními zájmy donorů na jedné straně a politicko-morálními principy a principy podmiňujícími poskytování rozvojové pomoci v rámci dohod z Lomé na straně druhé. Tento rozpor zároveň dokládá naprostou nejednotu na straně donorských evropských států co se týče principů jejich rozvojových politik v případě, že se se jejich partikulární státní zájmy od sebe liší.

V lednu 1996 v Nigeru došlo k puči, který z vedoucích funkcí odstranil demokraticky zvolené představitele politických stran. S odkazem na článek 366a dohody z Lomé se Evropská unie rozhodla pozastavit plnění rozvojových závazků a výhod vyplývajících z této smlouvy na dobu 6-ti měsíců společně s bilaterální pomocí poskytovanou jejími členskými státy.

Avšak již v březnu, necelé dva měsíce po tomto rozhodnutí, Francie jednostranně obnovila tok své poskytované bilaterální pomoci (včetně civilní i vojenské pomoci a přímé rozpočtové podpory) s ujištěním, že se za Niger postaví na úrovni Bretton-woodských institucí (kvůli pokračování úvěrových toků zejména ze strany Mezinárodního měnového fondu). EU jako celek přitom k obnovení rozvojové pomoci poskytované v rámci Lomé IV přistoupila až po změnách v Nigeru, kdy došlo k opětovnému povolení plurality politických stran a ukončení výjimečného stavu.

K další ukázce nejednoty ze strany donorských zemí došlo po prezidentských volbách v roce 1996, které byly doprovázeny značnými pochybnostmi o jejich regulérnosti přicházejícími ze

---

¹³² Tamtéž, str. 357

strany prakticky všech přítomných mezinárodních pozorovatelů. EU sice jako celek volby odsoudila a vyzvedla nutnost větší transparentnosti volebního procesu, nicméně Francie vyjádřila s výsledkem spokojenost a odhodlání v pokračování poskytování své bilaterální pomoci. Kritické hlasy řady ostatních členů EU (zejména Německa a Dánska) nebyly Francií vyslyšeny a ta svou politiku vysvětlila odhodláním zamezit prohlubování nestability v Nigeru (podpory se jí dostalo od ostatních afrických zemí) a hrozbou, že v případě chaosu v Nigeru se uvolní pašerácké cesty pro transport zbraní a drog z Nigérie do Alžírsko. Své zdůvodnění doplnila obavami z možného konce platnosti smluv o příměří mezi nigerskými Tuaregy a vládou v případě jejího neuznání. Následná podpora Francie novému režimu pokračovala i přes dokumentované konstantní porušování demokratických principů a lidských práv stále dál.

Proč nebyla EU stejně konzistentní jako v předcházejícím případě? Naprostá většina jejích členských států v Nigeru neměla významné zájmy a Niger byl navíc v té době na rozvojové pomoci proudící z Evropy životně závislý – dosahovala totiž cca 70 % celkové pomoci poskytované této zemi¹³³.

Ačkoli se tato otázka dá částečně zodpovědět serióznější snahou nigerské vlády o zlepšení v kritizovaných oblastech než v případě Keni, jako nejvíc pravděpodobný Olsen uvádí právě vliv Francie. Chaos v Nigeru by totiž přivodil významnou ránu zdejším francouzským zájmům: jednak by otevřel prostor Lybii pro uplatňování svého vlivu v západní Africe a jednak, a to hlavně – Niger byl vedle Gabonu klíčovou zemí, odkud Francie dovážela a dováží uran potřebný pro svůj jaderný program.

Příklad Nigeru tak dokládá nejen výraznou nejednotu v otázce realizace společných politik a dohodnutých rámců pro tyto politiky mezi jednotlivými členskými státy EU, tak zároveň zmiňovanou

---

¹³³ Tamtéž, str. 360.

zřetelnou převahu donorských zájmů nad zájmy příjemců pomoci i nad oficiálními dokumenty, dle kterých by politiky EU měly být prováděny.

IV. 4 Nigérie: ropa, zemní plyn, bezpečnostní a obchodní zájmy - vše je víc než demokracie a lidská práva

Nejlidnatější země afrického kontinentu se 150 milióny obyvatel¹³⁴ vlastní zároveň nejrozsáhlejší naleziště velmi kvalitní ropy (tzv. sladká ropa s minimem síry) na kontinentu¹³⁵ společně s bohatými zásobami zemního plynu. Právě Nigérie je po dlouhou dobu největší ropnou velmocí Guinejského zálivu a celého kontinentu a jako taková samozřejmě stojí v ústřední pozornosti vedoucích firem ropného průmyslu – působí zde hned pětice z nich (Royal Dutch Shell, Chevron, Exxon-Mobil, Agip a Total) z nichž hned tři jsou firmy evropské (britsko-holandský Shell kontrolující polovinu celkové produkce nigerijské ropy, italský Agip a konečně francouzský Total).

I přes své nezměrné zásoby nerostného bohatství – export ropy a s ní spojených produktů tvoří 95 % celkového objemu exportních příjmů Nigérie (52% z něj směřuje do USA) – a s nimi spojených ohromných zisků se naleziště ropy soustředěné v deltě Nigeru pro tuto zemi neukázala jako samospásný dar. Její dominantní vliv na hospodářství země je takový, že příjmy z ní tvoří na 80 % ročního státního rozpočtu země. Obrovská míra korupce (různé zdroje uvádějí, že o příjmy z ropy se dělí pouze 1% populace¹³⁶), nefunkční státní správa bez motivace k tolik potřebným reformám, kolaps ostatních druhů ekonomické činnosti po nálezů ropy (zejména do té doby velmi rozvinuté pěstování a zpracování kaka), znečištění životního prostředí, nekonečný řetězec násilí a

---

¹³⁴ Statistické údaje o Nigérii čerpám z portálu CIA – www.cia.gov.

¹³⁵ S prokázanými zásobami ve výši cca 36 mld. barelů (2007), což Nigéri řadí do první desítky zemí s největšími zásobami této suroviny.

¹³⁶ Viz Junger, S.: *Blood Oil*, vanityfair.com, 2007, převzato 7. 5. 2009 z <http://www.vanityfair.com/politics/features/2007/02/junger200702>

etnických konfliktů spojených s těžbou tohoto „černého zlata“ jsou cenou, kterou Nigérie dodnes za nález ropy na svém území platí.

IV.4.1 Krátký výlet do historie

Dnešní Federativní republika Nigérie složená z 36 států a území hlavního města získala po šedesáti letech britské nadvlády nezávislost v říjnu 1960. Již od prvopočátků mladé republiky začaly vyvstávat první problémy – etnická a náboženská roztržičnost způsobovala značné problémy již před nálezem ropy. V roce 1961 sice ještě došlo k poměrně klidnému plebiscitu, na jehož základě se tehdejší součást Nigérie - bývalý britský Jižní Kamerun – připojil k nyní nezávislému Kamerunu (bývalému Francouzskému koloniálnímu území).

Avšak slabost ústřední vlády, bující korupce a celková nestabilita přivedly zemi již v roce 1966 k sérii vojenských pučů. Vojenská junta následně v letech 1967-1970 potlačila separatistické tendence v jednom z východních regionů v tzv. nigerijsko-biafranské válce a k moci se dostal po zavraždění svého předchůdce generál Olusegun Obasanjo.

Již v 50. letech minulého století britští inženýři našli první naleziště ropy v deltě Nigeru. V roce 1956 došlo k vytvoření prvního podniku vlastněného napůl britsko-holandským Shellem (který měl v té době díky koloniálním výsadám exkluzivní právo těžit na území dnešní Nigérie nerostné suroviny) a Nigérií. Po získání nezávislosti pak o těžební koncese úspěšně zažádali také společnosti Mobil, Texaco a Gulf. Po částečném znárodnění ropného průmyslu v roce 1971 se ropná karta stala v nigerijské vnitřní politice ústředním tématem – drtivá většina zisků začala plynout do státní kasy na místo do jednotlivých republik. Pouze ten, kdo ovládal její zdroje, mohl vládnout prostřednictvím systému úplatků a odměňování svých stoupenců – většinou příslušníků jediného etnika.

Konec 70. let se nesl ve znamení přijetí „Zákona o využívání půdy“ a krátkému přechodu k demokracii. „Zákon o využívání půdy“ přijatý vojenským režimem explicitně umožnil vyvlastnění pozemků

ve prospěch vlády v souvislosti s ropou, pokud se jednalo o „zřejmý veřejný zájem“, který zahrnoval mimo jiné také „požadavky na půdu pro těžební účely nebo vedení potrubí nebo *pro jakékoli jiné účely s tímto spojené*“¹³⁷. V roce 1979 Obasanjo zároveň postoupil svůj úřad civilní vládě Shehu Shagariho a v Nigérii začalo krátké období tzv. Druhé republiky. To však skončilo již v roce 1984 vojenským pučem, který následoval po zfalšování volebních výsledků. V roce 1985 se následně do čela vojenské junty dostal Ibrahim Babangida.

Nový vládce sice částečně spolupracoval se Západem a slíbil návrat k civilní vládě do roku 1990, nicméně doba jeho působení v čele země se dodnes pokládá za nejzkorumpovanější vládu v jejích dějinách. Volby se nakonec až po vnitřním nátlaku nespokojených občanů a vnějším tlaku ze strany mezinárodního společenství uskutečnily v roce 1993, nicméně Babangida vzápětí jejich výsledek anuloval a až masové protesty a vlna násilí v zemi jej donutila k abdikaci.

Ani konec Babangidy však neznamenal návrat demokratického civilního režimu. Následovala další série vojenských pučů po kterých se moci chopil generál Sani Abacha a až jeho záhadná smrt v roce 1998 uvolnila cestu k návratu nigerijské „demokracie“.

IV.4.2 Nigerijská „demokracie“ a Evropská Unie

Ani přijetí částí zmiňujících demokracii a dodržování lidských práv jako základní předpoklad realizace politiky rozvojové spolupráce ze strany EU se přístup Společenství k Nigérii v průběhu 90. let minulého století bohužel výrazně nezměnil – většinou se ze strany EU dodnes hovoří o provádění politiky ve stylu „byznys jako obvykle“. Příklad Nigérie názorně ukazuje rozpor mezi idealisticky uváděnými hesly v podepsaných (asociačních) smlouvách o rozvojové spolupráci a veřejnými prohlášeními o

---

¹³⁷ Oboje Viz Frynas, J., G.: *Corporate and State Responses to Anti-Oil Protests in the Niger Delta*, African Affairs, 100/2001, s. 27-54

demokracii a lidských právech na jedné straně a realitou, ve které zájmy Unie a jejích členských států zřetelně převažují.

Nejvýraznější reakce EU a některých členských států na porušování demokratických standartů v Nigérii vyvolala ještě v době vlády generála Abachi poprava devíti aktivistů v čele se známým nigerijským televizním producentem a spisovatelem Kenem Saro-Wiwou. Ten stál v čele Hnutí za přežití národa Ogoni zformovaného v roce 1990 v reakci na korupci, praktiky ropných společností v oblasti nigerské delty a ničení životního prostředí souvisejícího s těžbou ropy¹³⁸. Výzvy mezinárodních organizací a samotného Evropského parlamentu, který vraždu odsoudil jako „děsivou ukázkou porušování lidských práv“¹³⁹ k uvalení embarga na obchod s nigerijskou ropou však nebyly vyslyšeny. Velká Británie pouze dočasně pozastavila členství Nigérie v Commonwealthu a některé členské státy Společenství načas odvolali své vyslance. K zásadním krokům, jako by bylo aplikování článku 366a Lomských dohod, však nedošlo.

Následný konec vojenské vlády v Nigérii a nástup nové civilní vlády bývalého vojenského generála Oluseguna Obasanja po volbách v roce 1999 byl sice EU a jejími členskými státy přivítán, nicméně ani tyto první „svobodné“ volby ani dvojice následujících v letech 2003 a 2007 zdaleka nesplňovaly standarty na takové volby kladené. V příloze 5 je přehledně znázorněný historický vývoj nigerijské volební „demokracie“ od roku 1999 včetně reakcí mezinárodních společenství na ně. Stejně tak otázka lidských práv, práv menšin trpících v oblastech, kde dochází k těžbě ropy, otázky související s „dobrým vládnutím“ – nic z očividných porušování principů ustanovených smlouvami z Lomé či Cotonou nebrání EU obchodovat a dále poskytovat Nigérii preferenční vztahy v rámci těchto asociačních smluv.

---

¹³⁸ Mezi běžné praktiky ochranných služeb ropných společností (společně s vládními silami) patří i bezprecedentní násilí páchané na místních obyvatelích.

¹³⁹ Viz http://www.remembersarowiwa.com/pdfs/Life_death_KSW.pdf. (2. 5. 2009)

IV.4.3 Volby v roce 2007 – historicky první střídání civilních vlád u moci v historii země

Jakkoli název kapitoly vyznívá pozitivně a nese v sobě nádech posunu politického prostředí v Nigérii směrem k regulérní demokracii, opak je pravdou. Fakt, že v čele země došlo ke střídání prvních dvou civilních vlád v její historii (v roce 2003 byl zvolen podruhé Olusegun Obasanjo a vláda tedy zůstala ve stejných rukou) a nástupu nového předsedy vlády Umara Yar'Aduy bez zásadního zapojení armády a policejních složek se naopak ukazuje jako jediné pozitivum. Principy skutečně demokratických, svobodných a rovných voleb totiž byly narušeny v míře výrazně překračující již tak velmi uvolněné standardy z dob voleb z let 1999 a 2003.

Prakticky veškeré ohlasy mezinárodních organizací a institucí ať již vládních či nevládních hovoří o tom samém – o bezprecedentní formě manipulace ze strany vládní PDP¹⁴⁰. P. Orogun¹⁴¹ ve své rozsáhlé studii podrobně popisuje běžnou praxi během konání těchto voleb, jejichž výsledkem bylo totální vítězství PDP (strana získala 86 ze 109 senátorských křesel, 260 z 360 poslanců a 28 z 36 guvernérů jednotlivých federálních států):

- manipulace s volebními lístky a schránkami pod kontrolou přívrženců PDP
- úřední manipulace s výsledky voleb (v některých oblastech k hlasování vůbec nedošlo a i přes to zde bylo hlášeno vítězství PDP)
- násilí a zastrašování voličů v průběhu voleb ze strany bojůvek a polovojenských jednotek PDP – během těchto

---

¹⁴⁰ People's Democratic Party – „vítězná“ strana, jejíž premiéři Olusegun Obasanjo a Umar Yar'Adua se vystřídali v čele země.

¹⁴¹ Orogun, P.: *Electoklepsy and Nigeria's Fourth Republic*, Lake Forest College, Lake Forest 2007, staženo z www.allacademic.com, 25. 4. 2009

voleb došlo dle odhadů k úmrtí přibližně 200 nigerijských občanů¹⁴²

- zamezení přístupu opozice do veřejných médií

IV.4.4 Závěrem k případu Nigérie

I přes zcela zjevné porušování ustanovení týkajících se dodržování lidských práv, podpory demokracie a principů dobrého vládnutí uvedených ve smlouvě z Cotonou nedošlo ani k odpovídající reakci EU dle příslušných ustanovení Smlouvy (např. pozastavení poskytování výhod z ní vyplývajících) ani k dalším opatřením, která by mohla situaci v Nigérii v tomto směru ovlivnit.

Celkovou analýzu reakcí mezinárodního společenství na události související s nigerijskými volbami v roce 2007 najdete v tabulce v příloze 6. Jsou zde zároveň uvedené i důvody takto slabé reakce mezinárodního společenství, které ostatně hrály významnou roli v případě Nigérie i ve výše uvedených ukázkách porušování demokratických principů v této zemi v dřívější době.

Je třeba si uvědomit, že právě volby jsou hlavním testem demokracie a podobná reakce EU a dalších rozvinutých států na tak rozsáhlé porušování demokratických standardů v očích zbytku světa jen odhaluje jistou falešnost ukotvenou v politikách EU, která si za svými proklamovanými hlavními cíli nejen řádně nestojí, ale zároveň díky své slabosti ani stát nemůže - v tom okamžiku je však na místě se ptát, zda-li je skutečně efektivní mít tyto principy obsažené v základních dokumentech upravujících tyto politiky. Dlouhodobý efekt podobných ústupků od definovaného rámce vlastní politiky EU může být pouze snížení důvěryhodnosti a celkové váhy EU v mezinárodním systému.

Příklad Nigérie zároveň jasně odhaluje traumata, obsažená v (nejen) rozvojové politice EU vůči zemím ACP. Hledisko

---

¹⁴² Viz Rawlence B., Albin-Lackey, Ch.: *Nigeria's 2007 General Elections: Democracy in Retreat*, African Affairs 106/424, str. 497-506, 2007, staženo z www.allacademic.com, 25. 4. 2009

deklarovaných principů této politiky (která s sebou nesou velmi výrazný nádech idealismu) v ní už z podstaty věci stojí proti strohému mezinárodně-politickému realismu a dalším cílům deklarovaným ať už třeba v již zmiňované společné zahraniční a bezpečnostní politice nebo v politice obchodní či energetické. Uznání nové vlády v kompletně zfalšovaných volbách sice odporuje takovému cíli, jako je podpora demokracie ve světě, avšak na druhou stranu zmenšuje riziko destabilizace potencionálně celého ekonomicky významného regionu Guinejského zálivu, snižuje pravděpodobnost návratu vojenské junty v samotné Nigérii a zároveň výrazně nezhorší vztahy Společenství s touto nejlidnatější africkou zemí a regionální velmocí, která hraje důležitou vedoucí roli v řadě mírových procesů na kontinentu. A v neposlední řadě samozřejmě podpoří stabilitu ve světovém obchodě s ropou a zemním plynem – alespoň v naší době..

Závěr

Politika rozvojové spolupráce Evropské unie v sobě již ze své podstaty – tj. svého vymezení v zakládajících smlouvách EHS/EU – nese rozpor, na který jsem narážel v několika částech této práce. Její oficiální vymezení, rétorika představitelů EU i jednotlivých členských států vyvolávají zdání, jako by se její priority přizpůsobovaly potřebám jejích příjemců – tj. v našem případě států skupiny ACP. Mluví se o rozvoji, zlepšení kvality života občanů a začlenění těchto zemí do světové ekonomiky.

Na druhé straně se ale v těch samých dokumentech definujících politiku rozvojové spolupráce objevují odkazy na „koordinaci, koherenci a komplementaritu“ s ostatními politikami Společenství a mluví se o ní jako o doplňku těchto politik. Způsobů, jakými lze vykládat podobná ustanovení může být celá řada a jak jsme viděli na konkrétních případech, často se ukazuje, jako by právě její funkce „doplňku“ k ostatním politikám Společenství (obzvláště bezpečnostní, obchodní a zahraniční) v některých případech v praxi hrála naopak zásadní roli. Ukázali jsme si, jak uváděné principy podpory demokracie, dodržování lidských práv a dobré vlády bývají často ze strany EU „opomenuty“ a vyslovili jsme možné důvody, které mohou stát na samém pozadí jejich vložení do politiky rozvojové spolupráce EU.

Právě zmiňovaný „koncept 3 C“ v politice rozvojové spolupráce EU je dobře viditelným dokladem rozporu v samých základech této politiky. Právě on je ukázkou komplikovaného vztahu mezi převahou zájmů poskytovatelů (EU) této rozvojové spolupráce na jedné straně a jejích příjemců na straně druhé. I přes na první pohled zřetelné vymezení této politiky jako politiky zaměřené na prospěch jejích příjemců je realita taková, že v její praxi hrají velmi výraznou roli zájmy donorské strany a že tato politika často slouží jako nástroj prosazování zájmů jak EU jako celku, tak i jednotlivých členských států.

Pokud se vrátíme na začátek této práce a zkusíme odpovědět na otázky, položené v jejím úvodu, tento výklad se nám potvrzuje. Politika rozvojové spolupráce EU určitě v celé řadě případů není vedena v souladu s jejími proklamovanými cíli jak v zakládajících smlouvách EHS/EU, tak ve smlouvách asociačních uzavřených se zeměmi skupiny ACP. Tento fakt je jednak zapříčiněn zájmy EU a členských států, které se velmi silně v praktické realizaci této politicky odrážejí a jsou s jejími cíli čas od času v rozporu a jednak samou povahou jejího vymezení v zakládajících smlouvách EHS/EU. V nich, jak jsme viděli, je politika rozvojové spolupráce definována takovým způsobem, že řada jejích široce specifikovaných ustanovení může jít (a běžně skutečně jde) v praxi mnohdy proti sobě – a právě v takových chvílích se často ukazuje právě převaha těch ustanovení, mluvících o její propojenosti s ostatními politikami EU – tj. se zájmy Společenství jako poskytovatele.

Dostáváme se tak k další položené otázce – a sice, zda-li je politika rozvojové spolupráce vedena primárně s ohledem na zájmy jejích příjemců. Jak vidíme, není tomu tak. Zájmy příjemců se nám naopak ve světle případů, které jsem v této práci zmiňoval, jeví až jako druhotné.

Z realistického pohledu na mezinárodní vztahy jako takové se ale tento fakt nedá odsuzovat. Je patrné, že státy ani organizace jimi vytvořené jako je EU, nebudou v realizaci svých politik stát samy proti sobě a proti svým zájmům. Naopak se dá předpokládat, že veškeré praktikované politiky budou z jejich strany těmto zájmům když ne přímo podřízené, tak minimálně v souladu s nimi. A přesně to je také případ politiky rozvojové spolupráce Společenství.

Politika rozvojové spolupráce Společenství se tak jistě zčásti ve svém negativním vymezení může zdát jako poměrně levný nástroj pro zachování států skupiny ACP pod „evropským“ vlivem, nicméně zároveň není možné opomínat výrazný posun ve vztahu evropských mocností - nyní sdružených v Evropské unii – a států

z méně rozvinutých regionů jako jsou země skupiny ACP. Proměna tohoto vztahu od absolutní kontroly v podobě koloniální nadvlády po současnou „politiku rozvojové spolupráce“ nám dle mého názoru dává solidní naději, že jednou obě tyto skupiny států spolu budou skutečně jednat jako rovný s rovným.

Celkový rozsah vlastního textu práce činí 19 890 slov a 116 130 znaků bez mezer.

Resumé/Abstract

V této práci se zabývám politikou rozvojové spolupráce Evropské unie vůči zemím skupiny ACP s důrazem na africké státy skupiny. V prvních dvou kapitolách se věnuji vymezení základních pojmů a postavení politiky rozvojové spolupráce v zahraniční politice EU. V třetí části se věnuji vývoji smluvních vztahů EHS/ES a skupiny ACP a v části čtvrté pak analyzuji politickou praxi EU vůči africkým zemím skupiny ACP v souvislosti s politikou rozvojové spolupráce.

In my thesis I consider the development cooperation policy of the European Union towards the countries of ACP group with a special attention to the African countries of this group. I am concerned with the delimitation of the basic terms and the character of the development cooperation policy in the foreign policy of the EU in the first two chapters. The development of the agreements and relations between the EEC/EC is the topic of the third chapter and in the fourth I analyze the political practises of the EU towards African ACP countries in connection with the development cooperation policy.

Příloha 1

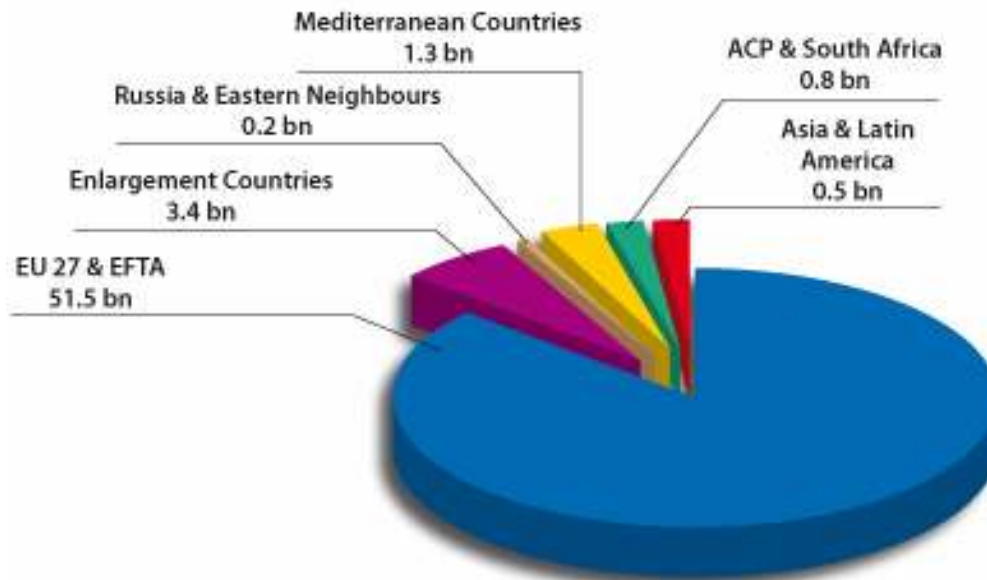
Evropský rozvojový fond a jeho vývoj

Režim řídicí euro-africké vztahy	Rok uzavření	Počet asociovaných / partnerských zemí	Počet členských států EHS/ES/EU	Pořadí EDF	Objem Prostředků EDF (mil. EUR)
Přidružení dle části IV Římské smlouvy	1957	-	6	1. EDF	569,4
I. dohoda z Yaoundé	1963	18	6	2. EDF	730,4
II. dohoda z Yaoundé	1969	18	6	3. EDF	887,3
I. dohoda z Lomé	1975	46	9	4. EDF	3053,3
II. dohoda z Lomé	1980	58	9	5. EDF	4207
III. dohoda z Lomé	1985	65	10	6. EDF	7882,6
IV. dohoda z Lomé	1990	68	12	7. EDF	11 583
IV. revidovaná dohoda z Lomé	1995	70	15	8. EDF	13 151,1
Dohoda z Cotonou	2000	77	15	9. EDF	14 300
revidovaná Dohoda z Cotonou	2008	77	27	10. EDF	22 700

Zdroj: Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003 (doplněno autorem)

Příloha 2:

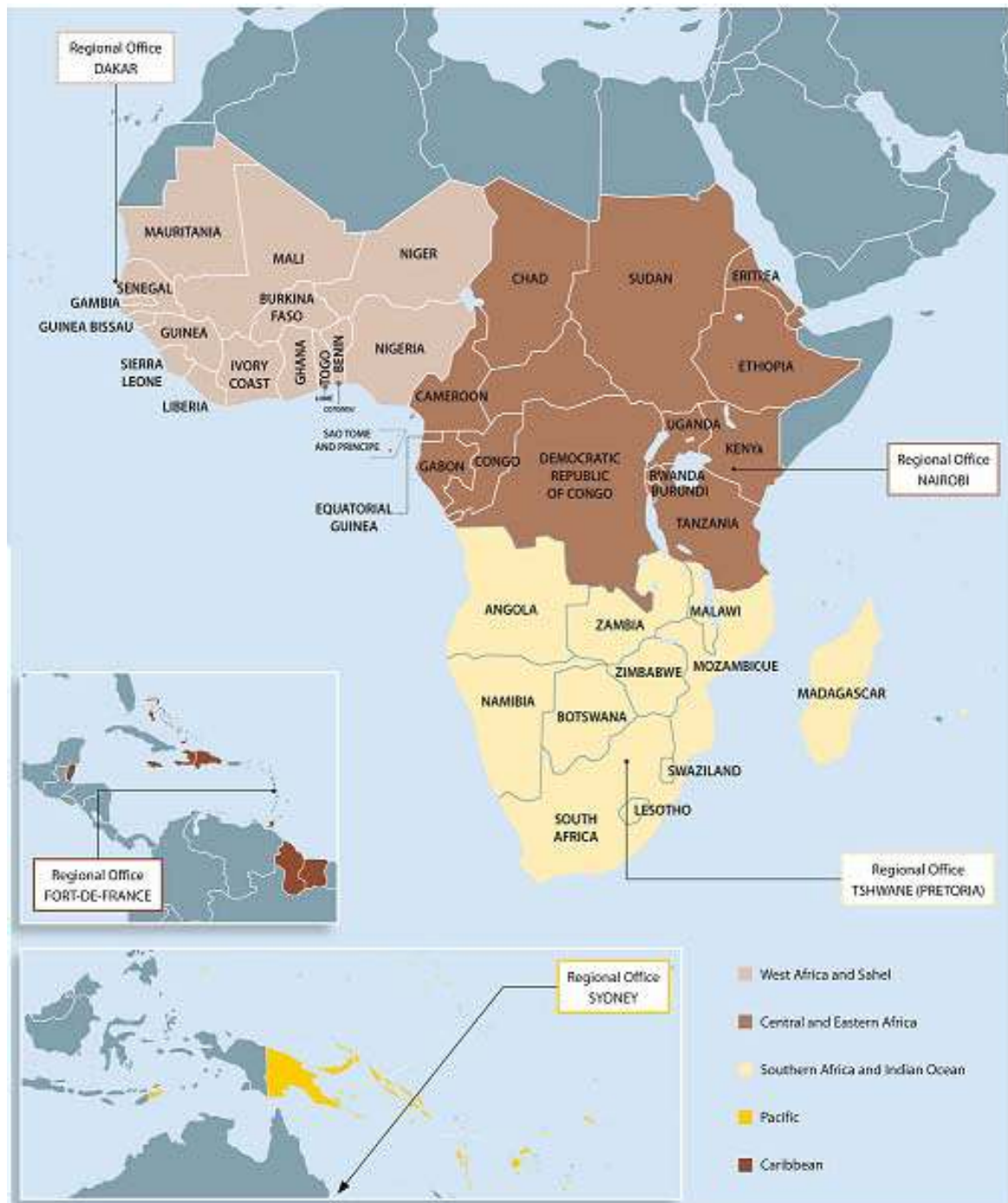
Geografické rozdělení investičních aktivit EIB v roce 2007 (celkem EIB poskytla v tomto roce 57,6 mld EUR)

Zdroj: www.eib.org

Příloha 3

Státy skupiny ACP – rozdělení dle jednotlivých regionů

Zdroj: www.eib.org

Příloha 4

Možné motivy dárcovských států pro poskytování zahraniční rozvojové pomoci

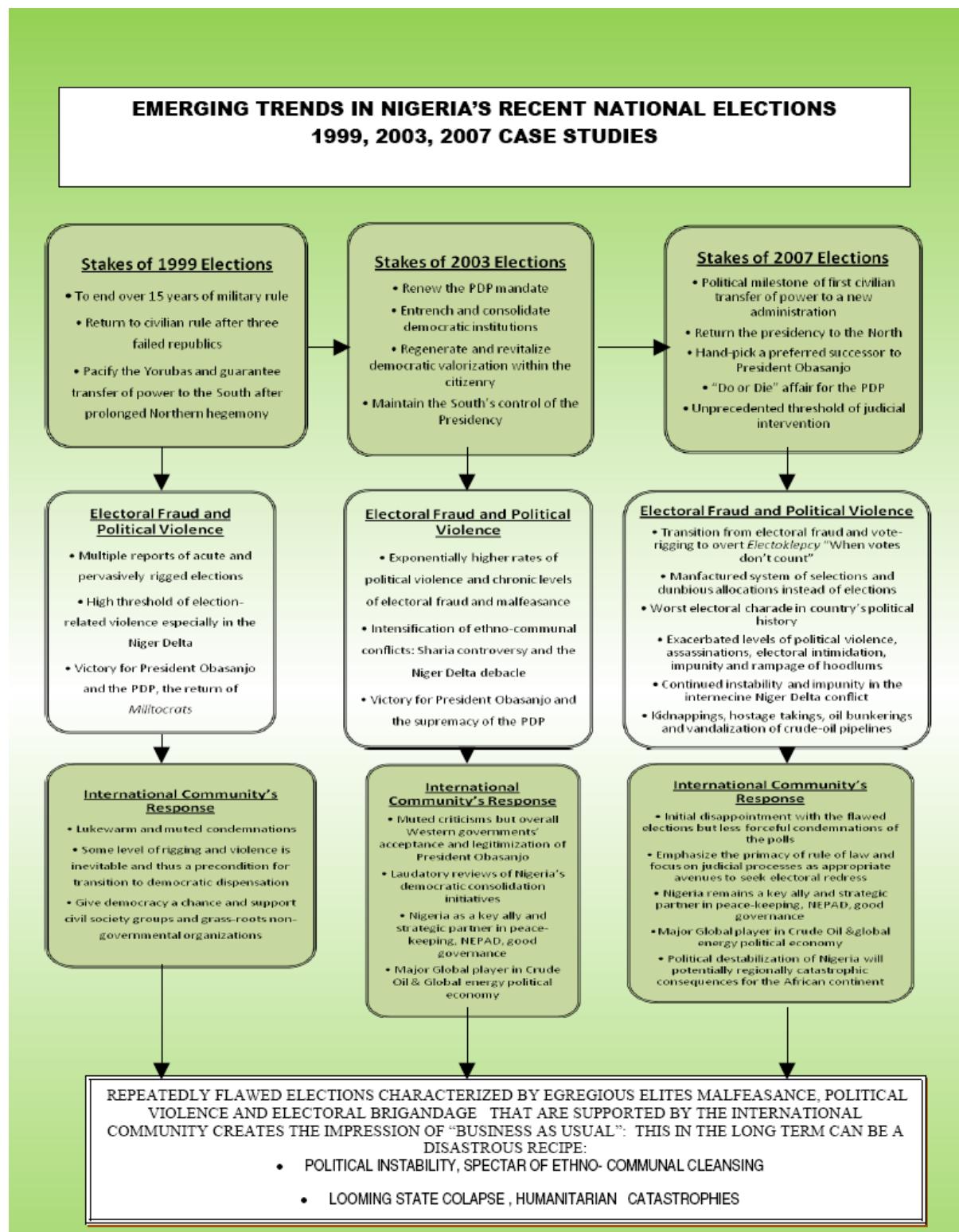
Figure 3: Possible Foreign Aid Determinants. This table presents explanations for state aid commitments derived from the literatures on foreign aid and the effects of international institutions on state behavior.

Variable	Description	Indicator	Expectations
Strategic Interest	Aid is a means of guaranteeing national security interests	Recipients of aid are military allies	Geographical redistribution of development assistance indicates changing security priorities; increased donor security concerns in developing world increases aid spending
Economic Interest	Aid promotes national commercial interests	Recipients of aid are key markets for exports	Aid targeted to countries that receive more exports; high economic growth rates also make target countries more attractive
Domestic Values	Assistance is an expression of humanitarian values	Poverty reduction as overriding focus of aid program	Donor state targets states that are the most impoverished
Dominance of Leftist Parties	Social democratic/leftist parties most supportive of aid programs	Political party in power determines nature of aid policy	Aid spending likely to increase when parties of the left maintain power; rightist party control of government more likely to lead to decreased spending
Welfare State Attributes	Universal welfare state reflects commitment to domestic equality that indicates commitment to global equality	Stability of state welfare programs; system of domestic redistribution	More comprehensive welfare states are likely to have stronger aid programs; welfare retrenchment leads to aid cutbacks
Persistence of Domestic Inequality	Domestic distribution of wealth conditions receptivity to international redistribution	Domestic achievement of equality (lowered income gap for example)	When fewer domestic inequalities exist, increase in aid program combating global inequality is more likely
Domestic Interest Groups	Aid policy influenced by domestic interest groups	Tied aid percentage reflects influence of domestic business organizations, aid distributed to NGOs reflects their influence	Business groups will have an interest in maintaining strong aid program where there is a high tied aid component; NGOs will lobby for increases in aid allocations
International Institutions	Standards conceived by international organizations shape member state policy choices	In EU Case: Legislation imposes obligations on member state behavior; enforcement of standards by judicial institutions	Legislation that outlines clear policy standards makes domestic reception of standards more likely
Identity	Development cooperation as an expression of state's perception of international role	Discourse on national distinctiveness linked to development cooperation	External event challenges existing formulation of identity; reprioritization of development cooperation as part of identity occurs

Zdroj: Lundsgaarde, E.: *Exceptionalism and Development Cooperation Policy in Europe*, Washington 2004, str. 46

Příloha 5

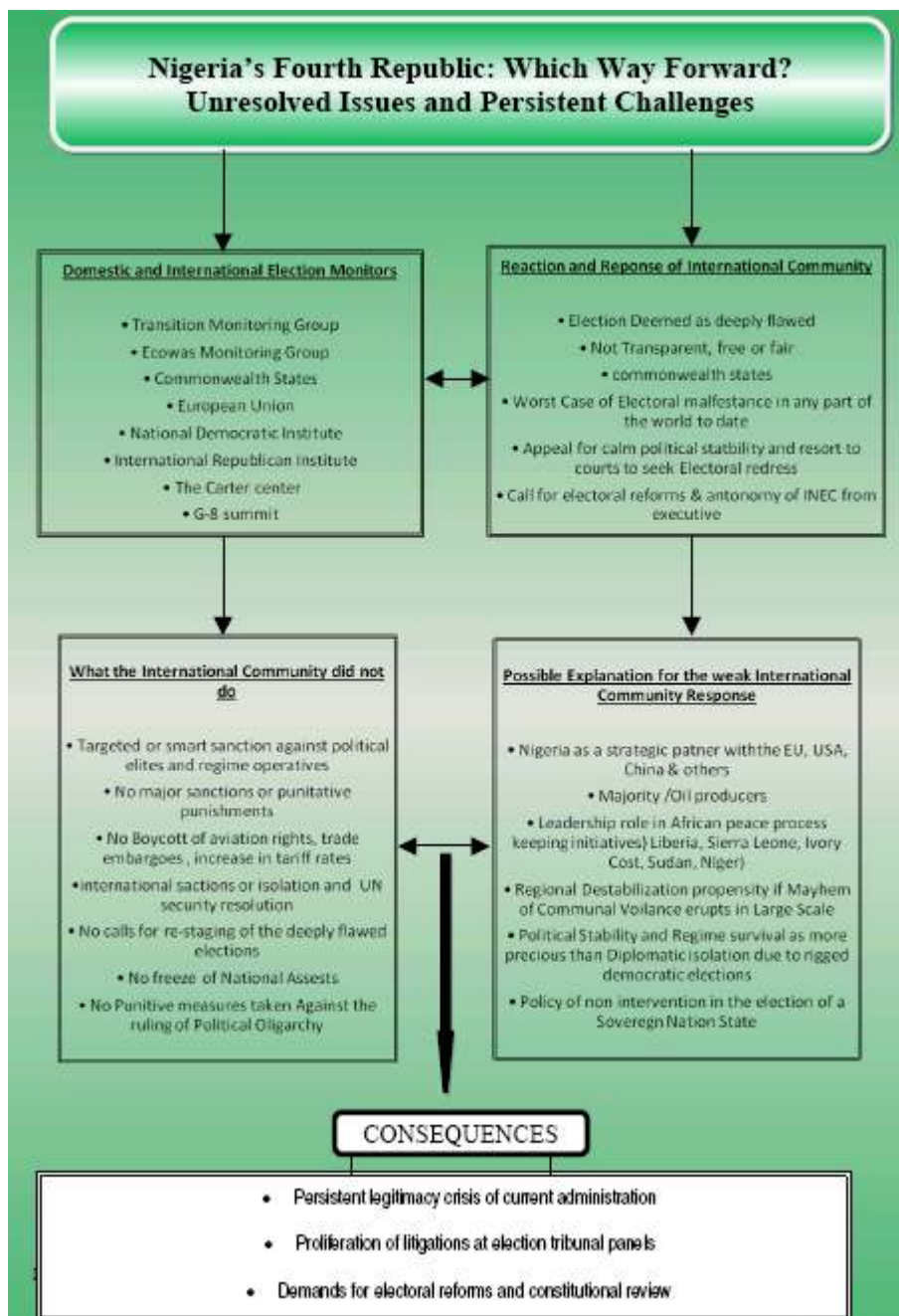
Charakteristika trojice posledních “demokratických” voleb v současné Nigérii

Zdroj: Orogun, P.: *Electoklepsy and Nigeria's Fourth Republic*, Lake Forest College, Lake Forest 2007, str. 28, staženo z www.allacademic.com 25. dubna 2009

Příloha 6

Situace po posledních volbách v Nigérii z roku 2007

Zdroj: Orogun, P.: *Electoklepsy and Nigeria's Fourth Republic*, Lake Forest College, Lake Forest 2007, str. 28, staženo z www.allacademic.com 25. dubna 2009

Použitá literatura a prameny

Obecné:

Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003

Cihelková, E., Jaroslav Jakš a kol.: *Evropská integrace - Evropská unie*, Oeconomica, Praha 2004

Fiala, P., Pitrová, M.: *Evropská unie*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003

Had, M., Pikna, B.: *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha 2001

Keřkovský, M., Keřkovská, A.: *Evropská unie: historie, instituce, ekonomika a politiky*, Computer Press, Praha 1999

Klvačová, E. a kol.: *Prohlubování evropské integrace*, Professional Publishing, Praha 2004

König, P., Lacina, L., Přenosil, J.: *Učebnice evropské integrace*, Barrister & Principal, Brno 2006

Monografie - periodické:

Frynas, J., G.: *Corporate and State Responses to Anti-Oil Protests in the Niger Delta*, *African Affairs*, 100/2001, str. 27-54

Rawlence, B., Albin-Lackey, Ch.: *Nigeria's 2007 General Elections: Democracy in Retreat*, in *African Affairs*, 2007, č. 424, s. 497–506

Olsen, G., R.: *Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How Serious is Europe and for What Reason?*, in *African Affairs*, 1998, č. 388, s. 343–367

Monografie - neperiodické:

Arjun, S.: *Aid and Development Policy in the 1990s*, United Nations University, Helsinki, 1993

Auty, R., M.: *Patterns of Development: Resources, Policy and Economic Growth* Arnold, London 1995

Carlsnaes, W., Sjursen, H., White, B. (ed.): *Contemporary European Foreign Policy*, Sage, London 2004

Calderisi, R.: *The Trouble with Africa : Why Foreign Aid Isn't Working*, Palgrave, New York 2006

Drulák, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*, Portál, Praha 2003

Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

Ginsberg, R., H.: *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, Rowman and Littlefield, Lanham 2001

Haynes, J.: *Democracy in the Developing World : Africa, Asia, Latin America, and the Middle East*, Polity Press Malden Blackwell, Cambridge 2001

Hill, CH., Smith, M. (ed.): *International Relations and the European Union*,: Oxford University Press, Oxford 2005

Holubová, E.: *Vztahy Evropské unie a ACP států*, kapitola "Evropská rozvojová politika", str 24-39, Praha 2005

Jelínek, P. a kol: *Rozvojová politika Evropské unie*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003,

Kameš, I.: *Problematika obchodní politiky jako nástroje zahraniční politiky EU v kontextu vztahů se zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří*, Fakulta sociálních věd UK, Praha 2005

Lundsgaarde, E.: *Exceptionalism and Development Cooperation Policy in Europe*, Washington 2004

Meier, G., M., Rauch, J., E. (ed.): *Leading Issues in Economic Development*, Oxford University Press, Oxford 2005

Orogun, P.: *Electoklepsy and Nigeria's Fourth Republic*, Lake Forest College, Lake Forest 2007

Randall, V., Theobald, R.: *Political Change and Underdevelopment: A Critical Introduction to Third World Politics*, Macmillan, Houndmills 1998

Smith, K., E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge 2003

Smith, M., E.: *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge 2003

Stokke, O. (ed.): *Aid and Political Conditionality*, Frank Cass, London 1995

Tarp, F., Hjertholm, P. (ed.): *Foreign Aid and Development: Lessons Learnt and Directions for the Future*, New York Routledge, London 2000

Thomas, H., Whalley, J. (ed.): *Uruguay round results and the emerging trade agenda: quantitative-based analyses from the development perspective*, United Nations, New York 1998

Törnquist, O.: *Politics and Development: A Critical Introduction*, Sage Publications, London 1999

Wallace, H, Wallace, W. (ed.): *Policy-making in the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2000

Internetové zdroje:

<http://acp-eu-trade.org>

<http://acpsec.org>

<http://afraf.oxfordjournals.org>

<http://allacademic.com>

<http://ec.europa.eu>

<http://eur-lex.europa.eu>

<http://europa.eu.int>

<http://euroskop.cz>

<http://cid.harvard.edu>

<http://codesria.org>

<http://freetrade.org>

<http://integrace.cz>

<http://jstor.org>

<http://oecd.org>

<http://oxfam.org>

<http://register.consilium.eu.int>

<http://remembersarowiwa.com>

<http://un.org>

<http://vanityfair.com>

<http://web.amnesty.org>

<http://wto.org>

<http://tilz.tearfund.org/>

Projekt diplomové práce

Téma:

Rozvojová politika EU vůči zemím ACP jako politický nástroj v regionu Afriky

Ondřej Horňák

Podpis autora:

IPS FSV UK

LS 2006/2007

Konzultant: PhDr. Irah Kučerová PhD.

Podpis konzultanta:

Politika rozvojové spolupráce Evropské unie představuje jeden ze základních stavebních kamenů vnějších ekonomických vztahů Společenství. Členské státy Společenství jsou povinné koordinovat své politiky rozvojové spolupráce a sladit své programy pomoci včetně vystupování na půdě mezinárodních organizací v souladu s linií nastolenou Komisí EU.

Rozvojová spolupráce hraje velmi významnou roli v celé obchodní politice EU. Avšak vztah obchodní a rozvojové politiky EU je mnohoznačný – obě politiky jsou navzájem komplementární a je to právě obchodní politika, která je hlavním nástrojem Společenství v oblasti rozvojové spolupráce.

Vzhledem k tomu, že samotná rozvojová spolupráce byla součástí vnějších aktivit EHS/ES již od Římských smluv, poněkud paradoxní se pak jeví fakt, že až od 1.11.1993 (tj. datum vstupu Maastrichtské smlouvy o EU (TEU) v platnost) neexistovala žádná její specifická právní úprava - vnější dohody o rozvojové pomoci byly do té doby zpravidla uzavírány dle čl. 310 TEU, nebo jako obchodní dohody dle čl. 133 či 235. Právě až s uzavřením Maastrichtské smlouvy byly přidány čl. 177-181 pojednávající pouze o rozvojové spolupráci.

V oblasti vnějších vztahů byl zásadní historickou událostí pro nově zrozené EHS/ES proces dekolonizace, zahájený po 2. světové válce a de facto ukončený v roce 1962, kdy byly již všechny jednostranně přidružená zámořská území (s výjimkou francouzského Somálska) evropských mocností nezávislá. Právě tento historický fakt byl bezprostředním impulsem pro hledání nových cest k udržení hospodářských a obchodních vztahů EHS/ES s bývalými koloniemi jeho členských států.

Otázka nového uspořádání vztahů s mladými africkými státy přitom pro Evropské společenství představovala věc prvořadého významu – evropské státy si uvědomovaly morální povinnost pomáhat svým bývalým koloniím avšak na druhou stranu si v těchto zemích chtěly udržet svůj vliv – jak kvůli jejich geopolitickém

významu v době studené války tak i kvůli obrovskému nerostnému a přírodnímu bohatství ukrytému na africkém kontinentě. Právě nové státy vzniklé z bývalých afrických kolonií, z nichž výraznou část tvořily a stále tvoří ty nejchudší státy světa, se staly hlavním objektem zájmu formující se rozvojové politiky EHS/ES v podobě tzv. čistých asociačních dohod. Je tedy možné tvrdit, že rozvojová politika EHS/EU tak již od svých počátků sledovala významné politicko-ekonomické cíle.

Právě z těchto důvodů jsem se rozhodl věnovat se ve své diplomové práci rozvojové spolupráci EHS/ES vůči africkému regionu. Byly to právě státy položené na tomto kontinentu, historicky pevně spjaté s Evropou, které se staly základem nově se rodící skupiny zemí ACP, kterou EHS/ES již od této doby zařadilo na špičku pyramidy svých obchodních preferencí.

Do jaké míry se ekonomické výhody poskytnuté Evropským společenstvím chudým africkým zemím skupiny ACP na základě dohod z Yaoundé, Lomé a Cotonou skutečně podílejí na jejich ekonomickém a sociálním rozvoji? Údaje z EUROSTAT mluví jasně - relativní podíl obchodu ACP s EU stále klesá - z původních asi 6% celkového obchodu EU v době uzavření první dohody z Lomé na současná 2-3 % - není to tedy skutečně spíše tak, že: „Lomé Convention... (has been) relatively low-cost arrangement for ensuring that the ACP, especially sub-Saharan Africa, broadly remained within the West's sphere of influence,¹⁴³“

Předtím, než se pokusím zodpovědět tuto otázku, pokládám za nutné vymezit základní pojmy a poukázat na postavení politiky rozvojové spolupráce v zahraniční politice EU. Tímto tématem se

---

¹⁴³ Cosgrove-Sacks, C.: Europe, Diplomacy and Development Cooperation with the ACP Group, s. 274, in Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, diplomacy and development : New issues in EU relations with developing countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

hodlám zabývat v druhé a třetí kapitole své práce. Ve čtvrté části zrekapituluji dosavadní vývoj smluvních vztahů EHS/ES a skupiny ACP a na jejím základě se následně budu v páté kapitole věnovat analýze politického vlivu Evropského společenství na africké státy ACP na základě uzavřených asociačních smluv s těmito zeměmi. Tento vliv přitom hodlám demonstrovat na konkrétním případě Nigérie. Právě tato země je totiž díky svému nerostnému bohatství velmi důležitá nejen pro EHS/ES jako celek ale i pro jeho jednotlivé členské státy s jejich partikulárními zájmy.

Předpokládaná osnova

I. Úvod

II. Rozvojová politika EU - vymezení pojmů a vývoj práva EU v této oblasti

III. Rozvojová politika jako nástroj zahraniční politiky EU

IV. Vývoj smluvních vztahů EU a zemí skupiny ACP

V. EU a africké státy skupiny ACP – účinná pomoc či levná kontrola? Případová studie Nigérie

VI. Závěr

Základní literatura a prameny

Obecné:

Cihelková, E.: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, C.H. Beck, Praha 2003

Cihelková, E., Jaroslav Jakš a kol.: *Evropská integrace - Evropská unie*, Oeconomica, Praha 2004

Fiala, P., Pitrová, M.: *Evropská unie*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2003

Had, M., Pikna, B.: *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha 2001

Keřkovský, M., Keřkovská, A.: *Evropská unie: historie, instituce, ekonomika a politiky*, Computer Press, Praha 1999

Klvačová, E. a kol.: *Prohlubování evropské integrace*, Professional Publishing, Praha 2004

König, P., Lacina, L., Přenosil, J.: *Učebnice evropské integrace*, Barrister & Principal, Brno 2006

Monografie - periodické:

Dimier, V., McGeever, M.: Diplomats Without a Flag: The Institutionalization of the Delegations of the Commission in African, Caribbean and Pacific Countries, *Journal of Common Market Studies*, 2006 Vol. 44, Issue 3, s. 483-505

Hay, C.: What Doesn't Kill You Can Only Make You Stronger: The Doha Development Round, the Services Directive and the EU's

Conception of Competitiveness, *Journal of Common Market Studies*, 2007, vol. 45, Issue s1, s. 25-43

Rawlence, B., Albin-Lackey, Ch.: Nigeria's 2007 General Elections: Democracy in Retreat, in *African Affairs*, 2007, č. 424, s. 497–506

Olsen, G., R.: Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How Serious is Europe and for What Reason?, in *African Affairs*, 1998, č. 388, s. 343–367

Monografie - neperiodické:

Arjun, S.: *Aid and Development Policy in the 1990s*, United Nations University, Helsinki, 1993

Auty, R., M.: *Patterns of Development: Resources, Policy and Economic Growth* Arnold, London 1995

Carlsnaes, W., Sjursen, H., White, B. (ed.): *Contemporary European Foreign Policy*, Sage, London 2004

Calderisi, R.: *The Trouble with Africa : Why Foreign Aid Isn't Working*, Palgrave, New York 2006

Cosgrove-Sacks, C. (ed.): *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2001

Eeckhout, P.: *External Relations of the European Union: Legal and Constitutional Foundations*, Oxford University Press, Oxford 2004

Gillingham, J.: *European Integration 1950-2003 : Superstate or New Market Economy?*, Cambridge University Press, Cambridge 2003

Ginsberg, R., H.: *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, Rowman and Littlefield, Lanham 2001

Haynes, J.: *Democracy in the Developing World : Africa, Asia, Latin America, and the Middle East*, Polity Press Malden Blackwell, Cambridge 2001

Hill, CH., Smith, M. (ed.): *International Relations and the European Union*,: Oxford University Press, Oxford 2005

Meier, G., M., Rauch, J., E. (ed.): *Leading Issues in Economic Development*, Oxford University Press, Oxford 2005

Randall, V., Theobald, R.: *Political Change and Underdevelopment: A Critical Introduction to Third World Politics*, Macmillan, Houndmills 1998

Smith, K., E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge 2003

Smith, M., E.: *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge 2003

Stiglitz , J., E., Charlton A.: *Fair trade for all : How Trade Can Promote Development*, Oxford University Press, New York 2005

Stokke, O. (ed.): *Aid and Political Conditionality*, Frank Cass, London 1995

Tarp, F., Hjertholm, P. (ed.): *Foreign Aid and Development: Lessons Learnt and Directions for the Future*, New York Routledge, London 2000

Telò, M.: *Europe, a Civilian Power? European Union, Global Governance, World Order*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2006

Thomas, H., Whalley, J. (ed.): *Uruguay round results and the emerging trade agenda: quantitative-based analyses from the development perspective*, United Nations, New York 1998

Törnquist, O.: *Politics and Development: A Critical Introduction*, Sage Publications, London 1999

Wallace, H., Wallace, W. (ed.): *Policy-making in the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2000

Winn, N., Lord, Ch.: *EU foreign policy beyond the nation state: joint actions and institutional analysis of the common foreign and security policy*, Palgrave, Houndmills 2001

Internetové zdroje

<http://ec.europa.eu/eurostat>

<http://europa.eu.int>

<http://register.consilium.eu.int>

<http://euroskop.cz>

<http://freetrade.org>

<http://cid.harvard.edu>

<http://web.amnesty.org>

<http://un.org>

<http://wto.org>

<http://oecd.org>

<http://www.acpsec.org>

<http://www.codesria.org>

<http://afraf.oxfordjournals.org>

<http://www.jstor.org/journals>